

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งในชุมชนและรูปแบบที่เหมาะสมใช้ในการจัดการปัญหาจังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นเนื้อหาเชิงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและรูปแบบในการจัดการความขัดแย้ง ส่วนที่สองเป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลทฤษฎีซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับจังหวัดปทุมธานี โดยเฉพาะในอำเภอธัญบุรี อำเภอลองหลวง และอำเภอหนองเสือ เช่น ประวัติความเป็นมา ที่ตั้งและอาณาเขต การปกครอง สภาพพื้นที่ ประชากร เศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ รวมถึงทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม

การศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบแนวคิดและแนวทางในการศึกษาวิจัย เรียงตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

ทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้อง

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ปรากฏและพบเห็นกันในสังคมทั่วไปๆ ตั้งแต่ในระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับชาติ และจนถึงระดับระหว่างประเทศ มีนักวิชาการ นักวิจัยได้ศึกษาและกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมการอธิบายไว้ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

ความหมายความขัดแย้ง

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540:11) กล่าวว่า ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย หรือวิธีการ หรือทั้งสองอย่าง แต่เป็นการพึงพาอาศัยในทางลบ อาจกล่าวอย่างกว้างๆ ได้ว่า ความขัดแย้งหมายถึงการที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องเกี่ยวกับความต้องการ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการจริง หรือศักยภาพที่จะเกิดตามต้องการ

วันชัย วัฒนศัพท์ ถวิลวดี บุรีกุล และ สุคนธ์ พิฒพูนวิวัฒน์ (2550:2) ให้นิยามความขัดแย้งว่า เป็นการต่อสู้หรือแข่งขันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมอง

รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ฯลฯ ความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้นในตัวใครคนใดคนหนึ่ง หรือขัดแย้งกับคนอื่น หรือระหว่างคนใดคนหนึ่งกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือหลายๆกลุ่มของบุคคล หรือนิติบุคคล เช่น บริษัทใดบริษัทหนึ่ง สภาฯ องค์การของรัฐ หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่ม หรือกับอีกหลายๆกลุ่มของบุคคล

สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล (2550:15-16) ให้ความหมายของความขัดแย้งว่า หมายถึงสถานการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องพึ่งพากัน เชื่อว่าแต่ละฝ่ายมีเป้าหมายหรือความต้องการที่ไปด้วยกันไม่ได้ และต่างฝ่ายต่างรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อกัน และเข้าขัดขวางอีกฝ่ายหนึ่งมิให้ได้สิ่งที่ต้องการ โดยมองว่าการบรรลุเป้าหมายของฝ่ายหนึ่งเป็นการขัดขวางการบรรลุเป้าหมายของอีกฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะไม่สามารถได้สิ่งที่ตนต้องการด้วยตนเอง ต้องอาศัยการยินยอมหรือได้รับความช่วยเหลือจากอีกฝ่าย ทำให้ตนประสบกับความทุกข์ เนื่องจากพรากจากสิ่งที่รักและ/หรือประสบกับสิ่งที่ไม่รัก ความขัดแย้งนั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบด้านเนื้อหาสาระ เช่น ประเด็น ความต้องการต่างๆของผู้ขัดแย้ง และองค์ประกอบด้านอัตวิสัย เช่น อารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ ค่านิยม และมุมมองต่อผู้ขัดแย้งต่อตัวเองและต่อสถานการณ์ความขัดแย้ง

กล่าวโดยสรุป ความขัดแย้งจึงหมายถึงสถานการณ์ที่ไม่เป็นที่พึงพอใจทั้งทางด้านประเด็น ความต้องการต่างๆ (เช่น ผลประโยชน์ อำนาจ ทรัพยากร เป้าหมาย) ความรู้สึก ทศนคติ ที่ทำให้ผู้ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายเกิดความกังวล ความคับข้องใจ ความทุกข์ ความเครียดสะสม ไปจนถึงการแสดงพฤติกรรมโต้แย้ง โต้เถียง ขู่เรียกร้องและประเด็นข้อพิพาทเกิดขึ้น ซึ่งอาจเกิดระหว่างบุคคลใดบุคคลหนึ่งและ/หรือกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งและ/หรือกับองค์กรใดองค์กรหนึ่งหรือหลายๆกลุ่มหรือหลายๆองค์กร

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

เพื่อที่จะได้ศึกษาถึงลักษณะความขัดแย้งในสังคมไทย ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของนักวิชาการต่างๆไว้ดังนี้

วันชัย วัฒนศัพท์ ถวิลวดี บุรีกุล และศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ (2550:3-5) ได้อธิบายลักษณะความขัดแย้ง ดังนี้

1. ความขัดแย้งปรากฏอยู่ทั่วทุกแห่งหนที่ เราไปในช่วงเวลาใดก็จะถูกห้อมล้อมแต่เรื่องของความขัดแย้งที่เราอาจเข้าไปเกี่ยวข้องหรือพบเห็นสถานการณ์ของความขัดแย้ง

2. ความขัดแย้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สามารถทำให้เราเปลี่ยนวิสัยทัศน์หรือเข้าใจกันและกัน ทำให้ใช้ทรัพยากรในวิถีทางใหม่ กระตุ้นการแสวงหาวิถีทางเลือกต่างๆ เหมือนดังคติพจน์ที่ว่า “ความจำเป็นเป็นบ่อเกิดของสิ่งประดิษฐ์”

3. ความขัดแย้งก่อให้เกิดพลังงาน ตามหลักสรีรวิทยาจะทำให้ร่างกายหลั่งอะดรีนาลีน ทำให้เราเกิดอารมณ์ หน้าแดง เสียงดัง เหงื่อแตก และใช้สัญชาตญาณเปลี่ยนพลังงานเป็นสู้หรือหนีโดยปล่อยหรือเก็บกักอารมณ์

4. ความขัดแย้งเป็นเหมือนดาบสองคม คือทำให้เราเสี่ยงต่ออันตราย แต่ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดโอกาสใหม่ๆ เปรียบเสมือน “ไฟ” ที่เป็นทั้งบ่อเกิดแสงสว่างและเผาไหม้ เป็นทั้งสิ่งสร้างสรรค์และทำลาย

5. ความขัดแย้งได้รับอิทธิพลจากชีววิทยาของเรา นุคลิกของเรา และวัฒนธรรม นั่นคือ ปฏิกริยาที่เรามีต่อข้อพิพาทและการจัดการ จะได้รับอิทธิพลจากสรีรวิทยาของเรารวมถึงวัฒนธรรมและประเพณี

6. ความขัดแย้งดำเนินการอย่างขึ้นเป็นตอน 3 ระดับ คือ ก) ความขัดแย้งแฝง ข) ความขัดแย้งเริ่มก่อเกิด และค) ความขัดแย้งที่แสดงออก ซึ่งความขัดแย้งอาจจะค่อยๆหายไปและกลับเรื้อรังขึ้น หรือก่อความขัดแย้งขึ้นมาใหม่และดำเนินต่อไปก็ได้

ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล (2545:151) ได้อธิบายกรอบแนวคิดความขัดแย้ง และการแก้ไขปัญหความขัดแย้ง โดยยึดหลักปรัชญาทางพุทธศาสนา ว่าความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ทั้งภายในตนเอง ระหว่างบุคคล หรือระหว่างกลุ่ม และระหว่างบุคคลกับสังคมโลกที่พวกเขาอาศัยอยู่นั้น เกิดมาจากการยึดติดอยู่กับแรงผลักดันหลัก 3 ประการ อันได้แก่ โลภะ คือ ความโลภ โทสะ คือ ความโกรธ และโมหะ คือ ความหลง ซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อน การสูญเสียความกรุณาเพื่อแผ่ความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจที่ดีต่อกัน

อรุณ รักธรรม (2537:1-3) ได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีความขัดแย้งในองค์กร โดยแบ่งเป็น 3 แนว คือ

1. แนวแบบโบราณ คือ แนวคิดนี้ถือว่าความขัดแย้งทุกชนิดเป็นเครื่องทำลายและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในองค์กร การแก้ปัญหความขัดแย้งสามารถทำได้โดยทางกายภาพโดยให้ฝ่ายบริหารระดับสูงเข้ามาช่วยแก้ไข โดยถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบ และบุคคลเหล่านั้นมีอำนาจ

ในมือคือกฎหมายอยู่แล้ว ดังนั้นแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งจึงดูเหมือนมีอยู่ 2 วิธี คือ การเอาชนะไปเลย กับวิธีการประนีประนอม

2. แนวพหุติกรรมศาสตร์ แนวคิดนี้ยอมรับว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่ละกลุ่มย่อมจะมีการแข่งขันกันด้านอำนาจหน้าที่ ดังนั้นไม่น่าเป็นไปได้ว่าความขัดแย้งทั้งหลายเป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป และคิดหาวิธีแก้ไขความขัดแย้งกัน แทนที่จะมัวนั่งปฏิเสธกัน ดังนั้นในทัศนะนี้พอสรุปได้คือ ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เกิดจากสาเหตุต่างๆหลายอย่างทั้งจากภายนอกและภายในองค์กรเองไม่ว่าจะบริหารงานได้อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งอาจทำให้ผลการดำเนินงานขององค์กรดีขึ้นได้เพราะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงปัญหา หน้าที่ของผู้บริหารคือ การวัดระดับความขัดแย้ง กระตุ้นหรือยุติการขัดแย้งเพื่อการดำเนินงานที่ดีกว่า และการจะเกิดผลดีนั้นความขัดแย้งต้องมีอยู่ในระดับปานกลาง พอดี ไม่มากไม่น้อยเกินไป

3. แนวคิดด้านปฏิกริยาสัมพันธ์ เป็นแนวคิดที่มองความขัดแย้งในแง่ดีและสร้างสรรค์อีกแนวหนึ่งคล้ายๆกับแนวคิดแนวพหุติกรรมศาสตร์ดังที่กล่าวมา คือ 1) ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่จำเป็น 2) ควรจะกระตุ้นให้เกิดเพราะก่อให้เกิดความก้าวหน้า 3) การบริหารความขัดแย้งคือ การยอมรับว่ามีความขัดแย้งและกระตุ้นเพื่อการแก้ไข 4) ถือว่าการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งเป็นหน้าที่สำคัญของนักบริหารองค์กร ควรกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งในองค์กร เพราะองค์กรที่ปราศจากความขัดแย้งย่อมหยุดอยู่กับที่

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540) ได้รวบรวมประเด็นความขัดแย้งไว้ว่าความขัดแย้งอาจเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติงานในองค์กร ควรจะมีการบริหารความขัดแย้งให้เกิดผลดีที่สุด ความขัดแย้งอาจจะมีประโยชน์หรืออาจมีโทษขึ้นอยู่กับวิธีการบริหารในองค์กรที่ดีที่สุดจะมีความขัดแย้งในระดับที่เหมาะสมซึ่งจะช่วยกระตุ้นแรงจูงใจให้คนปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ร็อบบินส์ (Robbins, 1983 อ้างถึงใน สิทธิพงศ์ สิทธิขจร, 2535) โดยได้จำแนกแนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งแตกต่างกัน ดังนี้

1. แนวคิดสมัยดั้งเดิม (Traditional View) สันนิษฐานว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่ดีและมีผลกระทบด้านลบต่อองค์กรอยู่เสมอ ดังนั้น หากหลีกเลี่ยงได้ควรหลีกเลี่ยง ผู้บริหารจะต้องมีความรับผิดชอบที่จะต้องกำจัดความขัดแย้งขององค์กร วิธีแก้ปัญหาคือความขัดแย้ง ก็คือการออกกฎระเบียบ กระบวนการที่เข้มงวด เพื่อที่จะทำให้ความขัดแย้งหมดไป แต่ตามความเป็นจริงแล้วความขัดแย้งก็ยังคงมีอยู่

2. แนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations View) ยืนยันว่าความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติและหลีกเลี่ยงไม่ได้ภายในทุกองค์การ เนื่องจากไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ มุมมองด้านมนุษยสัมพันธ์จึงสนับสนุนการยอมรับความขัดแย้ง โดยอธิบายว่าเหตุผลของการมีความขัดแย้งเพราะไม่สามารถถูกกำจัดได้ และความขัดแย้งอาจจะมีประโยชน์ต่อภายในองค์การได้บ้างในบางเวลา มุมมองด้านมนุษยสัมพันธ์นี้ได้ครอบงำความคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับความขัดแย้งตั้งแต่ปลายปี 2483 จนถึงปี 2513

3. แนวคิดสมัยใหม่ (Contemporary View) เมื่อแนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ยอมรับความขัดแย้ง มุมมองที่เป็นแนวความคิดสมัยใหม่จึงสนับสนุนความขัดแย้งบนรากฐานที่ว่าองค์การที่มีความสามัคคี ความสงบสุข ความเจียบสงบและมีความร่วมมือหากไม่ยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง การให้ความร่วมมือแก่องค์การจะกลายเป็นความเลื่อยชาอยู่เฉยและไม่ตอบสนองต่อความต้องการเพื่อการเปลี่ยนแปลงและการคิดค้นใหม่ๆ ดังนั้นแนวความคิดสมัยใหม่จึงสนับสนุนให้ผู้บริหารรักษาระดับความขัดแย้งภายในองค์การให้อยู่ในระดับต่ำสุดเพียงพอที่จะทำให้องค์การเจริญเติบโตและสร้างสรรค์

พรนพ พุกกะพันธ์ (2542:131-169) ได้กล่าวถึงมุมมองเปรียบเทียบเกี่ยวกับความขัดแย้งไว้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องความขัดแย้งแบบดั้งเดิมและแบบปัจจุบัน

แนวคิดดั้งเดิม	แนวคิดปัจจุบัน
1. ความขัดแย้งควรถูกกำจัดให้หมดไปจากองค์การ ความขัดแย้งจะทำให้้องค์การเกิดความแตกแยกและเป็นตัวการทำให้งานไม่มีประสิทธิภาพ	1. ความขัดแย้งอาจเป็นการดีที่ส่งเสริมการปฏิบัติงานในองค์การ ดังนั้น ควรบริหารความขัดแย้งให้เกิดผลดีที่สุด ความขัดแย้งอาจมีประโยชน์หรืออาจมีโทษขึ้นอยู่กับวิธีการบริหารความขัดแย้ง
2. ในองค์การที่มีการบริหารที่ดี จะไม่มีความขัดแย้ง	2. ในองค์การที่ดีที่สุด จะมีความขัดแย้งในระดับที่มีความเหมาะสม ที่จะช่วยกระตุ้นและจูงใจให้คนปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ
3. สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้	3. ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ

แนวคิดดั้งเดิม	แนวคิดปัจจุบัน
4. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากความผิดพลาดของการบริหาร	4. ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความแตกต่างของสิ่งจูงใจที่ได้รับ เป้าหมายและค่านิยมในองค์การ ความขัดแย้งอาจเกิดความก้าวหน้าตามธรรมชาติของมนุษย์
5. ความขัดแย้งเป็นของเลว เพราะนำไปสู่ความผิดพลาดของการบริหาร	5. ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ดี เพราะจะช่วยกระตุ้นให้คนพยายามแก้ปัญหา
6. การสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมแก่ผู้บริหารสามารถควบคุมและปรับพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ เช่น การก้าวร้าว	6. มีปัจจัยหลายอย่างส่งผลต่อการทำงานของคน ปัจจัยเหล่านี้ผู้บริหารไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา

ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล (2545:111) ได้กล่าวถึงแนวคิดมุมมองความขัดแย้งของปัจเจกชนนิยม(กลุ่มนี้มักอยู่ในสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย อังกฤษ แคนาดา เนเธอร์แลนด์ และนิวซีแลนด์) และกลุ่มนิยม(กลุ่มนี้มักอยู่ในอินโดนีเซีย จีน โคลัมเบีย เวเนซุเอลา ปานามา เอกวาดอร์ ญี่ปุ่น เม็กซิโก และไต้หวัน) ซึ่งแตกต่างกันในมุมมองของประเทศตะวันตกและประเทศแถบตะวันออก โดยสรุปเป็นตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ความแตกต่างของมุมมองความขัดแย้งระหว่างกลุ่มนิยมและปัจเจกนิยม

ปัจเจกชนนิยม (Individualisms)	กลุ่มนิยม (Collectors)
1.ความสัมพันธ์หรือเรื่องของกลุ่ม มีความสำคัญน้อยกว่าความสนใจส่วนตัว ความเชื่อทัศนคติ และหลักการของตนเอง	1. ลักษณะพฤติกรรมจะเป็นไปตามกลุ่มมากกว่าส่วนตัว สังคมของกลุ่มนิยมจะเน้นที่ความรักครอบครัว เศรษฐศาสตร์ คุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมาตรฐานของชุมชน จะมีความชอบที่จะใช้คนภายในกลุ่มในการแก้ปัญหาครอบครัวหรือปัญหาภายในกลุ่ม

ปัจเจกชนนิยม (Individualisms)	กลุ่มนิยม (Collectors)
2. อาจชอบ โครงสร้างอำนาจในแนวนอน (Horizontal) อาจมีการสงสัยว่ามีการเผด็จการเกิดขึ้น	2. กลุ่มนี้จะพอใจกับสถานะความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม ความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่มีลักษณะต่างกันอาจมีความคาดหวังว่าคนที่มีความสูงจะชนะ ความพยายามของผู้แทรกแซงในการที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความเท่าเทียมกันอาจจะได้รับการต่อต้านในกรณีของพวกกลุ่มนิยมที่สถานะต่ำกว่าในกลุ่มอื่นๆ เช่น อาจารย์กับนักศึกษา
3. ปัจเจกชนนิยมจะภาคภูมิใจกับผลสำเร็จ และพูดถึงผู้อื่นในทางลบมากกว่าพวกกลุ่มนิยม	3. กลุ่มนิยมอาจจะไม่รับเครดิตในผลสำเร็จของเขาเอง เมื่อเผชิญหน้ากับพวกปัจเจกชนนิยมซึ่งพูดถึงความสำเร็จของตนเอง ความขัดแย้งอาจเพิ่มมากขึ้น
4. หน้าที่และความอับอายเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล	4. หน้าที่และความอับอายจะเกี่ยวโยงไปถึงครอบครัวและกลุ่ม
5. เมื่อมีการกระจายทรัพยากร ปัจเจกชนนิยมจะคาดหวังถึงความเสมอภาค (ของแต่ละคนจากที่เขามีส่วนให้หรือกระทำ) เป็นหลักการของความสัมพันธ์ทุกชนิด	5. เมื่อมีการกระจายทรัพยากร กลุ่มนิยมจะใช้ความเสมอภาค (แก่ทุกคนที่มีส่วนให้หรือกระทำ) กับคนนอกกลุ่มและเท่ากัน
6. จะมีความเห็นว่าควรแยกประเด็นปัญหาแยกจากความสัมพันธ์ โดยจะแยกอารมณ์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้มากกว่าพวกกลุ่มนิยม ปัจเจกชนนิยมจะต้องการ “ทำงานต่อไป” ทันทีหลังจากการประชุมเขาจะไม่อดทนต่อการทดสอบเบื้องต้นและพิธีการ	6. ประเด็นปัญหาและความสัมพันธ์จะเกี่ยวข้องกันเสมอ “ไม่สามารถแยกคนออกจากปัญหาได้” กลุ่มนิยมจะคำนึงถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ระยะยาวซึ่งอาจมีอุปสรรคเมื่อปัจเจกชนต้องการทำงานต่อไปโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์
7. ข้อตกลงเป็นทางการ (ลายลักษณ์อักษร) มีน้ำหนักสำหรับปัจเจกชนนิยมมากกว่ากลุ่มนิยม	7. ข้อตกลงไม่เป็นทางการ (ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร) มีน้ำหนักมากกว่าสำหรับพวกกลุ่มนิยม

ปัจเจกชนนิยม (Individualisms)	กลุ่มนิยม (Collectors)
8. ความขัดแย้งถือเป็นการแสดงออกถึงการต่อสู้เพื่อให้รู้หรือแก้ไขความแตกต่าง และจะเห็นได้ว่าเป็นทั้งสิ่งที่ดีและเป็นสิ่งที่ไม่ดี กระบวนการจะเป็นสิ่งที่ดีเมื่อมีโอกาสแก้ปัญหาได้ จะเป็นสิ่งที่ไม่ดีเมื่อไม่มีการเผชิญหน้าและปล่อยให้เป็นเรื่องที่ลุลามขึ้น	8. ความขัดแย้งถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ความขัดแย้งจะถูกรับมองว่าทำให้เกิดผลเสียต่อความเป็นระเบียบของสังคม และควรหลีกเลี่ยงอย่างที่สุด ความขัดแย้งอาจถูกพิจารณาว่าเป็นตัวชี้วัดความไม่มีวินัย และการแสดงของความไม่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber, 1966) ยอมรับว่าความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างบุคคลพบได้ทุกหนทุกแห่งในสังคม ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัดสาระสำคัญของแนวคิดนี้คือ 1) ความขัดแย้งของผลประโยชน์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคม 2) สังคมใดๆก็ตาม กลุ่มของบุคคลแต่ละบุคคลย่อมมีอำนาจไม่เท่ากัน 3) ผู้มีอำนาจจะใช้กฎหมายและการบังคับเพื่อสร้างระเบียบทางสังคม 4) โครงสร้างของสังคมและแนวปฏิบัติในสังคมถูกกำหนดขึ้นโดยผู้มีอำนาจ 5) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดการแตกแยกในกลุ่มของผู้มีอำนาจมากกว่าในกลุ่มผู้ไม่มีอำนาจ 6) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากผลการกระทำของบุคคลที่ได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง 7) การใช้อำนาจมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความสามารถในการควบคุมการออกกฎ ระเบียบ ความสามารถที่จะควบคุมการลงโทษ และความสามารถจะควบคุมเครื่องมือที่จะเผยแพร่อุดมการณ์และการสื่อสาร

ซิมเมล (Simmel, 1966) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในกลุ่ม เพราะสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โดยมีแนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับความขัดแย้งดังนี้ 1) ความขัดแย้งทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวภายในกลุ่ม 2) ความกลมเกลียวภายในกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้ง 3) ความกลมเกลียวระหว่างกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้ง

มอสคา (Mosca อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์ ถวิลวดี บุรีกุล และวิศิษฐ์ ชัชวาลทิพากร, 2546 : 2-12) เป็นนักสังคมวิทยาชาวอิตาลีได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความขัดแย้ง โดยเชื่อว่าในสังคมไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม เป็นของปกติที่เกิดโดย

ธรรมชาติ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในการดำรงชีวิตในสังคม แม้ว่าจะสามารถจัดการความขัดแย้งลงได้บ้าง แต่มอสคาก็เห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้น เพราะความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะขาดเสียไม่ได้ในการสร้างความก้าวหน้า ความเป็นระเบียบของสังคม และเสรีภาพทางการเมือง

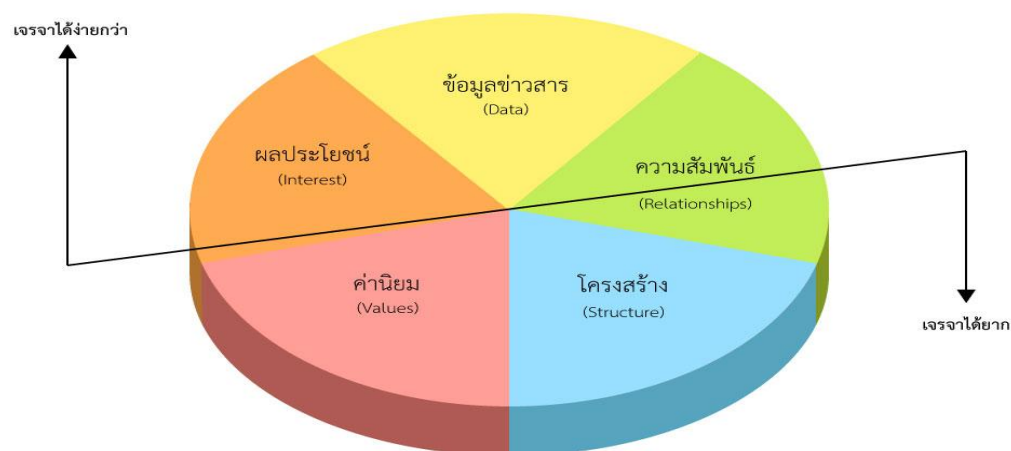
โคเซอร์ (Coser อ้างถึงในวันชัย วัฒนศัพท์ ถวิลวดี บุรีกุล และวิศิษฐ์ ชัชวาลทิพากร, 2546 : 2-12) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้ขยายแนวคิดของ“ซึมเมต”โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งเป็นทั้งสิ่งที่ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ความขัดแย้งอาจนำไปสู่ความกลมเกลียวหรือความแตกแยก

กล่าวโดยสรุป ในสังคมไทยเห็นว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและพบเห็นอยู่ตลอดเวลา คนทั่วไปมักจะมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่ควรเกิดขึ้น และยังไม่ค่อยยอมรับว่าในสังคม/ชุมชน/กลุ่ม/องค์กรของตนมีความขัดแย้ง แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วมักมีมุมมองรวมประเด็นปัญหากับบุคคลที่เกี่ยวข้อง และมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อบุคคลนั้นรวมไปถึงครอบครัวและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ผู้เข้ามาจัดการแก้ไขสังคมคาดหวังว่าควรเป็นหน้าที่ของผู้มีสถานะสูงกว่า เช่นผู้นำกลุ่ม/ชุมชน/สังคม/องค์กร ซึ่งถ้าไม่ได้รับการแก้ไขหรือการจัดการที่เหมาะสม อาจเกิดพลวัตยกระดับหรือการขยายตัวความขัดแย้งไปสู่ความรุนแรงและความแตกแยกได้ แต่ในทางกลับกันถ้าได้มีการจัดการแก้ไขที่เหมาะสมก็จะทำให้สังคม/ชุมชน/กลุ่ม/องค์กรของตนมีการพัฒนา/ความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น

ประเภทและสาเหตุของความขัดแย้ง

การศึกษาเรื่องประเภทและสาเหตุของความขัดแย้ง นักวิชาการหลายท่านได้มีแนวคิดการแบ่งแยกประเภทและสาเหตุของความขัดแย้งออกหลายรูปแบบ โดยมีการแบ่งตามประเภท ด้านชนิด สาเหตุ ขั้นตอน หรือกลุ่ม ในเรื่องของความขัดแย้ง เช่น

คริสโตเฟอร์ มัวร์ (Moore, 1986) ได้พูดถึงเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ความขัดแย้งที่แบ่งชนิดของความขัดแย้งเป็น 5 ชนิด (ดูภาพวงกลม) โดยเรียกว่า วงกลมความขัดแย้ง ประกอบด้วย

ภาพที่ 2 วงกลมของความขัดแย้ง (Moore, 1986 อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2550:13)

ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้งอาจเกิดจากข้อมูลน้อยไป การแปลผลผิดพลาด การวิเคราะห์ออกมาด้วยความเห็นต่างในการรับรู้ข้อมูล (Perception) บางครั้งก็เป็นปัญหาขัดแย้งกันได้

ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) เป็นปัญหาด้านบุคลิกภาพ พฤติกรรมต่างๆในอดีต อารมณ์ที่รุนแรง ความเข้าใจผิด และการสื่อสารบกพร่อง

ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interest Conflict) เป็นเหตุผลของการแย่งชิงผลประโยชน์ในสิ่งที่ดูเหมือนมีหรือไม่มีเพียงพอ เป็นเรื่องของทั้งตัวเนื้อหา กระบวนการ และจิตวิทยา (เช่น ยุติธรรมใหม่)

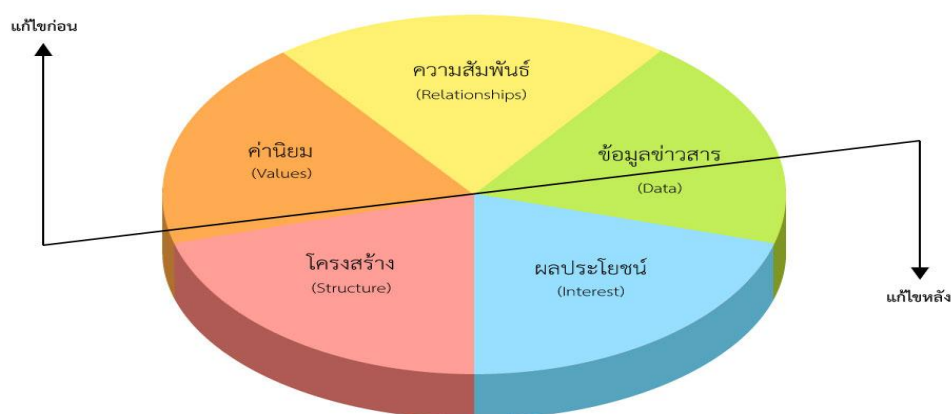
ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structure Conflict) เป็นเรื่องของอำนาจ แย่งชิงอำนาจ การกระจายอำนาจ ปัญหาโครงสร้าง รวมไปถึง กฎ ระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลาและระบบ

ความขัดแย้งด้านค่านิยม (Values Conflict) เป็นปัญหาระบบของความเชื่อ ความแตกต่างในค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติการเลี้ยงดูที่หล่อหลอมเขาขึ้นมา

การแยกแยะความขัดแย้งออกไปแต่ละชนิดช่วยให้เห็นความชัดเจนของความขัดแย้งว่ามีองค์ประกอบอะไร เพื่อนำไปสู่การแก้ไขให้ถูกต้อง แต่ไม่ได้หมายความว่าความขัดแย้งต่างๆจะมีเฉพาะชนิดใดชนิดหนึ่งจริงๆแล้วจะผสมผสานกันอยู่เกือบทุกชนิดหรือมีทุกชนิดในเรื่องเดียวกัน

แต่แตกต่างกันในความรุนแรงของแต่ละประเภท ความขัดแย้งสามชนิดบนคือ ความขัดแย้งด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านผลประโยชน์ และด้านความสัมพันธ์มีแนวโน้มจะเจรจาได้ง่ายกว่าความขัดแย้งที่สัมพันธ์กับค่านิยมและโครงสร้าง

ในอีกมุมมองหนึ่ง ตามวงกลมความขัดแย้ง ที่แบ่งออกเป็น ครึ่งบนและครึ่งล่างของวงกลม ความขัดแย้ง นอกจากการแบ่งครึ่งบนครึ่งล่างออกมาดังรูปข้างบนแล้ว วันชัย วัฒนศัพท์ (2550 : 17) ยังได้มีการแบ่งครึ่งบนครึ่งล่างของวงกลมความขัดแย้งอีกรูปแบบหนึ่งดังภาพข้างล่าง

ภาพที่ 3 วงกลมของความขัดแย้งที่ควรจัดการแก้ไขก่อนหลัง
(ดัดแปลงจากวันชัย วัฒนศัพท์, 2550:17)

ครึ่งบน คือ สามประเภทของความขัดแย้งที่มีผู้วิเคราะห์ว่าหากไม่ได้รับการแก้ไขเสียก่อน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของค่านิยม เรื่องของความสัมพันธ์ภาพ เรื่องของข้อมูล หากยังเป็นปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไขแล้ว การที่จะไปแก้ประเด็นเนื้อหาความขัดแย้งหรือผลประโยชน์ก็เกือบจะเป็นไปไม่ได้ เพราะเป็นเหมือนอุปสรรคที่ขวางกั้นอยู่ รวมถึงเรื่องของโครงสร้างก็ต้องพิจารณาและแก้ไขประเด็นเหล่านี้ก่อน ทำให้ประเด็นของความขัดแย้งที่แท้จริงบิดเบือนไปหรือแยกจากกัน

March และ Simon (1958:102 อ้างถึงใน วรากรณ์ ตระกูลสฤษดิ์, ออนไลน์, 2553) พบว่า ความขัดแย้งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความขัดแย้งต่อตนเอง (Individual Conflict) เป็นความขัดแย้งที่บุคคลมีต่อการกระทำของตนเอง แบ่งออกเป็น

1.1 รักพิเลียดายนื่อง (Approach-Approach Conflict) เป็นความต้องการหรือพอใจทั้งสองอย่าง แต่เลือกได้เพียงอย่างเดียว

1.2 หนีเสือปะจระเข้ (Avoidance-Avoidance Conflict) เป็นความรู้สึกที่ไม่ต้องการไม่ปรารถนาทั้ง 2 อย่าง แต่ต้องเลือก 1 อย่าง

1.3 เกลียดตัวกินไข่ (Approach-Avoidance Conflict) คือมีทั้งสิ่งที่พอใจไม่พอใจอยู่ร่วมกัน จำเป็นต้องเผชิญหน้าทั้ง 2 อย่างในเวลาเดียวกัน

2. ความขัดแย้งในองค์กร (Organizational Conflict) เมื่อคนแต่ละคนมาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน จะมีความคิดเห็นต่างกัน มีวิธีการคิดที่ไม่เหมือนกัน ค่านิยม อคติ การรับรู้ผลประโยชน์ เกิดจากการแบ่งทรัพยากรและงบประมาณมีจำนวนจำกัด หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงเทคนิคในการทำงาน ความแตกต่างในหน้าที่การทำงาน ล้วนเป็นสาเหตุที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ทั้งสิ้น

3. ความขัดแย้งระหว่างองค์กร (Interorganization Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างองค์กรกับองค์กรหรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม เช่นผลประโยชน์ขัดกัน

อรุณ รัชธรรม (2537:4-12) ได้กล่าวถึงแนวความคิดความขัดแย้งนั้น แยกเป็น 4 ประเภท คือ 1) ตามกลุ่มบุคคล ความขัดแย้งย่อมเห็นได้ด้วยตาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ฝ่ายหรือมากกว่านั้น อาจจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรก็ได้ เช่น พรรคการเมือง เป็นต้น 2) ตามเนื้อหาของความขัดแย้ง นั่นคือ ขัดกันเกี่ยวกับเรื่องอะไร 3) ตามภาระการแปรเปลี่ยนเกี่ยวกับความขัดแย้ง แต่ละฝ่ายย่อมปรับตัวเองในด้านจุดยืนต่อสิ่งที่เขามีความเชื่อต่อจุดยืนของอีกฝ่ายหนึ่ง และทำให้ระบบแตกแปรสภาพเป็นแบบของความขัดแย้งที่เห็นได้โดยทั่วไป 4) ตามการบริหารความขัดแย้งในรูปของการควบคุม การไกล่เกลี่ย

นอกจากนี้ อรุณ รัชธรรม ยังได้แบ่งความขัดแย้งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ความขัดแย้งในเนื้อหาของสาระ เกี่ยวกับการตกลงกันไว้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับนโยบายการปฏิบัติ แข่งขันกันในด้านทรัพยากรชนิดเดียวกัน มีแนวคิดแตกต่างกันเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และบทบาทที่สัมพันธ์กัน เป็นต้น 2) ความขัดแย้งทางอารมณ์ เกี่ยวกับความรู้สึกที่มีติดต่อกันระหว่างคู่แข่งกัน

แสดงออกมาในรูปของความโกรธเคือง ไม่ไว้วางใจกัน ค่าทอกัน เกรงกลัว และปฏิเสธกันและกัน เป็นต้น

สุคุณ พรหมยา (2535:21-26) ได้กล่าวถึงการศึกษาและการกำหนดทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้งไว้ 6 กลุ่ม ด้วยกันคือ

การศึกษาในกลุ่มที่หนึ่ง มองสาเหตุของการขัดแย้งว่าเกิดขึ้นโดยสันดานมนุษย์และสัตว์ในทุกลักษณะ ซึ่งเกิดจากพื้นฐานแนวคิดสัญชาตญาณความก้าวร้าว การขัดแย้งและการต่อสู้

การศึกษาในกลุ่มที่สอง ให้ความสนใจสาเหตุของความขัดแย้งที่ลักษณะโครงสร้างทางสังคม ข้อเสนอของทฤษฎีนี้อธิบายว่าความขัดแย้งเกิดจากการกดขี่ขูดรีดทางชนชั้น โดยเฉพาะในสังคมทุนนิยมซึ่งโครงสร้างทางสังคมมีการแบ่งชนชั้นสูง

การศึกษาในกลุ่มที่สาม เสนอความคิดในรูปบูรณาภาพ และนันทนาการ คือ มองความขัดแย้งว่าเกิดจากความแปรปรวน หรือความบกพร่องในกระบวนการทางสังคม

แนวคิดของกลุ่มที่สี่ มีหลักที่แตกต่างในลักษณะที่ตรงกันข้ามกับกลุ่มที่สาม คือ กลุ่มนี้อธิบายความความขัดแย้งนั้นเกิดจากการทำหน้าที่อย่างหนึ่งของระบบสังคม ความขัดแย้งได้เกิดขึ้นโดยสันดานหรือความบกพร่องของระบบสังคม แต่ความขัดแย้งจะช่วยสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

การศึกษาของกลุ่มที่ห้า กลุ่มนี้นับการศึกษาความขัดแย้งระหว่างประเทศ แนวคิดนี้มีความเห็นว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสังคมนั้น เกิดจากความขัดแย้งในผลประโยชน์แห่งชาติ คำว่าผลประโยชน์แห่งชาติเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าความมั่นคง อำนาจ ศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิของชาติ การแข่งขันกันในเรื่องของผลประโยชน์แห่งชาติ การคำนวณที่ผิดพลาดของผู้นำและการประเมินอำนาจที่สูงเกินไป ตัวแปรต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นฉนวนให้เกิดสงครามระหว่างประเทศ

การศึกษาของกลุ่มที่หก มีแนวคิดว่าความขัดแย้งเป็นผลพวงมาจากการติดต่อสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ การรับรู้ที่ผิดพลาด ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน การกล่อมเกลாதทางสังคมและกระบวนการของการขาดสติยับยั้ง เน้นการศึกษาพฤติกรรมความขัดแย้งโดยอาศัยความแตกต่างในผลประโยชน์ มุ่งจุดสนใจที่ตัวการกระทำ

พรนพ พุกกะพันธ์ (2542:144-145) ได้กล่าวถึงประเภทความขัดแย้ง มักเกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ความสนใจกับพฤติกรรม ความสนใจที่ว่านี้อาจเป็นความสนใจที่ต่างกันหรือ

เป็นความสนใจที่เหมือนกัน และพฤติกรรมนั้นอาจเป็นพฤติกรรมที่ไปด้วยกันได้หรือพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้ง 4 ลักษณะ คือ 1) ความขัดแย้งเป็นความขัดแย้งที่แท้จริง ซึ่งเป็นผลมาจากแต่ละฝ่ายมีความสนใจแตกต่างกันและมีพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ 2) ความขัดแย้งแฝง (Latent Conflict) เป็นความขัดแย้งที่แต่ละฝ่ายมีความสนใจแตกต่างกันแต่มีพฤติกรรมที่ไปด้วยกันได้ 3) ความขัดแย้งเท็จ (False Conflict) เป็นความขัดแย้งที่แต่ละฝ่ายมีความสนใจเหมือนกันแต่มีพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ 4) ไม่มีความขัดแย้ง (No Conflict) เมื่อแต่ละฝ่ายมีความสนใจเหมือนกันและมีพฤติกรรมที่ไปด้วยกันได้ก็จะไม่มีความขัดแย้ง

แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์ (2534) ได้อธิบายสาเหตุของการเกิดความขัดแย้ง เกิดขึ้นจากสาเหตุ ดังนี้

1. ลักษณะงานที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Task Interdependence) ปัจจัยประการแรกนี้

หมายถึง การที่หน่วยงานสองหน่วยงานหรือมากกว่านั้นไม่สามารถเป็นอิสระแก่กันได้ จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องข้อมูล ความช่วยเหลือหรือการประสานงานกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จ การทำงานของหน่วยงานต่างๆ ในองค์กรไม่สามารถเป็นอิสระแก่กันได้ อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง

2. การแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะด้านมีมากขึ้น (Increased Specialization) ซึ่งจากผลการวิจัยของนักวิชาการหลายท่าน ได้มีการค้นพบว่า การแบ่งงานตามความชำนาญมากเท่าใด ยิ่งเกิดความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น เพราะจะทำบุคลากรในแต่ละหน่วยงานมีแนวความคิดต่อการปฏิบัติ และแก้ไขปัญหาต่างๆ ของงานแตกต่างกันไปตามความถนัดของแต่ละบุคคล และเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องประสานงานหรือทำงานร่วมกันแล้ว โอกาสที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นได้

3. การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของงานไม่ชัดเจน (Ambiguously Defined Responsibilities) ทำให้เกิดความสับสน ก้าวกำในการทำงานหรือทำงานซ้ำซ้อนกัน ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้ง

4. อุปสรรคของการติดต่อสื่อสารหรือการสื่อข้อความ (Communication Obstruction) อาจเกิดขึ้นจากบุคลากรในแต่ละหน่วยงานมีพื้นฐานความรู้ การศึกษา หรือการอบรมที่แตกต่างกัน เช่น วิศวกร นายแพทย์ และนักสังคมศาสตร์ เป็นต้น มักจะมีภาษาที่ใช้สื่อความหมายเฉพาะตัวตามสาขาอาชีพตน ซึ่งแตกต่างกันอย่างมาก ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือหน่วยงานขาดความเข้าใจ หรือเกิดการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ผลทำให้นำไปสู่ความขัดแย้งตามมาในท้ายที่สุด

5. การแข่งขันเพื่อแย่งชิงทรัพยากรที่มีจำกัด (*Competition for Limited Sources*) บุคลากรหรือหน่วยงานต่างๆภายในองค์กรมักจะเผชิญปัญหาที่เกี่ยวกับการแก่งแย่งเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรขององค์กรที่มีค่อนข้างจำกัด เช่น ในเรื่องของงบประมาณ วัสดุ หรือทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปการแบ่งประเภทความขัดแย้ง มีการอธิบายหลากหลายรูปแบบ แต่พอสรุปได้ว่ามีการแบ่งได้ 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ การแบ่งตามสาเหตุ/มูลเหตุของการเกิดความขัดแย้ง (Moore, 1986) กับการแบ่งตามเนื้อหาสาระของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น (อรุณ รักธรรม, 2537:4-12) ซึ่งในงานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยจะขอแบ่งประเภทความขัดแย้งตามเนื้อหาสาระของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน พร้อมทั้งนำแนวคิดของ คริสโตเฟอร์ มัวร์ (Moore, 1986) มาเป็นเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์สาเหตุความขัดแย้ง 5 ชนิด กล่าวคือ เกิดจากสาเหตุการขาดข้อมูล ปัญหาด้านความสัมพันธ์ ด้านผลประโยชน์ ด้านค่านิยม และด้านโครงสร้าง

พลวัตของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่งหรือคงที่ ทั้งประเด็นด้านเนื้อหาที่ขัดแย้งกัน ทศนคติ อารมณ์ ความรู้สึก พฤติกรรมของแต่ละฝ่าย และความสัมพันธ์ระหว่างคู่ขัดแย้งสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อยๆ ปัจจัยทั้งหมดนี้จะส่งอิทธิพลต่อกันและกันจนกระทั่งความขัดแย้งยังไม่ได้รับการแก้ไข ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพลวัตนี้อาจจะส่งผลให้เกิดทั้งการขยายตัวหรือการหดตัวของความขัดแย้ง (สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล ,2550:16) ซึ่ง ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์ (2547:2-3) ได้อธิบายระยะพัฒนาการความขัดแย้ง ออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1. ระยะความขัดแย้งแฝง ระยะนี้เป็นข้อพิพาทที่มีลักษณะของความมีมติงที่ซ่อนตัวอยู่ ยังไม่พัฒนาเต็มที่และยังไม่ขยายตัวจนเกิดการแบ่งข้างกันของผู้ที่ขัดแย้ง บ่อยครั้งที่ฝ่ายหนึ่งหรือหลายฝ่ายอาจจะยังไม่ตระหนักว่ามีความขัดแย้ง หรือตระหนักถึงความขัดแย้งที่อาจจะมีโอกาสขึ้น

2. ระยะความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้น เป็นระยะที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นที่ฝ่ายต่างๆ สามารถระบอออกมาได้ เขารับรู้ว่ามีข้อพิพาทเกิดขึ้น ประเด็นต่างๆจะชัดเจนแต่ยังไม่มีการเจรจาไกล่เกลี่ยหรือกระบวนการแก้ปัญหาที่น่าจะดำเนินไปได้เกิดขึ้น

3.ระยะความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาแล้ว เป็นระยะที่ข้อพิพาทซึ่งฝ่ายต่างๆได้มีบทบาทอย่างเอาเป็นเอาตายในกรณีพิพาทที่ดำเนินอยู่ อาจจะเริ่มมีการเจรจาไกล่เกลี่ยแล้ว หรืออาจจะถึงทางตันแล้วก็ได้

ซึ่งจากแนวคิดพลวัตของความขัดแย้งดังกล่าว ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลประเด็นความขัดแย้งในชุมชนจังหวัดปทุมธานี ใน 2 ประเด็นใหญ่ คือประเด็นความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่ภายในชุมชน (ระยะที่ 1) กับประเด็นความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาแล้ว (ระยะที่ 2 และ 3) เพื่อวิเคราะห์โอกาสของการขยายตัวของประเด็นความขัดแย้งภายในชุมชนจังหวัดปทุมธานี

ข้อดี-ข้อเสียของความขัดแย้ง

พรนพ พุกกะพันธ์ (2542: 155-156) ได้กล่าวถึงข้อดีข้อเสียของความขัดแย้งที่ไว้ ดังนี้

ข้อดีของความขัดแย้ง

1. อาจเกิดความสามารถและไหวพริบของบุคคล
2. ช่วยบำบัดความต้องการทางจิตวิทยาของบุคคล
3. ก่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
4. เกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ไขและป้องกันความขัดแย้งขององค์กร
5. ช่วยสร้างความตื่นตัวให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติงาน
6. ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งปัญหาในองค์กร
7. อาจมีการทบทวนความสามัคคีภายหลังที่ความขัดแย้งสิ้นสุดลง

ข้อเสียของความขัดแย้ง

1. ทำให้บุคคลเห็นแก่ประโยชน์ของตนเองมากกว่าผลได้ขององค์กรเป็นส่วนรวม
2. อาจเป็นผลเสียต่ออารมณ์ สุขภาพ ร่างกาย และสุขภาพจิตของผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. เสียเวลา เสียค่าใช้จ่ายและเกิดความสับสนเปลี่ยนแปลงขึ้น
4. เกิดผลเสียด้านอารมณ์และการเงิน
5. มีการบิดเบือนความจริง

จากการศึกษาข้อดี ข้อเสียของความขัดแย้ง เพื่อที่ผู้วิจัยจักได้นำไปสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างคำถามในการสัมภาษณ์ถึงผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้นอันเนื่องจากการเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในชุมชนจังหวัดปทุมธานี

รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายรูปแบบหรือวิธีการจัดการความขัดแย้งหรือการแก้ปัญหาหรือการระงับหรือการป้องกันความขัดแย้ง ดังนี้

ลอว์เรนซ์ (Lawrence, 1969: 69 อ้างถึงในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ออนไลน์, 2547)

ได้อธิบายการแก้ปัญหาหรือระงับความขัดแย้ง (Conflict Resolution or Supervision) เป็นการทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง โดยอาจให้ทุกฝ่ายตกลงกัน หรือให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชนะไป โดยวิธีการแก้ไขความขัดแย้งมี 3 วิธี ได้แก่

1. วิธีชนะ-แพ้ (Win-Lose Method)

1.1 วิธีการบังคับ (Forcing) โดยอีกฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่าย และใช้อำนาจของตนเอง บังคับให้อีกฝ่ายยินยอมและยุติข้อขัดแย้ง ซึ่งวิธีนี้อาจนำไปสู่ความคิดแก้แค้น เพราะการแก้ไขแบบนี้มิใช่การแก้ที่สาเหตุของปัญหา จึงทำให้ปัญหายังคงอยู่

1.2 วิธีการทำให้สถานการณ์ของความขัดแย้งสงบลง (Smoothing) โดยการเข้าไปขอร้องไห้ยุติความขัดแย้ง พยายามชักจูงคู่กรณีให้เห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นไม่มีความสำคัญเพียงพอที่จะต้องเสียเวลาไปกับมัน วิธีการนี้ไม่ใช่เป็นการเข้าไปแก้ที่สาเหตุของปัญหา หากแต่เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ดังนั้นปัญหายังจะดำรงอยู่ต่อไป โดยเฉพาะฝ่ายแพ้เพราะการที่พวกเขายอมยุติความขัดแย้งอาจจะมาจากสาเหตุของการขอร้องหรือเห็นแก่บุคคลอื่นก็ได้ ในสภาพเช่นนี้ความขัดแย้งที่ยุติลงไปในนั้นจึงเป็นความสงบชั่วคราวเท่านั้นและความขัดแย้งพร้อมที่จะปะทุขึ้นมาอีกเมื่อไรก็ได้

1.3 วิธีการหลีกเลี่ยง (Avoiding) วิธีการแบบนี้มีลักษณะเป็นการที่ไม่สนใจที่จะเข้าไปเผชิญกับสถานการณ์ของความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้น อาจจะทำเป็นไม่รู้ เฉยเมยหรือไม่มีการตอบสนองต่อข้อเรียกร้อง หรือพยายามยัดเวลาโดยไม่ยอมตัดสินใจแก้ปัญหา เป็นต้น สภาพเช่นนี้จะทำให้ความขัดแย้งยิ่งบานปลายและรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ และแทนที่ความขัดแย้งควรจะถูกลดลงมาให้กลายเป็นสถานะที่สร้างสรรค์กลับมีลักษณะเป็นการทำลายมากขึ้น

2. วิธีแพ้ทั้งคู่ (Lose-Lose Methods) หมายถึงว่า เป็นวิธีที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายที่เป็นคู่กรณีของความขัดแย้งนี้ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตนเองต้องการได้ทั้งหมด แต่อาจจะได้มาบางส่วนเท่านั้น ดังนั้น จึงเรียกว่าทั้งสองฝ่ายเป็นผู้แพ้ วิธีการแบบนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิดที่ว่า การได้มาบางส่วนดีกว่าไม่ได้เลย วิธีการที่นิยมใช้ ได้แก่ การประนีประนอม (Compromising) หรือการเจรจาต่อรอง (Bargaining) ซึ่งมีลักษณะเป็นการแก้ไขความขัดแย้งโดยการพบกันครึ่งทาง

วิธีการนี้มีจุดอ่อนเพราะไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขสาเหตุของความขัดแย้งได้อย่างแท้จริง ความขัดแย้งอาจจะยุติลงเพียงชั่วคราวเท่านั้น และที่ร้ายไปกว่านั้นวิธีการประนีประนอมจะไม่สามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์ขึ้นมาได้เลย

3. วิธีการที่ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ชนะ (Win-Win Methods) วิธีการนี้คู่กรณีของความขัดแย้งประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาาร่วมกัน และทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามที่ทั้งสองฝ่ายต้องการ ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงเป็นผู้ชนะ สำหรับวิธีการที่นิยมใช้กันคือ การแก้ไขปัญหาร่วมกัน (Integrative Problem Solving) ซึ่งบางครั้งมีนักวิชาการเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเผชิญหน้ากัน (Confrontation) วิธีการแบบนี้จะไม่มีการเข้าไปกำจัดความขัดแย้งหรือประนีประนอมกันใดๆ ทั้งสิ้น หากแต่เป็นการเปิดโอกาสให้คู่กรณีของความขัดแย้งเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับตัวพวกเขา ทั้งนี้เพื่อหาแนวทางแก้ไขที่ทั้งสองฝ่ายพึงพอใจและยอมรับกันได้ ในการใช้วิธีการแบบนี้ผู้บริหารจะต้องทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาหรือคู่กรณีของความขัดแย้งเกิดความรู้สึกว่าสมาชิกภายในองค์กรทุกคนสามารถทำงานร่วมกันได้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ลอว์เรนซ์ ยังได้อธิบายวิธีการป้องกันความขัดแย้งว่า สามารถทำได้โดยการสร้างบรรยากาศให้คู่กรณีของความขัดแย้งสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างเป็นอิสระโดยใช้กลยุทธ์ ดังนี้

1. กลยุทธ์การมีความเห็นสอดคล้อง โดยยึดหลักการหาวิธีการแก้ปัญหาที่จะเป็นที่ยอมรับร่วมกันจากทุกฝ่ายที่มีปัญหา มุ่งตอบสนองความต้องการของทั้ง 2 ฝ่ายให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งทั้งสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันต้องดำเนินการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีหลักสำคัญคือ

1.1 ยอมรับแนวความคิดสมัยใหม่ที่ว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์

1.2 มุ่งมองที่ตัวปัญหามากกว่าตัวบุคคล

1.3 มุ่งหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้มากที่สุด

1.4 มีความจริงใจเปิดเผยและใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น

1.5 หลีกเลี่ยงการเน้นถึงความต้องการของตน

1.6 อาจต้องอาศัยบุคคลที่สามเข้ามาดำเนินการช่วยเหลือ และควรหลีกเลี่ยงการใช้เสียงข้างมากตัดสิน หรือใช้การแลกเปลี่ยนแบบ "หมูไปไก่มา" หรือ "ยื่นหมูยื่นแมว"

2. กลยุทธ์การตัดสินใจแบบผสมผสาน มีดังนี้

2.1 การทบทวนและการปรับตัวโดยเน้นทางด้านความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2.2 ระบุปัญหาให้ชัดเจน

2.3 การแสวงหาแนวทางการแก้ไข

2.4 ตัดสินใจแบบให้มีความเห็นสอดคล้องกัน

วิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกันหรือแบบชนะทั้งคู่ สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหของความขัดแย้งได้อย่างแท้จริง เพราะมันเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การค้นหาแหล่งที่มาของปัญหา และสามารถกำหนดวิธีการแก้ไขได้อย่างสมเหตุสมผล ซึ่งในท้ายที่สุดจะทำให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์ต่อองค์กร และจากการศึกษาและวิจัยของนักวิชาการต่าง ๆ ก็ได้ค้นพบและยืนยันให้เห็นว่า การใช้วิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกันนี้ จะทำให้สมาชิกในองค์กรเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน ทำให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์ต่อองค์กรหรือทำให้องค์กรเกิดประสิทธิผลขึ้นได้ และผู้บริหารที่ประสบผลสำเร็จส่วนใหญ่มักจะเลือกใช้วิธีการแบบนี้ในการแก้ความขัดแย้ง (Lawrence , 1969: 69 อ้างในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ออนไลน์, 2547)

วันชัย วัฒนศัพท์ (2550:176-182) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมที่สุด ต้องเป็นรูปแบบที่คู่กรณีพอใจในการจัดการ คือ รู้สึกชนะ-ชนะ ทั้งคู่ คงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันหรือสามารถพินิจดีกันได้ ผลการตัดสินใจเป็นการใช้กระบวนการสร้างฉันทามติ ซึ่งหลักของการหาข้อยุติจะใช้มาตรฐานหรือกระบวนการที่ชอบธรรมที่ทุกฝ่ายยอมรับโดยไม่ใช้อำนาจบีบบังคับหรือใช้การเกลี้ยกล่อมแต่เป็นการเจรจาโดยสันติวิธี ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 กระบวนการตัดสินใจแก้ปัญหาข้อพิพาท และผลแห่งการตัดสินใจ

กระบวนการที่ใช้ (Process)	ผู้ตัดสินใจ (Decision-Making)	ผลการตัดสินใจ (Result)
1. ใช้ความรุนแรง (Violence/Fight)	- ผู้ชนะ (The Winner)	- แพ้ – ชนะ (Win-Lose)
2. ใช้การเผชิญหน้าประท้วงอย่างสันติ หรือ อารยะขัดขืน (Non-Violence Direct Action or Civil Disobedience)	- ผู้ชนะ (The Winner)	- แพ้ – ชนะ (Win-Lose)
3. ใช้การบัญญัติกฎหมาย (Legislation)	- สภานิติบัญญัติ (The Legislature)	- แพ้ – ชนะ (Win-Lose)
4. ใช้การฟ้องร้อง (Litigation)	- ศาล (The Court)	- แพ้ – ชนะ (Win-Lose)
5. ใช้อนุญาโตตุลาการตัดสิน (Arbitration)	- อนุญาโตตุลาการ (Arbitrator)	- แพ้ – ชนะ (Win-Lose)
6. ใช้การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง (Mediation)	- คู่กรณี (The parties)	- ชนะ–ชนะ (Win-Win)
7. ใช้การเจรจาไกล่เกลี่ย (Negotiation)	- คู่กรณี (The parties)	- ชนะ–ชนะ (Win-Win)
8. ใช้การหลีกเลี่ยงปัญหา (Avoidance/Flight)		- คงสภาพเดิม (Status quo)

จากตาราง สามารถสรุปรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง ได้ 8 วิธี ดังนี้

1. การหลีกเลี่ยงปัญหา (Avoidance หรือ Flight) เป็นกระบวนการแก้ปัญหาที่สังคมตะวันตกชอบที่จะทำคือ เมื่อเกิดความขัดแย้งก็ไม่อยากมีเรื่องกลับบ้านไปไม่ต่อล้อต่อเถียง หรือที่เราเคยได้ยินพูดกันว่า “เป็นความกัน กินจี้หมาดีกว่า” ปัญหาไม่ได้หมดไปเพียงแต่ไม่หยิบยกมาพูด โดยหวังว่าในที่สุดเวลาจะเป็นเครื่องช่วยให้ลืมๆไป เป็นลักษณะทางสังคมที่ไม่ชอบการเผชิญหน้า (Non Confrontation) บางครั้งก็ไม่พูดจានินทาว่ากล่าวลับหลังก็มี ซึ่งแตกต่างจากสังคมตะวันตกที่นิยมจะพูดต่อหน้าให้รู้แล้วรู้รอดไป เสร็จแล้วก็ไม่เก็บมาเป็นอารมณ์ต่อหรือไปพูดลับหลัง ซึ่งจากการสำรวจความคิดเห็นในเรื่องปัญหาความขัดแย้งของคนไทย โดยสถาบันพระปกเกล้าเมื่อ ปีพ.ศ. 2546 (วันชัย วัฒนศัพท์ ถวิลวดี บุริกุล และวิศิษฐ์ ชัชวาลทิพากร) พบว่าประชาชนกว่าครึ่งที่สำรวจยังเห็นว่าถ้าภายในครอบครัวทะเลาะกัน การที่จะไม่พูดกันชั่วระยะก็น่าจะดี เชื่อว่าจะเป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้

2. การใช้คนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย (Mediation) กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางนี้ ในสังคมไทยก็ได้มีมานานแล้ว โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ผู้หลักผู้ใหญ่หรือพ่อใหญ่แม่ใหญ่มีบทบาทอยู่มาก ทางภาคอีสานเราเรียกว่าระบบเจ้าโคตร ซึ่งตัวเจ้าโคตรเอง คือ ปู่ย่า ตายาย (ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย) ที่เป็นที่เคารพนับถือของลูกหลานตระกูลนั้นหรือแม้แต่คนละตระกูล เจ้าโคตรจะทำหน้าที่คนกลางในกรณีมีข้อขัดแย้งกันในครอบครัวหรือแม้แต่ในชุมชน แต่เมื่อกระบวนการยุติธรรมจากระบบส่วนกลางเข้ามามีบทบาทอย่างเป็นทางการ ระบบเจ้าโคตรก็ค่อยๆ หายไป ทางเหนือก็มีระบบที่เรียกว่า “แก่เหมือง แก่ฝาย” ซึ่งบทบาทจะเน้นไปในเรื่องของการแก้ปัญหาแบ่งปันทรัพยากรน้ำเป็นเรื่องหลัก อย่างไรก็ตามคนกลางตามแนวคิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยที่อาจจะค่อนข้างไปในทาง “เกลี้ยกล่อม” และมีส่วนอาศัยบารมีในการตัดสินใจจากคนกลางโดยความน่าเชื่อถือของคนกลาง ส่วนแนวคิดของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางมีหลักเกณฑ์กติกาและกระบวนการที่คนกลางเป็นผู้กำกับกระบวนการเท่านั้น ไม่มีอำนาจและไม่มีหน้าที่ไปตัดสิน ผู้ทำหน้าที่ตัดสินคือคู่กรณีทั้งสองคนหรือหลายคนก็แล้วแต่ ผลการตัดสินใจจะออกเป็นชนะ-ชนะ (Win-Win) โดยใช้กระบวนการสร้างฉันทามติ (Consensus Building) ซึ่งหลักของการหาข้อยุติจะใช้มาตรฐานหรือกระบวนการที่ชอบธรรม (Legitimacy) ที่ทุกฝ่ายยอมรับ โดยไม่ใช้อำนาจบีบบังคับหรือใช้การเกลี้ยกล่อม (Lobby) การเจรจาไกล่เกลี่ยในรูปแบบใหม่นี้ เรียกว่า การเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งโดยสันติวิธี

3. การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเอง (Negotiation) การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองใช้กระบวนการเดียวกันกับการเจรจาไกล่เกลี่ยกันโดยคนกลาง คือ ตัดสินใจโดยอาศัยฉันทามติ จะเป็นกรณีที่คู่กรณีหันหน้ามาพูดคุยกันเองโดยไม่ใช้มาได้แย้งหรือโต้ว่าที่ (Debate) กันว่าใครผิดใครถูก แต่มาพูดคุยกันหรือสุนทรียสนทนาหรือสานเสวนา (Dialogue) อาศัยการเจรจาโดยยึดจุดสนใจ (Interest-Based) คือยึดจุดสนใจหรือความต้องการของแต่ละกลุ่ม (ซึ่งไม่ใช่การเจรจาโดยยึดจุดยืนหรือ Position-Based) และพยายามทำความเข้าใจในจุดสนใจหรือความต้องการของแต่ละฝ่ายทั้งฝ่ายตนและฝ่ายอื่นเป็นการใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Process)

4. การใช้อำนาจตุลาการ (Arbitration) กระบวนการใช้คนกลางมาทำหน้าที่ตัดสิน เรียกว่า Arbitration และผู้มาตัดสินเรียกว่า อนุญาโตตุลาการ (Arbitrator) แต่กระบวนการพิจารณาจะต่างจากศาล คือ สามารถหาข้อมูลอื่นมาพิจารณาเสริมได้ไม่ต้องเอาเฉพาะประเด็นที่ฟ้องร้องกันอยู่ การตัดสินของอนุญาโตตุลาการอาจจะผูกพัน (Binding) ให้ต้องปฏิบัติตามอย่างไร และการตัดสินเป็น

แพ็เป็นชนะ ในสหรัฐอเมริกามีการใช้กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางร่วมกับกระบวนการอนุญาโตตุลาการคือทั้งไกล่เกลี่ยทั้งช่วยตัดสินเรียกสั้นๆ ว่า Med-Arb (Mediation-Arbitration)

5. การฟ้องร้องกัน (Litigation) การฟ้องร้องกันเป็นกระบวนการที่หมายถึง การหาคนกลางผู้ที่จะตัดสินในข้อพิพาท นับตั้งแต่เมื่อเป็นเด็กเล็กอยู่เวลาทะเลาะกับพี่ทะเลาะกับน้องก็ฟ้องพ่อฟ้องแม่ พอโตขึ้นเข้าโรงเรียนก็ฟ้องครูฟ้องอาจารย์ พอมาทำงานก็ฟ้องนาย หรือมีข้อขัดแย้งกับผู้อื่นเป็นคดีความกันก็ไปฟ้องศาลกัน ผลการตัดสินก็จะออกมาเป็น “แพ็-ชนะ” ผู้ชนะก็จะดีใจและชื่นชมในกระบวนการยุติธรรม ในขณะที่ผู้ที่ถูกตัดสินให้แพ็ก็จะไม่พอใจและกล่าวหากระบวนการยุติธรรมนั้นว่าไม่ยุติธรรม ทั้งคู่กรณีก็ไม่มีโอกาสที่จะมาคืนดีกันอีก

6. การใช้กระบวนการทางนิติบัญญัติเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง (Legislation) บางกรณีข้อพิพาทที่เกิดขึ้นอาจเกิดจากปัญหาข้อกฎหมายที่อาจจะล้าสมัย หรือกฎหมายยังไม่ได้กำหนด หรือกฎหมายที่มีอยู่เดิมออกมาแล้วเกิดปัญหาความขัดแย้ง เช่น กฎหมายป่าสงวนออกมาภายหลังจากที่คนได้เข้าไปอยู่ในป่าไปทำมาหากินเก็บของป่าแล้วนานเป็นสิบปีหลายสิบปี แต่ภายหลังกฎหมายออกมารอบคลุมพื้นที่โดยไม่ว่ามีประชาชนอยู่ตรงไหน ป่าสงวนจึงมาครอบพื้นที่ที่ประชาชนอยู่มาก่อน อย่างที่พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “จริงไม่ใช่คนรุกป่าแต่เป็นป่ารุกคน” คือกำหนดป่าสงวนว่าห้ามคนมาอยู่ในพื้นที่ที่เขาเคยอยู่จึงต้องมีการร่างกฎหมายป่าชุมชนออกมาเพื่อแก้ปัญหาดังนี้

7. การใช้การชุมนุมประท้วงอย่างสันติ (Civil Disobedience) หรือที่มีการใช้คำว่า อหิสะ ขัดขึ้น เป็นกระบวนการต่อสู้อย่างสันติเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการโดยการชุมนุมดลยสงบปราศจากอาวุธ ซึ่งถือว่าเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งถือว่าเป็น “สิทธิ” ที่สามารถกระทำได้ การชุมนุมเพื่อแสดงความเห็นต่างหรือชุมนุมประท้วงนี้จะต่างจากแนวคิดผู้ที่ริเริ่มนำมาใช้จนเป็นแบบอย่าง คือ มหาตมคานธีนั้น โดยมีความแตกต่างในหลักการและกระบวนการที่สำคัญอยู่ คือ คานธีจะใช้ความรักเป็นเครื่องมือ คานธีจะไม่เกลียดไม่โกรธอังกฤษ แถมยังรักคนอังกฤษด้วย แต่มาประท้วงระบบของอังกฤษที่มาครอบอินเดีย ฉะนั้นคานธีจึงไม่จับไมโครโฟนด่าคนอังกฤษไม่มีการเผาโลงไม่มีการเผาพริกเผาเป่าแข่ง นอกจากนั้นความไม่รุนแรงหรืออหิสะ (Ahimsa) ของคานธียังหมายถึง ความไม่รุนแรงทั้งทางกายทางวาจาและทางใจด้วยซ้ำไป คานธียังยอมปฏิบัติตามกฎหมาย เพราะการประท้วงอดข้าวอาจจะไปขัดกับกฎหมายและยอมให้

จับกุมคุมขังโดยไม่ขอยกเป็นข้อต่อรอง ในขณะที่ลักษณะของผู้ประท้วงบ้านเราชอบทำคือคำขอในข้อแรกว่า “ไม่ให้ถือว่าการหยุดงานประท้วงเป็นการกระทำผิด”

ผลของการชุมนุมประท้วงก็ยังมีผลเป็นแพ้และชนะ คือถ้าผู้ชุมนุมประท้วงได้ตามที่ต้องการ ก็ถือว่าชนะ ถ้าไม่ได้ก็จะรู้สึกว่าเป็นแพ้

8. การใช้ความรุนแรง (Violence หรือ Fight) เป็นกระบวนการที่คนหลายกลุ่มใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยมีความเชื่อว่าเป็นวิธีเดียวที่จะยุติความขัดแย้งหรือข้อพิพาทได้ กรณีดังกล่าวนี้มีให้เห็นอยู่เสมอ เช่นกรณีที่สัมพันธมิตรใช้การทิ้งระเบิดปรมาณูที่อิโรชิมาและนางาซากิเพื่อยุติสงครามโลกครั้งที่สองเพื่อให้สันติภาพกลับคืนมา หรือการตัดสินใจบุกประเทศอิรักเพื่อป้องกันและยุติความรุนแรงจากการก่อร้าย โดยเชื่อว่าหากบุกเข้าไปจัดการกับซัดดัม ฮุสเซน ผู้นำของอิรักจะยุติป้องกันผู้ที่ไปก่อให้เกิดการก่อการร้ายในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะความหวาดวิตกว่าอิรักกำลังเตรียมสร้างอาวุธนิวเคลียร์และอาวุธเชื้อโรค เป็นต้น การใช้ความรุนแรงเพื่อเอาชนะความไม่ชอบธรรมที่นำไปสู่ความขัดแย้งนั้นๆ ผลของการต่อสู้จะออกมาเป็นแพ้เป็นชนะเช่นกัน การใช้ความรุนแรงมักจะได้รับการตอบสนองออกมาเป็นความรุนแรงเป็นลักษณะตาต่อตาฟันต่อฟันที่คานธีพูดว่า “An eye for an eye and we all go blind” หรือ ตาต่อตาฟันต่อฟันมันทำให้ทุกคนพ่ายแพ้ สมัยแรกๆ ที่เราต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ รัฐบาลก็ใช้วิธีรุนแรงฆ่าทุกคนที่สงสัยเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ยิ่งฆ่าก็ยิ่งเพิ่มจำนวนเพราะญาติพี่น้องเพื่อนคนที่ถูกฆ่าก็ไปจับอาวุธมาต่อสู้ เกิดการสูญเสียทั้งฝ่ายปราบปรามจนมีพิธีพระราชทานเพลิงศพนายตำรวจทหารแต่ละปีจำนวนเป็นร้อยๆ จนในที่สุดหันมาใช้สันติวิธีประกาศนโยบาย 66/23 ถือคนที่เข้าป่าไปเป็นผู้พัฒนาชาติไทยเชิญออกมาร่วมพัฒนาโดยไม่เอาผิดคนเหล่านั้นต่อมาก็กลายมาเป็น ศส. มาเป็นรัฐบาลหลายต่อหลายคน

จากรูปแบบดังกล่าวข้างต้น แต่เดิมสังคมไทยนิยมใช้วิธีหลีกเลี่ยงปัญหามาแก้ปัญหาจึงมักได้ยินคำพูดว่า “เป็นความกัน ไปกินข้าวหมากิน” นั่นคือ ไม่ชอบเป็นความ ไม่ชอบมีเรื่อง แต่ปัจจุบันกลับมีการฟ้องร้องกันมากจนคดีแน่นศาลแน่นโรงพัก วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งส่วนใหญ่จะมีผลเป็นแพ้-ชนะเพราะเป็นการตัดสินใจโดยบุคคลที่สาม ไม่ว่าจะเป็นศาลหรือคณะกรรมการ หรืออนุโตตุลาการ การใช้การประท้วง หรือการใช้ความรุนแรงก็มักจะมีผลแพ้-ชนะ มีอยู่บางวิธีที่ผลจะออกมาเป็นชนะ-ชนะ คือการเจรจาไกล่เกลี่ยหรือการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง แต่สังคมไทยก็ยังไม่ค่อยนิยมใช้วิธีนี้

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมที่สุด ต้องเป็นรูปแบบที่คู่กรณีพอใจในการจัดการ คือ รู้สึกชนะ-ชนะทั้งคู่ คงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันหรือสามารถฟื้นคืนดีกันได้ ซึ่งวันชัย วัฒนศัพท์ (2550:178) ได้กล่าวว่าผลการตัดสินใจเป็นการใช้กระบวนการสร้างฉันทามติ ซึ่งหลักของการหาข้อยุติจะใช้มาตรฐานหรือกระบวนการที่ชอบธรรมที่ทุกฝ่ายยอมรับ โดยไม่ใช่อำนาจบีบบังคับหรือใช้การเกลี้ยกล่อมแต่เป็นการเจรจาโดยสันติวิธี

จากการศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งจากแนวคิดของนักวิชาการหลายๆท่านข้างต้นพบว่า สามารถแบ่งรูปแบบการจัดการความขัดแย้งออกได้ 3 วิธีใหญ่ๆ คือ วิธีการใช้ความรุนแรง วิธีสันติวิธี และวิธีไม่แก้ไขปล่อยปัญหาให้เวลาแก้ไขเอง ซึ่งเป็นที่มาของกรอบแนวคิดของผู้วิจัยในแนวคิดการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง (บทที่ 1) และเนื่องจากแนวคิดวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีโดยเฉพาะวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นวิธีที่คู่กรณีพอใจในการจัดการ คือ รู้สึกชนะ-ชนะทั้งคู่ คงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน(วันชัย วัฒนศัพท์, 2550:178) ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาข้อมูลรูปแบบวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยที่มีการใช้ในการจัดการปัญหาคความขัดแย้งในชุมชนจังหวัดปทุมธานี ว่ามีรูปแบบหรือวิธีการอย่างไรบ้าง ผลสำเร็จเป็นอย่างไร และสอดคล้องหรือแตกต่างกับหลักการหรือทฤษฎีอย่างไร รวมถึงยังศึกษารวบรวมถึงรูปแบบแนวทางการจัดการปัญหาคความขัดแย้งแบบอื่นๆที่เกิดขึ้นในจังหวัดปทุมธานี

แนวทางการเจรจาไกล่เกลี่ย

วันชัย วัฒนศัพท์ บรรพต ดันธีรวงศ์ และสุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์, แปลและเรียบเรียง (2550 : 28-31)กล่าวว่าในอเมริกาเหนือ การศึกษาการแก้ไขความขัดแย้งและการเจรจาไกล่เกลี่ยส่วนใหญ่จะพูดถึงแนวทาง 5 แนวทาง ซึ่งแต่ละแนวทางแสดงถึงวัตถุประสงค์หรือความตั้งใจที่แตกต่างกันไป ลักษณะความขัดแย้งของแต่ละบุคคลก็มีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับความรุนแรงของปัญหาและอำนาจที่เขาคิดว่ามีโดยดูจากความสัมพันธ์ ทั้งนี้ถ้าเขาเห็นว่าเขาเองเป็นฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่า ก็มักจะเอนเอียงไปใช้วิธีการที่ก้าวร้าว ในทางกลับกันหากเขาคิดว่าเขาเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบ ก็มักจะเลือกใช้วิธีทางอ้อม ดังนั้น เมื่อเข้าใจแต่ละวิธีการที่แตกต่างกันนี้แล้ว เราก็สามารถที่จะเลือกอย่างรอบคอบว่าวิธีใดจะเหมาะสมกับเราในแต่ละสถานการณ์ ดังนี้

1. การแข่งขัน การบังคับ และการผลักดัน (Competing, forcing and compelling) วิธีการแข่งขันจะใช้เมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้ความสำคัญกับจุดมุ่งหมายมากกว่าความสัมพันธ์ บุคคลนั้นอาจใช้อำนาจในการช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายรวมถึงการใช้อำนาจในการทำให้ผู้อื่นทำตามด้วย ยิ่งไป

กว่านั้นเขาอาจจำเป็นต้อง “ลุกขึ้นสู้” เพื่อปกป้องหลักการและสิทธิที่ตนสมควรได้ วิธีการนี้เน้นวิธีการแบ่งสรรปันส่วน (Distributive Approach) เป็นแนวทางในการเจรจาไกล่เกลี่ย

2. การโอนอ่อนผ่อนตามหรือการทำให้ราบรื่น (Accommodation or Smoothing) การโอนอ่อนยอมตามผู้อื่น อาจนำมาใช้ในกรณีที่มีความห่วงใยต่อความสัมพันธ์มากกว่าเป้าหมายในการแก้ไขความขัดแย้ง เป้าหมายของข้อตกลงประเภทนี้เป็นเป้าหมายในรูปของการเอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายอื่นโดยที่ฝ่ายเราต้องยอมเสียประโยชน์ พฤติกรรมในการโอนอ่อนตามรวมถึงการทำตามคำสั่ง การเห็นคล้อยตามความคิดผู้อื่นหรือการยอมให้เป็นไปตามความปรารถนาของอีกฝ่าย ลักษณะนิสัยดังกล่าวมักจะถูกมองว่าอ่อนแอหรือต้องการความสงบในสังคมตะวันตก ลักษณะเหตุการณ์ประเภทนี้จะไม่ถูกมองเชิงลบในสังคมที่มีการให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์อันราบรื่นและให้ความนับถือผู้มีตำแหน่งหน้าที่ยอมรับต่อสถาบัน เพราะฉะนั้นวิธีการนี้เน้นการใช้ความสัมพันธ์เป็นหลัก (Relational in Orientation) และอาจปรับเป็นแนวทางอื่นตามผู้อื่นที่เขาคล้อยตาม เช่น วิธีการแบบแบ่งสรรปันส่วน (Distributive) หรือวิธีแบบบูรณาการ (Integrative) ตามแต่ผู้ที่เขาตามว่าใช้วิธีไหน

วิธีนี้สังคมไทยก็ยังนิยมใช้อยู่มากเพราะเราเป็นสังคมที่ยอมรับในผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจ จึงมีคำพูดว่า “เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด”

3. การประนีประนอม (Compromising) การประนีประนอมจะมีลักษณะคือ เดินสายกลางระหว่างทั้งเป้าหมายและความสัมพันธ์ หลักสำคัญที่สุด คือ การหาแนวกลางๆหรือการ “แบ่งครึ่ง” การประนีประนอมไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับมุมมองโลกทัศน์หรือค่านิยมทางศีลธรรม ในขณะที่การประนีประนอมจะให้ความสนใจในความสัมพันธ์แต่จริงๆแล้วก็เป็นการแบ่งสรรปันส่วน

4. การหลีกเลี่ยงหรือการถอนตัว (Avoiding or Withdrawing) การหลีกเลี่ยงถือว่าการเลื่อนออกไปการหลบหลีกและการถอนตัวออกจากประเด็นนั้น ในอเมริกาเหนือบริบทของการหลีกเลี่ยงเป็นวิธีไม่ก้าวร้าวแต่ไม่ร่วมมือ แสดงถึงมีความห่วงใยในเรื่องความสัมพันธ์ต่ำและความสนใจที่มีต่อเป้าหมายก็ต่ำ อย่างไรก็ตามในสังคมหรือชุมชนจำนวนมากที่ยึดถือค่านิยม กลุ่มนิยม เช่น ชาวเอเชียและชาวละตินอเมริกัน เชื่อว่าวิธีการหลีกเลี่ยงปัญหาและการโอนอ่อนตามถือว่าการช่วยรักษาน้ำหนักให้กับทั้งตัวเองและคนอื่น วิธีนี้อาจเน้นความสัมพันธ์และอาจไม่รับรู้ความเป็นไปได้ในการบูรณาการของสถานการณ์ การหลีกเลี่ยงและการถอนตัวอาจมีลักษณะการแบ่งสรรปันส่วน

ถ้าผู้ที่ถอนตัวมีอำนาจในการดึงเอาทรัพยากรหรือคำยินยอมไปด้วยในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจที่จะตัดสินใจ หรือทำให้อีกฝ่ายทำการตัดสินใจได้

5. การร่วมมือกันหรือการแก้ปัญหา (Collaborating, integrating or Problem Solving)

การร่วมมือกันบางทีหมายถึง การบูรณาการหรือการแก้ไขปัญหามักให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์และจุดมุ่งหมายเช่นกัน เป็นทั้งการรุกและร่วมมือคือเกิดการบูรณาการผลประโยชน์ร่วมของทุกคนที่ได้รับผลกระทบ เป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งที่เน้นวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยและการไกล่เกลี่ยคนกลาง เป็นการใช้ทั้งวิธีบูรณาการและแบ่งสรรปันส่วนในการเจรจาไกล่เกลี่ย แม้แนวทางนี้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์แต่เป้าหมายหลักพุ่งประเด็นไปที่การหาข้อยุติความขัดแย้ง และผลการเจรจายุติความขัดแย้งที่ตามมาภายหลัง

รูปแบบที่ใช้ทั้งห้าชนิดนี้มาจากแนวคิด Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument (Thomas, Kenneth L. and. Kilman, Ralph H., 2556) ได้เป็นผู้นำเสนอจนเป็นที่ใช้กันแพร่หลาย ถ้าดูตามทฤษฎีอเมริกันและผลงานทางวิชาการส่วนมากที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งจะเอียงมานิยมใช้การร่วมมือกันเป็นหลัก และจะไม่เห็นด้วยกับการหลีกเลี่ยงปัญหา การประนีประนอม การยอมโอนอ่อนตามและการแข่งขันกัน ซึ่งยังเป็นการตอกย้ำให้เห็นการเอนเอียงทางวัฒนธรรมที่เข้าข้างแนวทางแบบตะวันตกในการจัดการปัญหามากกว่า โดยที่นิยมใช้การเผชิญหน้ากับปัญหาและไม่นิยมการหลีกเลี่ยงปัญหาหรือการโอนอ่อนผ่อนตาม

แม้ว่ารูปแบบการจัดการความขัดแย้งทั้ง 5 ประการข้างต้นจะปรากฏอยู่เป็นหลักในตำราการจัดการความขัดแย้ง แต่ก็ยังมีวิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งแบบอื่นอีก ดังที่ Speed Leas ได้เพิ่มเติมขึ้นคือ “การโน้มน้าว” (Persuasion) และการสนับสนุน (Supporting)

การโน้มน้าว (Persuasion) เป็นวิธีการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลพยายามที่จะเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้อื่นตลอดจนวิธีคิดความรู้สึกและความคิดเห็น โดยใช้การอุปมาอุปมัยหรืออุปทาน รวมถึงรูปแบบที่ใช้เหตุผลประกอบ บางครั้งวิธีการที่ใช้เพื่อโน้มน้าวผู้อื่นอาจรวมการแข่งขันกัน การแข่งขันที่จะโน้มน้าวอาจรวมถึง “การดื้อ” ในลักษณะซึ่งคู่กรณีหนึ่งใช้วิธียืนหยัดชักชวนอย่างแน่วแน่ จนกระทั่งอีกฝ่ายจำต้องยอมจำนนเพราะความดื้อหรือไม่ก็เลิกไปเลย

การสนับสนุน (Supporting) คือ การให้โอกาสบุคคลที่อยู่ภายใต้ความกดดันสามารถระบายความรู้สึก ความคิดเห็น ความโกรธหรือไม่พอใจและช่วยให้การตัดสินใจว่าจะทำอะไร

ผู้สนับสนุนไม่จำเป็นต้องเจรจาไกล่เกลี่ยเสมอไป คืออาจจะใช้ความสนับสนุนเป็นช่องทางเพื่อหลีกเลี่ยงการเจรจาไกล่เกลี่ยหรือการแทรกแซง

จากแนวทางการเจรจาไกล่เกลี่ย ผู้วิจัยเห็นว่าแนววิธีการร่วมมือกันหรือการแก้ปัญหาที่เน้นวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยและการไกล่เกลี่ยคนกลางซึ่งเป็นการใช้ทั้งวิธีบูรณาการและแบ่งสรรปันส่วนในการเจรจาไกล่เกลี่ยที่ให้ความสำคัญกับการหาข้อยุติความขัดแย้งและผลความสัมพันธ์หลังการเจรจายุติความขัดแย้งที่ตามมาภายหลังนั้น เป็นแนววิธีที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่งเพราะสามารถรื้อฟื้นความสัมพันธ์จากที่เคยทะเลาะกันกลับสู่ความปรองดองที่ทำให้ชุมชนสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาสังคมต่อไป

หลักการเจรจาไกล่เกลี่ย

วันชัย วัฒนศัพท์ (2550 : 307-314) ได้กล่าวถึงหลักการเจรจาไกล่เกลี่ยสมัยใหม่ตามแนวคิดของ โรเจอร์ ฟิชเชอร์และวิลเลียม ยูรี (Roger Fisher & William Ury) ผู้บุกเบิกที่สำคัญ โดยได้อธิบายหลักไว้ 4 ประการ คือ

1. ต้องแยกคนออกจากปัญหา
2. พิจารณาถึงจุดสนใจหรือผลประโยชน์ร่วม ไม่ใช่จุดยืน
3. ให้สร้างทางเลือกหลายๆทาง
4. การใช้กติกาเพื่อความยุติธรรม

คุณสมบัติส่วนบุคคลของผู้ไกล่เกลี่ยคนกลาง

วันชัย วัฒนศัพท์ ถวิลวดี บุรีกุล และศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ (2550 : 33-34) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติส่วนบุคคล สำหรับการจัดการข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. มีความเป็นมิตรและเป็นที่ยอมรับ
2. มีความเคารพต่อความคิดเห็นของแต่ละบุคคล
3. มีความชำนาญ
4. มองโลกในแง่ดี
5. มีความรู้สึกร่วม
6. มีความยืดหยุ่น
7. มีความอดทน
8. มีความใจกว้าง

9. มีความน่าเชื่อถือ
10. มีอารมณ์ขัน
11. มีไหวพริบดี
12. มีความเชื่อมั่นในตัวเองและมีความเป็นตัวของตัวเอง

จากการศึกษาแนวทางเจรจาไกล่เกลี่ย หลักการเจรจาไกล่เกลี่ย และคุณสมบัติส่วนบุคคลผู้ไกล่เกลี่ยดังกล่าวข้างต้นนั้น เพื่อที่ผู้วิจัยจะนำมาเป็นกรอบแนวทางในการสร้างคำถามในการสัมภาษณ์ รวมถึงเป็นหลักการในการนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและสาเหตุความขัดแย้ง

อริพัฒน์ สินทรโก (2555 : บทคัดย่อ) การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุการก่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535 มีสาเหตุสำคัญดังนี้ 1) สาเหตุจากความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างฝ่ายต่างๆในสังคม ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเผด็จการทหารกับฝ่ายประชาธิปไตย ฝ่ายคนเมืองกับฝ่ายคนชนบท ฝ่ายกลุ่มอำนาจเก่ากับฝ่ายกลุ่มอำนาจใหม่ 2) สาเหตุความขัดแย้งจากเรื่องผลประโยชน์ 3) สาเหตุความขัดแย้งจากเรื่องโครงสร้างการเมืองไทย และ4) สาเหตุความขัดแย้งจากการช่วงชิงอำนาจโดยไม่มีกฎกติกาที่ชัดเจน

อรุณ รักธรรม (2537: 223) ได้ทำการศึกษาเรื่องความขัดแย้งในระบบราชการ โดยได้ตั้งคำถามเพื่อใช้เป็นแนวในการศึกษา 3 ประการด้วยกัน คือ

- 1) ลักษณะโครงสร้างของระบบราชการเอื้ออำนวยให้ความขัดแย้งเกิดขึ้น
- 2) ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการผลักดันเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์
- 3) ความขัดแย้งในระบบราชการที่เกิดขึ้นเนื่องจากระบบราชการมีลักษณะจำกัดความต้องการของสมาชิกที่อยู่ภายในหน่วยงาน

ต้องการของสมาชิกที่อยู่ภายในหน่วยงาน

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดของนักทฤษฎีองค์การต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบราชการให้ความเห็นว่า ลักษณะโครงสร้างของระบบราชการซึ่งมีสายการบังคับบัญชาที่เข้มงวด มีการแบ่งงานตามลักษณะเฉพาะ และมีกฎระเบียบและการควบคุมอย่างละเอียดถี่ถ้วน มีลักษณะเอื้ออำนวยให้มีความขัดแย้งเกิดขึ้น การศึกษาพบว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดจากการผลักดันเพื่อ

ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เพราะความต้องการของมนุษย์ทำให้เกิดลักษณะความแตกต่างกันในด้านความคิดแนวทางปฏิบัติ และผลประโยชน์ทำให้มีการแข่งขันกัน มีความต้องการเป็นอิสระ ความแตกต่างในเป้าหมายและความคิดเห็นที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ระบบราชการยังมีลักษณะจำกัดความต้องการของสมาชิก จึงทำให้มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในลักษณะความขัดแย้งต่อตนเอง ความขัดแย้งระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ความขัดแย้งระหว่างผู้ร่วมงาน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน และความขัดแย้งระหว่างข้าราชการกับประชาชน

นอกจากนี้ การศึกษาความขัดแย้งในระบบราชการจะเห็นได้ว่าลักษณะของกฎระเบียบ การควบคุมตามสายการบังคับบัญชาและการแบ่งงานกันทำตามลักษณะเฉพาะนี้เอื้ออำนวยให้เกิดความขัดแย้ง ตลอดจนการจำกัดความต้องการของข้าราชการเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งเช่นกัน ดังนั้นผลของการศึกษาจึงเป็นไปตามคติฐานที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ประการ

สรรพศรี ศรียานงค์ (2539: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเมืองเรื่องเขื่อน : ศึกษากรณีโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กระแสความขัดแย้งทางการเมืองมีรากฐานอยู่บนความขัดแย้งทางอุดมการณ์และผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มบุคคล 2 ฝ่ายในสังคม นั่นคือ กลุ่มที่ได้รับประโยชน์กับกลุ่มที่เสียประโยชน์จากนโยบาย

ในเชิงอุดมการณ์กลุ่มบุคคลที่ให้การสนับสนุนนโยบายการสร้างเขื่อน เชื่อว่าการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้ามีความจำเป็น เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบอุตสาหกรรม ในทางกลับกันกลุ่มบุคคลที่คัดค้านการสร้างเขื่อนได้จัดลำดับความสำคัญของการพัฒนาไว้ที่การดำรงสภาพธรรมชาติไว้ให้มากที่สุด โดยเปรียบเทียบนโยบายการสร้างเขื่อนเป็นเสมือนความล้มเหลวของรัฐในการจัดการเรื่องความต้องการใช้กระแสไฟฟ้าของประชาชน และการจัดทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สมดุล

ในเชิงผลประโยชน์ ภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศ จะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์อันสืบเนื่องจากเป็นผู้มีส่วนกำหนดนโยบาย และได้รับมอบอำนาจในการนำนโยบายไปปฏิบัติ โดยสามารถกดขี่และละเลยต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น รวมไปถึงการใช้ความรุนแรงยับยั้งกลุ่มที่คัดค้านนโยบายได้โดยชอบธรรม สำหรับกลุ่มผู้สูญเสียประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรนักศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น ได้รวมตัวกันเพื่อนโยบายดังกล่าวทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับสากล

สมเจตน์ พันธุโฆษิต (2520: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความขัดแย้งในการบริหารงานเทศบาลระหว่างคณะเทศมนตรีกับพนักงานเทศบาล: ศึกษาถึงบุคลิกภาพทางการบริหารของนายกเทศมนตรีและปลัดเทศบาล ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า บุคลิกภาพทางการบริหารของนายกเทศมนตรีมีลักษณะเด่นแบบ “ผู้นิยมอำนาจ” ส่วนปลัดเทศบาล มีลักษณะเด่นแบบ “ผู้เคร่งระเบียบ” ในการวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดจากบุคลิกภาพทางการบริหารที่ต่างกันพบว่า ความสัมพันธ์ทางบุคลิกภาพของผู้บริหารเทศบาลมีแนวโน้มที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกันในการบริหารงาน เนื่องจากความสัมพันธ์ทางบุคลิกภาพเป็นแบบ “ลบ-ลบ” ซึ่งเป็นรูปแบบที่ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ง่ายที่สุด เมื่อวิเคราะห์บุคลิกภาพการบริหารของผู้บริหารเทศบาลโดยเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางบุคลิกภาพของนายกเทศมนตรีและปลัดเทศบาลในแต่ละเทศบาลแล้ว พบว่า การบริหารงานของเทศบาลส่วนมากเป็นแบบ “แบ่งแยก” ทำให้เกิดความระแวงซึ่งกันและกัน ทำให้ต้องยึดระเบียบในการปฏิบัติงานเพื่อป้องกันความผิดพลาดอันอาจจะถูกโจมตีจากอีกฝ่ายหนึ่งได้ ลักษณะเช่นนี้เป็นความขัดแย้งทางการบริหารที่เกิดจากความขัดแย้งทางบุคลิกภาพ

สันติ จิยะพันธ์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความขัดแย้งในแนวคิดระหว่างรัฐกับสังคมในเรื่องสิทธิของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย ซึ่งผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าแนวความคิดระหว่างรัฐกับสังคมในเรื่องของสิทธิของประชาชนมีความขัดแย้งกันเนื่องจากแนวความคิดของรัฐกับแนวความคิดของสังคมในกระบวนการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรมีความแตกต่างกัน โดยรัฐมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับศักยภาพของรัฐและภาคธุรกิจเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเทคนิควิชาชีพในการเป็นส่วนนำในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมเหนือภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมองว่าการดำเนินนโยบายการพัฒนาและการแบ่งสรรทรัพยากรเป็นเรื่องที่มีอยู่นอกเหนือปัจจัยทางการเมือง รัฐจึงมองว่าสิทธิของประชาชนควรอยู่ภายใต้ขอบเขตการควบคุมของรัฐ มิให้ขัดขวางเป็นอุปสรรคต่อแผนนโยบายของรัฐ ส่วนภาคสังคมเห็นว่าประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นมีศักยภาพและภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น สิทธิของประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเข้าถึงผลประโยชน์และทรัพยากรในสังคม รัฐจึงควรรับรองสิทธิของประชาชนในการพัฒนาและการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ

อนันต์ โตสงวน (2540: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องรัฐกับการแก้ไขปัญหามลพิษ: ศึกษาปัญหาความซับซ้อนและความขัดแย้งในการกำหนดนโยบาย พบว่าความซับซ้อนในแง่โครงสร้าง

และกระบวนการบริหาร ความขัดแย้งในประเด็นอำนาจหน้าที่ ความต้องการบรรลุเป้าหมายและความแตกต่างในด้านต่างๆของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาจราจร เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาในการกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาจราจรของรัฐ

สุวรรณี วงศ์ทองแก้ว (2539: บทคัดย่อ) ศึกษาความขัดแย้งอันเกิดจากการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผลจากการศึกษาสรุปว่า แต่เดิมนั้นชาวบ้านในกลุ่มน้ำแม่สารมีการพัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรน้ำของท้องถิ่นในลักษณะองค์กรเหมืองฝายที่มีหน้าที่จัดการการใช้น้ำในชุมชนของตนเอง ต่อมาบทบาทการพัฒนาของรัฐได้แผ่ขยายเข้ามาถึงชุมชนจนเกิดโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สารขึ้น และได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการน้ำของชุมชน โดยปรับเปลี่ยนบทบาทของชุมชนเดิมที่มีต่อการจัดการทรัพยากรน้ำของตนเองมาเป็นการจัดการโดยมีหน่วยงานรัฐเป็นศูนย์กลางหลังจากที่ได้สร้างอ่างเก็บน้ำแม่สารขึ้น อ่างเก็บน้ำแม่สารมีปริมาณน้ำเก็บกักน้อย กลุ่มผู้ใช้น้ำไม่สามารถบริหารจัดการน้ำได้อย่างเต็มที่ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาข้างเคียงตามมาอีกมากมาย ความล้มเหลวของอ่างแม่สารทั้งในแง่ประสิทธิภาพ ปริมาณน้ำและในแง่การบริหารจัดการ โดยรัฐทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความรู้สึกไม่พอใจ ความไม่พอใจนี้เป็นจุดเปลี่ยนแปลงแนวความคิดและทัศนคติที่ชาวบ้านมีต่อบทบาทด้านการพัฒนาของรัฐ และเกิดความรู้สึกเปรียบเทียบการจัดการ โดยมีผลว่า ชาวบ้านพอใจการจัดการน้ำในระบบเหมืองฝายแบบเดิมมากกว่าการจัดการน้ำแบบระบบชลประทานรัฐซึ่งมีอ่างแม่สารเป็นกลไกการจัดการน้ำ

การศึกษาครั้งนี้ได้เสนอแนะประเด็นปัญหาความขัดแย้ง ที่เกิดจากการจัดการทรัพยากรน้ำในกรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่สาร โดยการพิจารณาจุดอ่อนและจุดแข็งของฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดบทบาทที่เหมาะสม การศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาการจัดการน้ำควรพัฒนาแบบองค์รวมทั้งเรื่องน้ำ ดิน ป่า ควรต้องดำเนินควบคู่กันไป การรวมตัวกันของผู้ใช้น้ำควรดำเนินการเหนือระดับเหมืองฝายคือ เป็นเครือข่ายระหว่างเหมืองฝายต่างๆตลอดลำน้ำแม่สาร นอกจากนั้นควรมีการพัฒนาองค์กรเหมืองฝายที่อ่อนแอลงให้มีความเข้มแข็งขึ้น ในส่วนของภาครัฐนั้นจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทโดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมมากขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้งที่จะเกิดจากการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ ที่สำคัญคือ รัฐต้องทบทวนนโยบายการพัฒนาใหม่และปรับเปลี่ยนอุดมการณ์การพัฒนา โดยยอมรับการมีอยู่ของอำนาจชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจากรากฐานเดิมของชุมชนให้มากที่สุด

ชูเกียรติ แถวปีดดา (2536: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมการแก้ไขความขัดแย้งของผู้บริหารตามการรับรู้ของผู้บริหารและครูอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 11 โดยได้แบ่งพฤติกรรมการแก้ไขความขัดแย้งออกเป็น 5 พฤติกรรม คือ พฤติกรรมการถอนตัว พฤติกรรมการใช้อำนาจ พฤติกรรมสัมพันธภาพ พฤติกรรมการประนีประนอม และ พฤติกรรมการเผชิญหน้า กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 597 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน และครูอาจารย์จาก 48 โรงเรียน ได้รับแบบสอบถามคืนจำนวน 504 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 84.42

ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการแก้ไขความขัดแย้งผู้บริหาร ได้แสดงออกถึงพฤติกรรมสัมพันธภาพเป็นลำดับแรกโดยแสดงออกถึงพฤติกรรมการเผชิญหน้า พฤติกรรมการประนีประนอม พฤติกรรมการถอนตัว และพฤติกรรมการใช้อำนาจ เรียงลำดับจากมากมาน้อย และพฤติกรรมการแก้ไขความขัดแย้งของผู้บริหาร ตามการรับรู้ของผู้บริหารและครูอาจารย์ที่พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คือ พฤติกรรมการเผชิญหน้า พฤติกรรมการใช้อำนาจ และพฤติกรรมสัมพันธภาพ

ณรงค์ บุญสวนขวัญ (2536: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความขัดแย้งทางสังคมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่าผลกระทบที่ไม่ได้คาดหมายจากนโยบายการพัฒนาของรัฐโดยกรณีนาุ้งเป็นธุรกิจหนึ่งตามนโยบายดังกล่าวที่สร้างรายได้ตอบแทนสูงในระยะสั้น จึงทำให้มีการขยายพื้นที่มากขึ้นอย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์ที่ไม่ได้คาดหมายตามมาคือการปล่อยน้ำเค็มจากบ่อกุ้งไปทำลายพื้นที่นาข้าวและพื้นที่ต่างๆ ตลอดจนทำลายพืชผลทางการเกษตรของชุมชนให้ได้รับความเสียหายอย่างรุนแรง ในที่สุดกลายเป็นความขัดแย้งทางสังคมขึ้น

จากสภาพการณ์นี้ ทำให้เกษตรกรนาข้าวเคลื่อนไหวในลักษณะต่างๆ เพื่อให้มีการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะการเรียกร้องต่อองค์การราชการหลายครั้ง ส่วนการตอบสนองของทางราชการ มักจะไม่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่ต่างก็มีประโยชน์แอบแฝงในการเป็นเจ้าของนาุ้งอยู่ด้วย ฉะนั้นจึงมักจะอาศัยสถานการณ์การเคลื่อนไหวของเกษตรกรเป็นเงื่อนไขในการเสนอให้มีการพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพและผลผลิตการทำนาุ้งแทน ในที่สุดแล้วเกษตรกรไม่ได้รับความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาใดๆที่เป็นรูปธรรมเลย ขณะเดียวกัน ปรากฏการณ์ความเดือดร้อนของเกษตรกรและการปล่อยน้ำเค็มสู่นาข้าวยังคงมีอยู่สืบเนื่องมาถึง

ปัจจุบัน หากไม่มีการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาลแล้ว นอกจากเกษตรกรนาข้าวจะถูกซ้ำเติมจนเศรษฐกิจและครอบครัวแตกสลายพร้อมๆกัน นาตัวเองก็จะถูกมลพิษจนไม่สามารถจะอยู่รอดในระยะยาวได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอย่างเร่งด่วนที่จะต้องมีการแก้ไขจากองค์กรรัฐบาลส่วนกลางอย่างชัดเจน โดยเฉพาะแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมแบบยั่งยืนที่ทุกฝ่ายต่างก็ได้รับประโยชน์และการดำเนินการใดๆ ก็ไม่ควรจะหวั่นเกรงว่าไปทำลายผลประโยชน์ของใคร

ชานนท์ คำทอง (2536: บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการสูญเสียความสามารถในการควบคุมและจัดการทรัพยากรของเกษตรกรในป่า : กรณีศึกษาป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่แดง จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรในหมู่บ้านกรณีศึกษา คือ บ้านปางอ่างและบ้านปางม่วง เคยมีประเพณีในการควบคุมและจัดการทรัพยากรทั้งที่ดิน ป่า แหล่งน้ำและแรงงานในครัวเรือนได้อย่างอิสระ ซึ่งวางอยู่บนรากฐานของความสัมพันธ์ทางเครือญาติและชุมชน โดยยึดหลักการเพื่อการยังชีพเป็นอุดมการณ์หลัก ถือว่าเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผลและสอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ เมื่ออำนาจรัฐจากส่วนกลางเข้ามาอ้างสิทธิในการจัดการป่าโดยการประกาศให้พื้นที่หมู่บ้านเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่แดงมีโครงการปลูกสร้างสวนป่าและการกำหนดเขตอุทยานแห่งชาติทับซ้อนกับพื้นที่ทำกินที่อยู่อาศัยและพื้นที่ป่าที่เกษตรกรเคยพึ่งพา ทำให้หลักเกณฑ์ของชุมชนค่อยๆหมดความหมายไป โดยเฉพาะการไม่ยอมรับสิทธิการใช้ของเกษตรกร ทำให้ความสามารถในการรักษาทรัพยากรของเกษตรกรลดลง พื้นที่ทำกินของเกษตรกรถูกยึดไปปลูกสร้างสวนป่า ในที่สุดเกษตรกรต้องสูญเสียที่ดินทำกิน ตลอดจนถูกกันไม่ให้เข้าไปพึ่งพาป่าอีกด้วย

ในประเด็นที่รัฐได้สถาปนาระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลขึ้นในชุมชนหมู่บ้านทั้งสองนั้นพบว่าได้สร้างความขัดแย้งต่อระบบกรรมสิทธิ์ดั้งเดิมของชุมชนจากที่เคยมองว่าที่ดินหรือทรัพยากรภายในหมู่บ้านนั้นเป็นของครัวเรือน กลุ่มตระกูลและของชุมชนร่วมกัน แต่ในระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลนั้น เจ้าของสามารถตัดสินใจได้โดยลำพัง เมื่อราคาที่ดินสูงขึ้นและเกษตรกรตกเป็นหนี้สิน มีผลให้ตัดสินใจขายให้กับบุคคลภายนอกเพื่อทำบ้านจัดสรร เป็นเหตุให้เกษตรกรต้องสูญเสียที่ดินทำกินไป สำหรับเกษตรกรที่ถูกผนวกเข้าสู่ระบบการผลิตแบบตลาด พบว่าต้องพึ่งพาทุนและปัจจัยภายนอกเพื่อที่จะผลิตเพื่อขาย แล้วประสบปัญหาจากการผลิต เพราะความไม่สมดุลระหว่างต้นทุนกับราคาขายผลผลิตที่ได้ ส่วนใหญ่จะได้เงินมาเพื่อใช้หนี้แหล่งทุน หากจะผลิตต่อไปก็ต้องเป็นหนี้อย่างต่อเนื่อง เกษตรกรหาทางออกโดยการขายที่ดินทำกินเพื่อใช้หนี้แล้วไปเป็นแรงงานรับจ้าง แต่พบว่าเกษตรกรบางส่วนสามารถปรับตัวดำรงอยู่ได้โดยการปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภคเป็นการผลิตแบบ

ดั้งเดิมพึ่งพาตนเองและเกิดอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น เลี้ยงสัตว์ ทำสวนผลไม้ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญถึงความเป็นธรรมชาติและความเป็นอยู่ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติน่าจะให้ความสนใจถึงศักยภาพขององค์กรชุมชนในการควบคุมและจัดการทรัพยากร สำหรับการกำหนดรูปแบบกรรมสิทธิ์นั้น น่าจะสร้างความชอบธรรมให้กับระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชนที่เคยมีมาตามประเพณี เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชาวบ้าน และที่สำคัญคือต้องให้เกษตรกรมีทางเลือกในการใช้ทุนมากขึ้น โดยส่งเสริมให้เกิดมีกองทุนหมุนเวียน ซึ่งองค์กรท้องถิ่นสามารถควบคุมได้

ชวลิต ศิริศักดิ์วัฒนา (2538: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความขัดแย้งในการเมืองท้องถิ่น : ศึกษากรณีการขยายเขตเทศบาลเมืองอ่างทอง ผลของการศึกษาปรากฏว่า ความคิดในการขยายเขตเทศบาล แม้จะเป็นหลักการที่ดึงดูดสนองประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้งก็ตาม ในการดำเนินการตามหลักการนี้ยังได้รับการขัดขวางต่อต้านจากบุคคลกลุ่มผู้เสียประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งประชาชนผู้ไม่เข้าใจในหลักการปกครองท้องถิ่น ทำให้การดำเนินการขยายเทศบาลมีอุปสรรคปัญหาหลายประการ จนในที่สุดเทศบาลเมืองอ่างทองเพิ่มพื้นที่ได้อีกเพียง 2.85 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น ซึ่งไม่สมเจตนาและเหตุที่เทศบาลได้ตั้งไว้ และปัญหากรณีการขยายเขตเทศบาลเมืองอ่างทองนี้ยังอาจจะเกิดขึ้นกับเทศบาลอื่นอีกหลายเทศบาล ซึ่งควรจะได้มีการศึกษาเรื่องนี้ให้กว้างขึ้น เพื่อผลดีของการพัฒนากระบวนการปกครองท้องถิ่นในอนาคต

ศุภกร ใจ เจริญสุข (2536: บทคัดย่อ) ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลัง พฤติกรรมเผชิญหน้า สถานการณ์ชีวิต และการสนับสนุนทางสังคมกับความเครียดในบทบาทตามการรับรู้ของอาจารย์พยาบาลในวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ค่าเฉลี่ยของความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลรวมทุกด้านและแต่ละด้านคือ ความขัดแย้งในบทบาท ความคาดหวังในบทบาทมากเกินไป ความคลุมเครือในบทบาท ความไม่เหมาะสมในบทบาทและความด้อยสามารถในการบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

2. ภูมิหลังในด้านรายได้ ประสบการณ์การทำงาน อายุ สถานภาพสมรส วุฒิการศึกษา และตำแหน่งหน้าที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($r = -.30, -.28, -.27, -.23, -.18$ และ $-.14$ ตามลำดับ)

3. พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิต มีความสัมพันธ์ทางบวก ($r=.33$) ส่วนการสนับสนุนทางสังคมทั้งจากเพื่อนและจากผู้บังคับบัญชา มีความสัมพันธ์ทางลบกับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($r=-.23$ และ $-.23$ ตามลำดับ)

4. ตัวแปรที่มีความสำคัญในการร่วมกันพยากรณ์ความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลในวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ตามลำดับคือ พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิต รายได้ การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนร่วมงานด้านอารมณ์ ด้านวัตถุสิ่งของ และวุฒิการศึกษา ซึ่งร่วมกันพยากรณ์ความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล ได้ร้อยละ 29.77 ($R^2=.2977$)

จิตศิริ สัจจญาณ (2540: บทคัดย่อ) การแตกแยกของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสม: ศึกษาเปรียบเทียบกรณีรัฐบาลผสมของนายชวน หลีกภัยกับรัฐบาลผสมของนายบรรหาร ศิลปอาชา ผลการวิจัย พบว่าการเกิดการแตกแยกของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสมทั้งสองรัฐบาล มีสาเหตุมาจากการเกิดความขัดแย้งที่แตกต่างกัน โดยในรัฐบาลของนายชวน หลีกภัย จะเกิดจากความขัดแย้งเรื่องของความไม่เห็นชอบร่วมกันในนโยบายการทำงานและมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเป็นปัจจัยหลัก ขณะที่ความขัดแย้งเกี่ยวกับตัวบุคคลและผลประโยชน์เป็นเพียงปัจจัยรอง ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลของนายบรรหาร ศิลปอาชา จะเกิดปัญหาความแตกแยกของพรรคการเมืองโดยเฉพาะภายในพรรคชาติไทยที่เป็นแกนนำรัฐบาลจากการขัดแย้งกันในเรื่องการแก่งแย่งตำแหน่งรัฐมนตรีเพียงประการเดียว ผลที่เกิดขึ้นพบว่าการเกิดการแตกแยกของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสมมักจะทำให้รัฐบาลผสมประสบกับความไร้เสถียรภาพอยู่เสมอๆ และทำให้การเมืองไทยในระบบรัฐสภา มีความอ่อนแออยู่เรื่อยมา

ภูมรินทร์ ศรีสินทร (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในเรื่องการใช้ทรัพยากรป่า ผลการวิจัยพบว่า ความขัดแย้งในเรื่องป่าระหว่างรัฐกับประชาชน มีสาเหตุมาจาก

1. เนื่องจากรัฐไม่ตระหนักในปัญหาเรื่องป่า ทำให้รัฐปล่อยปละละเลยในการกิจด้านนี้
2. นโยบายของรัฐทำให้เกิดปัญหา
3. ประชาชนขาดความรับผิดชอบในการใช้ประโยชน์จากป่าโดยมีพลังกดดัน 3 ด้าน เป็นปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ พลังเศรษฐกิจ พลังการเมือง และพลังเทคโนโลยีและสื่อมวลชน นอกจากนี้

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ แนวคิดเชิงวัฒนธรรมของรัฐและประชาชนที่ต่างกันยังนำมาซึ่งความขัดแย้งทางการเมืองและส่งผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลในที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง

วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2547 : 25-33) ได้ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้พัฒนาสันติวิธีไปสู่ชุมชนเข้มแข็งและความมั่นคงของสังคม โดยให้ความเห็นว่า ระบบการศึกษาที่ผ่านมาสอนให้คนจนที่มีวัฒนธรรมพึ่งพิงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติทำการเกษตรแบบยังชีพใช้แรงงานในครอบครัว เข้าสู่วัฒนธรรมของคนรวยที่เน้นบริโภคนิยม แต่ไม่ได้เกิดการเรียนรู้ในวัฒนธรรมใหม่ ขณะที่ความรู้ความสามารถที่ตนเคยมีก็เริ่มหายไปส่งผลให้จนลงมากขึ้น แนวทางการพัฒนาอย่างสันติวิธีเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยเป็นแนวคิดและการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลเชิงนิเวศวิทยา ที่ทุกชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล มีความสุขอย่างยั่งยืน ไม่เบียดเบียน รู้จักพอ โดยกระบวนการพัฒนาต้องมาเรียนรู้เรื่องระบบคุณค่าโดยมี “คนและการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน” เป็นเป้าหมายสำคัญ

ชัชพันธ์ ลิระเดิมพงษ์ (2540: บทคัดย่อ) ประชาพิจารณ์กับการตัดสินใจของรัฐ: ศึกษากรณีชุมชนบ้านครัว ผลจากการศึกษาพบว่าการศึกษาพิจารณาพิจารณาเรื่องความเหมาะสม และผลดี-ผลเสีย ในกรณีการสร้างถนนรวมและกระจายการจราจรไม่มีผลต่อการตัดสินใจของรัฐ แต่การจัดให้มีการพิจารณาพิจารณาในกรณีบ้านครัว มีผลในด้านลดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนบ้านครัวเพียงระยะเวลาสั้นๆ (ขณะทำการพิจารณาพิจารณาเท่านั้น) โดยไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งระหว่างชุมชนบ้านครัวกับหน่วยงานของรัฐได้

ชลัท ประเทืองรัตน (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการเมืองของการพิจารณาพิจารณา : กรณีการแก้ไขความขัดแย้งโครงการกำจัดกากอุตสาหกรรม ต.ตาสีทรี อ.ปลวกแดง จ.ระยอง ผลการศึกษาชี้ว่า การพิจารณาพิจารณาไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ เนื่องจากหลังจากการทำพิจารณาพิจารณาแล้วความขัดแย้งยังดำรงอยู่ เหตุผลที่การพิจารณาพิจารณาไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ เนื่องจากทั้งเจ้าของโครงการฯ และฝ่ายคัดค้านไม่มีความตั้งใจจริงในการใช้พิจารณาพิจารณาเพื่อแก้ไขปัญหาคัดค้าน ยิ่งไปกว่านั้นการจัดพิจารณาพิจารณาถูกนำมาใช้เมื่อความขัดแย้งขยายตัวไปมากแล้วและการดำเนินการยังไม่สอดคล้องกับหลักการที่ควรจะเป็น ความไม่ตั้งใจจริงของเจ้าของโครงการและฝ่ายคัดค้านมีสาเหตุมาจากการมีส่วนร่วมต่ำ และมีผลประโยชน์เกี่ยวข้อง ประเด็นการมีส่วนร่วมต่ำคือการที่เจ้าของโครงการไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน อ.ปลวกแดง ได้ร่วมตัดสินใจหา

ที่ตั้งโครงการฯ โดยขออนุญาตใช้พื้นที่จากสภาตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและสภาจังหวัดระยอง เท่านั้น ยิ่งกว่านั้นการประชาสัมพันธ์มีความล่าช้าและให้ข้อมูลข่าวสารไม่ครบถ้วนและเพียงพอ นอกจากนี้ยังมีประเด็นผลประโยชน์ของทั้ง 2 ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องที่ดิน นอกจากนี้ที่กล่าวมา การมีจุดยืนที่ชัดเจนแล้วของทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านโครงการ นำไปสู่การจัดทำประชาพิจารณ์ที่ไม่ตรงตามหลักการที่ควรจะเป็นหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นหลักการไม่มีส่วนได้เสียของคณะกรรมการประชาพิจารณ์ หลักการรับฟังก่อนการตัดสินใจ และหลักการรับฟังอย่างรอบด้าน

อุดม บัวศรี และคณะ (2546: 56) ได้ศึกษาเรื่องเจ้าโคตร : การระงับความขัดแย้งในวัฒนธรรมอีสาน สรุปได้ว่าในการใช้ระบบใหม่ในการระงับความขัดแย้ง ถึงแม้ว่าจะเที่ยงตรง แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์ เพราะเมื่อระงับความขัดแย้งอันหนึ่งก็จะเกิดความขัดแย้งอีกอันหนึ่งขึ้น เช่น ในกรณีเกิดการขัดแย้งในหมู่บ้าน แทนที่จะใช้ระบบเดิมคือระบบเจ้าโคตรเป็นตัวระงับความขัดแย้ง ก็ไปแจ้งความให้ระบบบ้านเมืองเข้ามาจัดการ เมื่อถึงมือบ้านเมืองคือระบบตำรวจและศาลยุติธรรมก็จะตัดสินให้มีผู้แพ้ผู้ชนะ คนแพ้ก็ถูกปรับมีโทษ ผู้ชนะก็สะใจว่าตัวเป็นผู้ชนะ แต่ทั้ง 2 คน กลับมาอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันจึงเกิดทะเลาะกันอีกไม่มีที่สิ้นสุด เพราะการระงับการขัดแย้งในวิธีนี้ไม่ใช้ความเมตตา ไม่ใช่สันติวิธีซึ่งต่างจากระบบเจ้าโคตรที่เมื่อเกิดเรื่องแล้ว จะนำคู่กรณีมาสืบสวนต่อหน้า และชี้ให้เห็นว่าใครถูกใครผิด และจะสั่งสอนให้อยู่ร่วมกัน ปรับตัวให้เข้ากับสังคมหมู่บ้าน มีการปรับใหม่ใส่โทษก็ใช้ระบบ “เหล้าไห ไก่โต” มีการปรับแก้ไขเหล้าหนึ่งไห ไก่หนึ่งตัว เลี้ยงผู้เฒ่า เจ้าโคตรและผู้มาเป็นพยานแล้วประนีประนอมให้เข้าใจกันและกัน ทั้งสองคนก็จะอยู่บ้านเดียวกันอย่างมีความสุข ดังนั้นถือว่าระบบ “เจ้าโคตร” เป็นระบบระงับความขัดแย้งพื้นบ้านในสังคมอีสานโดยใช้มติวัฒนธรรมเป็นหลัก

ชลัท ประเทืองรัตนาศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ และเมธีศ อนุวัตรอุดม (2555 : บทคัดย่อ) การจัดการความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือโดยระบบคนกลาง ผลการศึกษาพบว่า 1) กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 6 กลุ่ม สามารถจัดการปัญหาความขัดแย้งได้ภายในชุมชนของตนเอง มีกรณีน้อยมากที่ต้องนำเรื่องส่งเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ประเด็นที่ขัดแย้งกันของกลุ่มชาติพันธุ์มีทั้งประเด็นที่เป็นการขัดแย้งทั่วไปและประเด็นด้านวัฒนธรรม คนกลางที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในปัจจุบันโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนจึงมีการผสมผสานทั้งระบบที่เป็นทางการและระบบที่ไม่เป็นทางการในการทำงานร่วมกัน ซึ่งผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่เป็นผู้นำด้านวัฒนธรรมจะเป็นที่เคารพนับถือ มี

ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม รวมถึงบารมี แต่ผู้นำทั้ง 2 ลักษณะจะไม่ได้ใช้การไต่ถามคนกลางแบบตะวันตกหรือในสาละยุติธรรมของไทยที่เน้นตั้งกฎกติกา การสร้างทางเลือกหลายๆทาง ประกอบการตัดสินใจ รวมถึงทักษะการฟังอย่างตั้งใจ 2) ปัจจัยที่ทำให้การจัดการความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์โดยระบบคนกลางประสบความสำเร็จ คือ ระบบความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ความรู้ความสามารถและคุณธรรมของผู้นำที่ทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ย ระบบเครือญาติ และคู่กรณี

สุภัสตรา เก้าประดิษฐ์ ทรัพย์ชูกุล (2552 : 48) ศักยภาพของอำเภอกับการไกล่เกลี่ยประณอมข้อพิพาทในชุมชน : กรณีศึกษาอำเภอในจังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่าอำเภอในจังหวัดชลบุรี ถือได้ว่า สามารถดำเนินการจัดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้เป็นผลสำเร็จด้วยดี ตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทย ด้วยมีศักยภาพความพร้อมในหลายด้านประกอบกัน เช่น ได้มีการจัดบุคลากรให้ดูแลด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งมีคุณสมบัติส่วนบุคคล เช่น ต้องมีความรู้ทางกฎหมาย รัฐศาสตร์ มีความรู้ด้านไกล่เกลี่ยข้อพิพาท วางตัวได้เหมาะสม มีความเป็นมิตร มีความชำนาญ มีวาทศิลป์ มีจิตวิทยา มีปฏิภาณไหวพริบ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี มีบารมี ซึ่งการไกล่เกลี่ยจะประสบความสำเร็จนั้นคู่กรณีต้องมีความรู้สึกรักศรัทธา

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับจังหวัดปทุมธานี อำเภอธัญบุรี อำเภอลองหลวง และอำเภอหนองเสือ รวมถึงทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม

ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดปทุมธานี (องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, 2552 : 1-26)

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดปทุมธานี

จังหวัดปทุมธานี มีชื่อเดิมว่า “เมืองสามโคก” เป็นเมืองที่มีประวัติยาวนานมากกว่า 370 ปี เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา โดยเริ่มจากแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ราวปี พ.ศ. 2203 ได้เกิดสงครามระหว่างพม่ากับจีน เป็นเหตุให้พวคมอญในพม่าที่ถูกเกณฑ์เข้าร่วมสงครามได้พากันหลบหนีจากเมืองมะตะมะเข้ามาสวามิภักดิ์ในกรุงศรีอยุธยา ประมาณ 10,000 คน สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญเหล่านั้นตั้งครอบครัวอยู่ ณ บ้านสามโคก ปลายเขตแดนกรุงศรีอยุธยาต่อกับเขตเมืองนนทบุรี และบริเวณวัดทองปูลานพระนครของกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในราว พ.ศ. 2317 แผ่นดินพระเจ้าตากสินมหาราช ชาวมอญได้ก่อการกบฏในพม่าโดยมีพระยาเจ้าเมืองอัตตันเป็นหัวหน้ากบฏ และได้อพยพครอบครัวมอญเข้ามาในประเทศไทย พระเจ้าตากสินมหาราช จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ครัวมอญพระยาเจ้าไปตั้งภูมิลำเนา ณ เมืองสามโคกเช่นเดียวกับครัวมอญชุด

แรก และมีครัวมอญบางกลุ่มได้ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ปากเกร็ด ครัวมอญที่อพยพเข้ามาครั้งนี้ จำนวนประมาณ 3,000 คน ครัวมอญพระยาแจ้ง มีชื่อเรียกขานกันว่า “มอญเก่า”

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2358 ชาวมอญในพม่าถูกกชชีจึงได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย จำนวนประมาณ 40,000 คน เศษ รัชกาลที่ 2 จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้มอญใหม่กลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ เมืองสามโคก เมืองนนทบุรี และเมืองนครเขื่อนขันธ์ (เมืองพระประแดง) จากประวัติการตั้งชุมชนชาวมอญในเมืองสามโคก ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าชาวมอญได้อพยพมาตั้งถิ่นฐาน ณ เมืองสามโคกถึงสามรัชกาล กล่าวคือ ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

การขยายตัวของชุมชนตามเส้นทางการขุดคลองลัด “เตร็ดใหญ่” (หรือเกล็ดใหญ่) ในสมัยพระเจ้าทรงธรรมที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยา จากบริเวณวัดไก่อเดีย้ย้ายบ้านสามโคกมายังบ้านมะขาม อำเภอเมืองปทุมธานีในปัจจุบันเพื่อย่นระยะการเดินทาง ทำให้คลองลัดที่ขุดใหม่กลายเป็นลำน้ำเจ้าพระยา ส่วนลำน้ำเดิมที่เป็นเส้นทางอ้อมนั้นได้เล็กลงและดินเงินลงกลายเป็นคลองเชียงราก ผลจากการขุดคลองลัดครั้งนี้ ทำให้ชุมชนสามโคกเกิดการขยายตัวตามริมฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยาสายที่ปรากฏในปัจจุบัน จนได้ถูกยกให้เป็นหัวเมืองขึ้นกับกรมพระกลาโหมในสมัยพระเจ้าปราสาททอง

จากข้อมูลที่น่าเสนอสามารถสรุปได้ว่าเมืองสามโคก มีสภาพความเป็นบ้านเมืองมาอย่างยาวนาน โดยในระยะแรกการขยายตัวของชุมชนจะปรากฏหลักฐานริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันออก แต่ครั้งสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมา การขยายตัวของชุมชนก็ได้เปลี่ยนแปลงที่ดังมายังฝั่งตะวันตก ณ บริเวณตำบลสามโคก อำเภอสามโคกในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อรองรับพระราโชบายของพระมหากษัตริย์ไทย ที่ทรงโปรดให้สามโคกเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชาวมอญอพยพ และเมื่อชาวมอญประกอบอาชีพในการทำเครื่องปั้นดินเผา ยังเป็นการส่งเสริมความสำคัญของสามโคกให้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายว่าเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญของไทย ครั้นต่อมาในเดือน 11 พ.ศ. 2358 ช่วงเทศกาลออกพรรษา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้เสด็จประพาสเมืองสามโคก พสกนิกรชาวเมืองสามโคกได้พากันแห่แหนมาเฝ้ารับเสด็จ พร้อมกับได้นำดอกบัวหลวงมาถวายในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงพระ

กรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามเมืองสามโคกให้ใหม่ เพื่อเป็นสิริมงคลว่า “เมืองประทุมธานี” และยกฐานะให้เป็นหัวเมืองชั้นตรี

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” ตั้งแต่วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 โดยให้จังหวัดประทุมธานีขึ้นอยู่กับมณฑลกรุงเก่าหรือต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลอยุธยา และในปี พ.ศ. 2461 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อ “จังหวัดประทุมธานี” เป็น “จังหวัดปทุมธานี” ประกอบด้วยเขตการปกครอง 3 อำเภอ คือ อำเภอบางกระดี่ ตั้งอยู่ที่โคกชะพลู อำเภอสามโคก ตั้งอยู่ที่ตำบลสามโคก และอำเภอเชิงราก ตั้งอยู่ที่ปากคลองเชียงราก

ความเป็นมาของจังหวัดปทุมธานี นอกจากจะเกี่ยวข้องกับ “เมืองสามโคก” แล้ว ยังมีความเกี่ยวข้องกับ “เมืองธัญบุรี” อีกด้วย กล่าวคือในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บริษัท ชูคคลองแลคูนาสยาม ได้ขุดคลองเข้าไปในเขตทุ่งหลวงรังสิต ซึ่งเป็นท้องทุ่งกว้างใหญ่ด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาที่อยู่ตอนล่างของอยุธยามาจนจรดกรุงเทพฯ บริเวณนี้มีแนวของแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำบางปะกง (หรือแม่น้ำนครนายก) ขนาบข้างซ้ายขวา และมีคลองแสนแสบ-บางขนาก เป็นแนวเขตแดนทางตอนใต้ การขุดคลองครั้งนี้เป็นเหตุให้ผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตรังสิตเป็นจำนวนมาก ทางกรจึงได้ทำการจัดตั้งให้เป็นเมืองใหม่ที่มีชื่อว่า “เมืองธัญบุรี” ในปี พ.ศ. 2445 โดยแบ่งเขตการปกครองเป็น 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอกลองหลวง อำเภอหนองเสือ และอำเภอลำลูกกา “เมืองธัญบุรี” เมื่อแรกตั้งให้ขึ้นสังกัดกับมณฑลกรุงเทพฯ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ถูกโอนไปสังกัดมณฑลกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา) ครั้นถึง พ.ศ. 2475 ได้ถูกลดฐานะลงเป็นอำเภอขึ้นเอกขึ้นกับจังหวัดปทุมธานี ทำให้จังหวัดปทุมธานีที่เคยเคยมีเขตการปกครองเพียง 3 อำเภอ ได้ปรับเปลี่ยนเพิ่มอีก 4 อำเภอ คือ อำเภอธัญบุรี อำเภอลำลูกกา อำเภอหนองเสือ และอำเภอกลองหลวง รวมเป็นทั้งสิ้น 7 อำเภอด้วยกัน

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดปทุมธานีตั้งอยู่ในภาคกลางประมาณเส้นรุ้งที่ 14 องศา เหนือ และเส้นแวงที่ 100 องศาตะวันออก อยู่เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง 2.30 เมตร มีเนื้อที่ประมาณ 1,525.856 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 953,660 ไร่ ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) เป็นระยะทางประมาณ 27.8 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง คือ

ทิศเหนือ	ติดจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดสระบุรี
ทิศใต้	ติดกรุงเทพมหานครและจังหวัดนนทบุรี
ทิศตะวันออก	ติดจังหวัดนครนายกและจังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันตก	ติดจังหวัดนนทบุรีและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านกลางจังหวัด ในเขตอำเภอเมืองปทุมธานีและอำเภอสามโคก ความยาวประมาณ 30 กิโลเมตร ทำให้พื้นที่ของจังหวัดปทุมธานีถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ฝั่งตะวันตกของจังหวัดหรือฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอลาดหลุมแก้วกับพื้นที่บางส่วนของอำเภอเมืองและอำเภอสามโคก ฝั่งตะวันออกของจังหวัดหรือฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ พื้นที่อำเภอเมืองบางส่วน อำเภอธัญบุรี อำเภอกลองหลวง อำเภอหนองเสือ อำเภอลำลูกกา และพื้นที่อำเภอสามโคกบางส่วน โดยปกติระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาในฤดูฝนจะเพิ่มสูงขึ้นเฉลี่ยประมาณ 50 เซนติเมตร จึงทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมในบริเวณพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นบริเวณกว้าง และก่อให้เกิดปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา สำหรับพื้นที่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยานั้น เนื่องจากมีคลองซอยเป็นคลองชลประทานจำนวนมาก ทำให้สามารถควบคุมจำนวนปริมาณน้ำได้ ปัญหาเกี่ยวกับอุทกภัยจึงมีน้อยกว่า

สภาพพื้นดินของจังหวัดมีลักษณะเป็นดินเหนียวจัด ดินเป็นกรดปานกลางถึงเป็นกรดจัด มี pH ประมาณ 6-4 ซึ่งลักษณะของดินภายในจังหวัดสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มดินนาดี มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 30 กลุ่มดินนาที่มีสภาพเป็นกรดจัดมีพื้นที่ประมาณ ร้อยละ 70 เนื่องจากลักษณะดินเป็นดินเหนียวทำให้การระบายน้ำไม่ดี และการไหลบ่าของน้ำบนผิวดินช้า ซึ่งสภาพพื้นที่ดังกล่าวทำให้ไม่เหมาะสมกับการปลูกพืชไร่และการปลูกข้าวได้ผลผลิตต่ำ จึงต้องมีการปรับปรุงโดยการใช้ปูนขาวควบคุมการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อให้การเพาะปลูกได้ผลผลิตดีขึ้น

การแบ่งเขตการปกครอง

จังหวัดปทุมธานีแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 7 อำเภอ 60 ตำบล 529 หมู่บ้าน การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 14 แห่ง และ องค์การบริหารส่วนตำบล 52 แห่ง

เศรษฐกิจ

จังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โดยมีพื้นที่การเกษตร 506,678 ไร่ หรือร้อยละ 53.03 ของพื้นที่จังหวัด (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2546) ในปัจจุบัน นอกจากการเกษตรแล้ว จังหวัดยังเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีนิคมอุตสาหกรรมกระจายอยู่ทั้งจังหวัด โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมเกือบร้อยละ 70 ของจังหวัดมาจากภาคอุตสาหกรรม (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2543)

พื้นที่การเกษตรมีอยู่ในทุกอำเภอ และมีมากที่สุดในเขตอำเภอหนองเสือ อำเภอลำลูกกา อำเภอลาดหลุมแก้ว และอำเภอลองหลวงตามลำดับ โดยพื้นที่ของจังหวัดจะมีการทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นที่นา ไม้ผล และไม้ยืนต้น ตามลำดับ

จังหวัดปทุมธานีมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2543 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคน 2,064,288 บาท/ปี นับว่าสูงเป็นอันดับที่ 6 ของประเทศ รองจากจังหวัดระยอง ชลบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร และภูเก็ต มีผลิตภัณฑ์มวลรวมมูลค่า 118,489 ล้านบาท รายได้สูงสุดขึ้นอยู่กับภาคอุตสาหกรรมคิดเป็นร้อยละ 69.32 คิดเป็นมูลค่า 82,136 ล้านบาท รองลงมา คือ ภาคบริการ ร้อยละ 7.688 คิดเป็นมูลค่า 9,102 ล้านบาท และสาขาการค้าส่งและค้าปลีก ร้อยละ 5.12 คิดเป็นมูลค่า 6,071 ล้านบาท โดยพื้นที่เขตอำเภอลองหลวงมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมหนาแน่นมากที่สุด รองลงมาคืออำเภอเมืองปทุมธานี อำเภอลำลูกกา อำเภอธัญบุรี อำเภอลาดหลุมแก้ว และอำเภอสามโคก ส่วนพื้นที่ที่มีโรงงานน้อยที่สุดได้แก่ อำเภอหนองเสือ

ข้อมูลพื้นฐานอำเภอธัญบุรี (องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, 2552 : 127-141)

ประวัติความเป็นมาของอำเภอธัญบุรี

เดิมมีชื่อเรียกว่า “อำเภอรังสิต” อยู่ในเขตการปกครองของกรุงเทพฯ ขึ้นกับมณฑลกรุงเทพฯ ตั้งอยู่ในบริเวณ “ทุ่งหลวง” ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บริษัทขุดคลองแลคูนาสยามได้ขุดคลองเข้าไปในเขตรังสิต อันเป็นเหตุให้ผู้คนเข้าไปตั้งถิ่นฐานดังปรากฏในเอกสาร “กำเนิดเมืองธัญบุรี” ของสุนทรี อาสะไวย์ ความว่า เมื่อบริษัทขุดคลองแลคูนาสยามได้ขุดคลองเข้าไปในเขตรังสิต ปรากฏว่าได้มีผู้คนหลั่งไหลเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเขตนี้เป็นจำนวนมาก และภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว จำนวนประชากรที่รายงานโดยทางราชการมีจำนวนเฉลี่ยประมาณ 35,000 คน ในระยะปี พ.ศ. 2442-2452 (เปรียบเทียบกับตัวเลขจำนวนประชากรของกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2454 มีจำนวน 340,000 คน และประชากรทั่วประเทศ มีจำนวน 8.3 ล้านคน) ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงการที่เขต

ดังกล่าวนี้มีความเจริญเติบโตรุดหน้าทั้งในด้านธุรกิจการค้าขายที่ดิน การผลิตและการค้าข้าว ในขณะที่การปกครองดูแลของรัฐบาลยังเข้าไปได้ไม่ทั่วถึง ได้ทำให้เกิดปัญหาที่สำคัญในเขตนี้โดยทันทีอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1. ปัญหาข้อพิพาทด้วยเรื่องที่ดิน และ 2. ปัญหาโจรผู้ร้ายและการก่ออาชญากรรม ผลคือรัฐบาลต้องเข้าไปจัดการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยลำดับ จนในที่สุดได้จัดตั้งเป็นเมืองใหม่ขึ้นคือเมืองรัตนบุรี ในปี พ.ศ. 2445

จดหมายเหตุสร้างเมืองรัตนบุรี ระบุว่าก่อนการตั้งเมืองรัตนบุรี (รัตนบุรี) อาณาเขตของทุ่งรังสิตอยู่ระหว่างมณฑลกรุงเทพฯ มณฑลกรุงเก่าและมณฑลปราจีน ราษฎรทำนาใกล้แขวงมณฑลใดก็ขึ้นกับมณฑลนั้น การปกครองจึงแยกย้ายกันอยู่ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครสวรรค์ฯ เสด็จตรวจตราบริเวณที่ยกเขตแขวงขึ้นเป็นเมืองใหม่ กล่าวคือ แบ่งแขวงจากกรุงเทพฯ 2 อำเภอ คือ อำเภอสี่พระยาและอำเภอลำลูกกา 9 แบ่งแขวงจากเมืองปทุมธานีท้องที่อำเภอลำลูกกาและแขวงกรุงเก่าและ เมืองสระบุรีที่ยังไม่ตั้งนายแขวงอำเภอนั้น รวมเข้าไปเป็นแขวงเมืองขึ้นอยู่ในมณฑลกรุงเทพฯ และได้สร้างเมืองขึ้นที่ตำบลระหว่างคลองซอยที่ 6 กับ 7 ฝั่งเหนือคลองรังสิตประยูรศักดิ์ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2445 พระราชทานนามเมืองว่า “เมืองรัตนบุรี” ซึ่งมีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศตะวันตกตั้งแต่ทางรถไฟนครราชสีมาไปทางทิศตะวันออกจนถึงคลองซอยที่ 14 ฝั่งตะวันออก จดแขวงเมืองนครนายกและฉะเชิงเทรา ทิศเหนือตั้งแต่คลองหกวา สายบนฝั่งใต้พรมแดนกรุงเก่าและเมืองสระบุรี ลงมาทางทิศใต้จนถึงคลองหกวา สายล่างไป 40 เส้น ตามเขตที่นา ริมคลองหลวงฝั่งใต้จดแขวงกรุงเทพฯ และเมืองมินบุรี เมื่อจัดตั้งเมืองแล้วก็มีการแบ่งเขตแขวงเมืองรัตนบุรีเป็น 4 อำเภอ ด้วยกันคือ

1. อำเภอเมือง เริ่มตั้งแต่ทางรถไฟนครราชสีมา ตลอดไปจนถึงคลองซอยที่ 14 พรมแดนเมืองนครนายก และตามลำคลองรังสิตขึ้นขึ้นไปข้างฝั่งเหนือภายใน 41 เส้น กับยื่นลงไปข้างฝั่งใต้ภายใน 81 เส้น ที่ว่าการอำเภออยู่ที่คลองซอยที่ 6 ใกล้ศาลาว่าการเมือง

2. อำเภอลองหลวง ตั้งแต่เขตอำเภอเมืองด้านเหนือขึ้นจดคลองบางหลวง เชียงรากน้อย พรมแดนกรุงเก่า ขวไปตามลำคลองหกวาสายบนถึงคลองซอยที่ 7 ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่คลองซอยที่ 2 ฝั่งตะวันออก ตรงทางแยกไปลำน้ำอ้ายเลียบ และ คลองบางหลวงเชียงราก

3. อำเภอหนองเสือ ตั้งแต่คลองซอยที่ 7 แห่งคลองหกวาสายบนต่อเขตอำเภอคลองหลวง ไปจรดคลองซอยที่ 14 ฝั่งเหนือพรมแดนเมืองนครนายกและตั้งแต่คลองหกวาสายบน พรมแดนเมืองสระบุรีมาจนจรดหลักเขตอำเภอเมือง

4. อำเภอลำลูกกา ตั้งแต่ลำสมอทอง ทางรถไฟสายนครราชสีมาพรมแดนเมืองนครนายกเมืองฉะเชิงเทรา และตั้งแต่คลองหกวาสายล่าง 40 เส้น พรมแดนกรุงเก่าและเมืองมีนบุรีขึ้นมาจนจรดแนวเขตอำเภอเมือง ฝั่งใต้คลองรังสิตประยูรศักดิ์ ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่คลองซอยที่ 7 ฝั่งตะวันออกแห่งคลองหลวงหกวาสายล่าง

ในการสถาปนาทุ่งหลวงรังสิตขึ้นเป็นเมืองธัญบุรี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จเปิดเมืองธัญบุรีด้วยพระองค์เอง เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2445

ในการเสด็จเปิดเมืองธัญบุรีนั้นเอง ได้ปรากฏคำกราบบังคมทูลของ นายพันโทพระฤทธิจักรกัจจกร ผู้ว่าราชการเมืองธัญบุรี รายงานความเจริญก้าวหน้าของเมืองธัญบุรีว่าเป็นผลสืบเนื่องมาแต่พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้มีการขุดคลองเพื่อเปิดท้องทุ่งหลวงความว่า “ผลของความดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เปิดท้องทุ่งหลวงให้มีคลองเป็นทางเพื่อการเพาะปลูกแลไปมาค้าขาย ประชาชนทั้งหลายจึงได้มีโอกาสเข้าทำไร่นา แลทำมาค้าขายได้สะดวก จนมีโรงสีเข้า (ข้าว) ด้วยเครื่องจักรกลไฟขึ้นในบ้านเมืองและมีเรือเดินบันทุกเข้า (ข้าว) กับสินค้าไปมาตลอดฤดูกาล เพราะพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งได้ทรงทะนุบำรุงให้ได้ทำการเพาะปลูกแลค้าขาย กับทั้งจัดการปกครองรักษาความสงบเรียบร้อยด้วย เมืองธัญบุรีจึงมีความเจริญขึ้นโดยเร็วพลัน” เมืองธัญบุรีได้ขึ้นกับมณฑลกรุงเทพฯ ต่อมาจนถึงรัชกาลที่ 6 จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยโอนไปสังกัดมณฑลกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา) และเมื่อถึงปี พ.ศ. 2475 ได้ลดฐานะลงเป็นอำเภอขึ้นเอกขึ้นกับจังหวัดปทุมธานีได้แก่อำเภอธัญบุรี(อำเภอเมืองหรืออำเภอรังสิตเดิม) อำเภอคลองหลวง อำเภอหนองเสือ และอำเภอลำลูกกา

สถานที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอธัญบุรี มีพื้นที่ 112,124 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 69,925 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของแม่น้ำเจ้าพระยา ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 45 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดปทุมธานี 26 กิโลเมตร ที่ว่าการอำเภอธัญบุรี ตั้งอยู่ที่ ถนนรังสิต-นครนายก (คลอง 6) หมู่ที่ 4 ตำบลรังสิต อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี หมายเลขโทรศัพท์ 0-2577-1885 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ   ดิเคเขตอำเภอคลองหลวงและอำเภอหนองเสือ

ทิศใต้   ดิเคเขตอำเภอลำลูกกา

ทิศตะวันออก   ดิเคเขตอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก

ทิศตะวันตก   ดิเคเขตอำเภอเมืองปทุมธานี

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองรังสิตประยูรศักดิ์ตัดผ่านกลางพื้นที่ แบ่งออกเป็นสองข้างๆ ละ 40 เส้น ประมาณ 1,600 เมตร สองฝั่งคลองรังสิตประยูรศักดิ์มีคลองซอยห่างกัน 60 เส้น ประมาณ 2,400 เมตร ตั้งแต่คลองซอยที่ 1 ถึงคลองซอยที่ 14 ใช้สำหรับส่งน้ำ เพื่อประโยชน์ทางกสิกรรม และมีการสร้างอาคารบ้านเรือน โรงงานอุตสาหกรรม และการอยู่ร่วมกันหนาแน่นในเส้นทางทิศตะวันตก

ด้านการปกครอง

อำเภอธัญบุรี มีหน่วยงานท้องถิ่น เทศบาลเมือง 2 แห่ง และเทศบาลตำบล 2 แห่ง คูเล 6 ตำบล ๑๒ หมู่บ้าน ประกอบด้วย

1. เทศบาลเมืองรังสิต	ปกครองดูแลตำบลประชาธิปัตย์
2. เทศบาลเมืองสนั่นรักษ์	ปกครองดูแลตำบลบึงสนั่นและตำบลบึงน้ำรักษ์
3. เทศบาลตำบลธัญบุรี	ปกครองดูแล ต.ลำผักกูด และ ต.รังสิต
4. เทศบาลตำบลบึงยี่โถ	ปกครองดูแลตำบลบึงยี่โถ

ข้อมูลจำนวนประชากร

อำเภอธัญบุรีมีการขยายตัวเมืองอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการขยายตัวของกรุงเทพมหานครการเคลื่อนย้าย หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ สถานศึกษาสำคัญ และหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่มาตั้งในพื้นที่อำเภอธัญบุรี ทำให้เกิดเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วมีการเคลื่อนย้ายประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ดังข้อมูลในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรในอำเภอธัญบุรี ปี 2551, 2553, 2554

ลำดับ	เทศบาล	ตำบล	จำนวน ประชากร ปี 2551	จำนวน ประชากร ปี 2553	จำนวน ประชากร ปี 2554
1.	เทศบาลเมือง รังสิต	ประชาธิปัตย์ (Prachathipat)	76,143	77,969	78,384
2.	เทศบาลตำบล บึงยี่โถ	บึงยี่โถ (Bueng Yitho)	27,359	29,811	30,322
3.	เทศบาลตำบล ธัญบุรี	รังสิต (Rangsit)	21,524	22,072	22,138
4.	เทศบาลตำบล ธัญบุรี	ลำผักกูด (Lam Phak Kut)	30,982	33,928	34,600
5.	เทศบาลเมือง สนั่นรักษ์	บึงสนั่น (Bueng Sanan)	6,286	7,411	7,858
6.	เทศบาลเมือง สนั่นรักษ์	บึงนารักษ์ (Bueng Nam Rak)	15,775	11,686	16,861
รวมทั้งอำเภอ			178,069	187,877	190,163

ที่มาข้อมูลประชากร ปี 2551 จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, 2552:20-26

ปี 2553 จากสำนักงานทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ปี 2554 จาก <http://th.wikipedia.org/wiki> สืบค้นวันที่ 15 พฤษภาคม

2556

หน่วยงานที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอธัญบุรี

ประกอบด้วยทั้งภาครัฐและเอกชน โดยส่วนราชการในสังกัดส่วนภูมิภาค ได้แก่ ที่ทำการปกครองอำเภอ สำนักงานสัสดีอำเภอ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ หน่วยราชการสังกัดส่วนกลาง ที่มาตั้งในเขตอำเภอธัญบุรีมีจำนวนมากมายเกิน 30 กว่าหน่วยงานขึ้นไป อาทิเช่น ศาลจังหวัดธัญบุรี สำนักงานอัยการจังหวัดธัญบุรี วิทยาลัยการปกครอง กรมการปกครอง ศูนย์มหาวชิราลงกรณ์ สถาบันมะเร็งแห่งชาติ พัฒนสถานบำบัดพิเศษหญิง –ชาย สถานสงเคราะห์บ้านกึ่งวิถีชาย – หญิง สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต

สถานสงเคราะห์เด็กชายธัญบุรี สถานีตำรวจภูธรตำบลประจักษ์ศิลปาลงกรณ์ สถานสงเคราะห์
 เยาวชน มูลนิธิมหาราช สำนักงานที่ดินจังหวัดปทุมธานี สาขาธัญบุรี ศูนย์ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อ
 การศึกษานอกโรงเรียน โรงพยาบาลประชานิธิ์ โรงพยาบาลธัญบุรี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ
 จังหวัดปทุมธานี ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษารังสิต เรือนจำอำเภอธัญบุรี สถานีพัฒนาที่ดินเขต
 1 ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานปทุมธานี สำนักงานสรรพากรพื้นที่ธัญบุรี สถาบันธัญญารักษ์ ศูนย์วิจัย
 ข้าวปทุมธานี สถานกักขังชาย สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1 กรมพัฒนาสังคม และ
 สวัสดิการ เป็นต้น มีหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ 10 หน่วยงาน ที่สำคัญ เช่น การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคธัญบุรี
 การประปา รังสิต ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 2 แห่ง
 สถานีรถไฟคลองรังสิต ธนาคารกรุงไทย สาขา รังสิต สาขาคลอง 4 ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข
 ธัญบุรี ธนาคารอาคารสงเคราะห์ สาขาคลอง 2 ธนาคารออมสิน องค์การเกษตรกรรม สาขาธัญบุรี
 เป็นต้น นอกนั้นยังมีเอกชนเข้ามาพักอาศัยจนเกิดกิจการหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ (เกินกว่าร้อย
 หลังคาขึ้นไป) อีกเป็นจำนวนมาก เกิดธุรกิจเอกชนตามมาอีกมากมาย เช่น ธนาคาร ห้างสรรพสินค้า
 หมู่บ้านขนาดเล็ก บริษัท ห้างหุ้นส่วน ธุรกิจส่วนตัว ตลาด และร้านค้าต่างๆ

ด้านการคมนาคม

ทางบก มีทางหลวงแผ่นดิน 305 (สายรังสิต-นครนายก) แยกจากถนนพหลโยธินช่วงตำบล
 ประชานิธิ์ บริเวณเชิงสะพานแก้วนิมิตเดิม ไปทางตะวันออกถึงจังหวัดนครนายก ทางหลวง
 แผ่นดินหมายเลข 1 ถนนพหลโยธิน ผ่านท้องที่ตำบลประชานิธิ์ มีสถานีรถไฟรังสิต ซึ่งเป็น
 เส้นทางรถไฟผ่านจากกรุงเทพฯ สู่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรถโดยสารประจำทาง
 วิ่งต่อมาจากกรุงเทพมหานคร หรือจากอำเภออื่น รวมรถยนต์ผู้รับส่ง 10 กว่าสายขึ้นไป

ด้านเศรษฐกิจ

มีพื้นที่การเกษตร มีจำนวนทั้งหมด 11,599 ไร่ จัดสรรเป็นนาข้าวจำนวน 5,678 ไร่ ไม้ผล ไม้
 ยืนต้นจำนวน 3,500 ไร่ พืชผักจำนวน 1,112 ไร่ พืชไร่จำนวน 469 ไร่ ไม้ดอกไม้ประดับจำนวน
 520 ไร่ อื่นๆจำนวน 320 ไร่ (ข้อมูล ปี 2550) มีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจำนวน 4 กลุ่ม จัดตั้งและ
 พัฒากลุ่มอาชีพจำนวน 43 กลุ่ม มีกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจำนวน 64 กองทุน แยกเป็น
 กองทุนหมู่บ้าน 22 กองทุน และกองทุนชุมชนเมือง 42 กองทุน มีกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
 พัฒนาเป็นธนาคารหมู่บ้านหรือสถาบันการเงินชุมชนจำนวน 1 หมู่บ้าน มีกลุ่ม OTOP (หนึ่งตำบล

หนึ่งผลิตภัณฑ์) มีกลุ่มผู้ผลิต และผู้ประกอบการจำนวนทั้งสิ้น 59 ราย ปี 2549 ผลิตภัณฑ์ดีเด่นได้รับ
คุณภาพมาตรฐานระดับ 5 ดาว ได้แก่ น้ำพริกสำเร็จรูป ดอกไม้ประดิษฐ์ ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร
ไวน์ สาโท ผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหาร เครื่องหนัง ฯลฯ โครงการดีเด่น เช่น โครงการปลูกผักปลอดภัย
จากสารพิษตามแผนพัฒนายุทธศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี ปี 2549 ตำบลบึงนารางค์ โครงการส่งเสริม
การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวตำบลบึงยี่โก โครงการส่งเสริมเกษตรปลอดภัยจากสารพิษและเกษตรอินทรีย์
(ข้าว)ตำบลลำผักกูด วิสาหกิจชุมชน ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งฟาร์มตำบลบึงนารางค์

ข้อมูลพื้นฐานอำเภอคลองหลวง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, 2552 : 197-207)

ประวัติการตั้งถิ่นฐานอำเภอคลองหลวง

เดิมอำเภอคลองหลวงมีชื่อว่าอำเภอบางหวาย เนื่องจากสภาพพื้นที่สมัยราวปี พ.ศ. 2310
สันนิษฐานว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพพื้นที่เป็นป่ารกชัฏ มีสัตว์ป่าชุกชุมมาก โดยเฉพาะช้างอาศัย
อยู่บริเวณนี้เป็นจำนวนมาก หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาปี พ.ศ. 2310 ประชาชนที่หนีรอดจากการ
กวาดต้อนไปประเทศพม่าได้หลบหนีมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แถบอำเภอคลองหลวงเป็นจำนวนมาก
ที่ตั้งของอำเภอคลองหลวงในปัจจุบันอยู่ที่ 33 หมู่ 7 ต.คลองสอง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี ที่มาของ
ชื่อใหม่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สภาพท้องที่ของอำเภอคลองหลวง (เดิมชื่ออำเภอบางหวาย) นั้น
สันนิษฐานว่ามีภูมิประเทศเป็นป่าดิบ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด มีสัตว์ป่าชุกชุม โดยเฉพาะ
ช้างมีเป็นจำนวนมาก บริเวณที่ช้างอยู่เรียกว่า “ท่าโขลง” เป็นตำบลท่าโขลงในปัจจุบัน ส่วนตอนใต้
ทางตะวันออกเป็นที่ราบลุ่ม มีบึงใหญ่หลายแห่งบริเวณบึงต่างๆชาวบ้านเรียกว่า บึงเขาย้อน บึงอ้าย
เสียบ บางหวาย บึงตะเคียน ซึ่งสันนิษฐานว่าประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ ได้กระจายอยู่
กันเป็นแห่งๆโดยประกอบอาชีพล่าสัตว์ ทำไร่เลื่อนลอย ซึ่งการเดินทางในสมัยนั้นมีความลำบาก
อย่างยิ่งต้องใช้ช้าง ม้าเป็นพาหนะในการเดินทาง หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาปี พ.ศ. 2310 คนไทยที่ตก
เป็นเชลยศึกได้ถูกกวาดต้อนไปประเทศพม่า ส่วนหนึ่งได้หลบหนีมาทางใต้ของกรุงศรีอยุธยา ส่วน
หนึ่งได้เข้ามาตั้งรกรากแถบพื้นที่อำเภอคลองหลวงเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตตำบลคลองสี่
ตำบลคลองห้า

ต่อมาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีผู้คนได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่บริเวณนี้มากขึ้น สภาพพื้นที่
เดิมที่เป็นป่าดิบ มีสัตว์ชุกชุมก็ได้แปรสภาพเป็นที่ราบ ป่าละเมาะ ประชาชนเริ่มทำการเพาะปลูกและ

เลี้ยงสัตว์เป็นหลักแหล่งไปจรดพื้นที่ทุ่งหลวง (อำเภอชัยบุรีในปัจจุบัน) จนกระทั่งในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริให้พื้นที่ทุ่งหลวง (อ.ชัยบุรี) และบาง หวาย (อ.คลองหลวง) เป็นประโยชน์แก่ประชากรราษฎรในด้านการเกษตรมากที่สุด จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ “บริษัทขุดคลองและคูนาสยาม” ดำเนินการขุดคลองส่งน้ำชลประทานขึ้นมากในบริเวณทุ่งนี้ราว ปี พ.ศ. 2431 เพื่อให้มีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูก โดยบริษัทฯ ได้เริ่มลงมือขุดคลองสายใหญ่ ขนาด กว้าง 8 วา ยาว 1,400 เส้น ขึ้นเป็นคลองแรก เรียกว่า “คลองรังสิตประยูรศักดิ์” เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2433 โดยเริ่มขุดตั้งแต่แม่น้ำเจ้าพระยา ณ ตำบลบ้านใหม่ใต้ เกาะใหญ่ แขวงปทุมธานี ไปสิ้นสุด ที่แม่น้ำนครนายก ณ บริเวณตำบลปลากดหัวหวาย โดยใช้เวลาในการขุดเป็นเวลา 7 ปี จึงแล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. 2440 และในช่วงปี พ.ศ. 2436 บริษัทฯ ก็ได้ขยายพื้นที่การขุดคลองให้กว้างขวางออกไปอีก โดยขุดคลองซอยจากคลองรังสิตประยูรศักดิ์ไปทางทิศเหนือและทิศใต้ อีกข้างละ 20 คลอง รวมเป็น 40 คลอง มีขนาดกว้างตั้งแต่ 3-5 วา ลึกตั้งแต่ 3-5 ศอก ซึ่งทำให้พื้นที่แต่เดิมที่เป็นป่าพงรกชัฏ ดินดี แต่ขาดน้ำและไม่มีคลองผ่าน ก็เริ่มมีน้ำมากเพียงพอต่อการเพาะปลูก ทำให้ประชาชนเริ่มเข้ามาทำมาหากินและเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะบริเวณดังกล่าวขึ้นเป็นเมือง พระราชทานนามว่า “เมืองชัยบุรี” มีเขตการปกครอง 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองชัยบุรี อำเภอบางหวาย อำเภอหนองเสือ และอำเภอลำลูกกา ในปี พ.ศ. 2445 สำหรับพื้นที่อำเภอคลองหลวง อยู่ในตำบลชื่อว่า “บางหวาย” ขึ้นอยู่กับเมืองชัยบุรี และแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 ตำบล คือ ตำบลท่าโขลง ตำบลบางหวาย ตำบลบึงอ้ายเสียบ ตำบลบึงเขาย้อน ตำบลบึงจระเข้ และตำบลบึงตะเกียน เมื่อบริษัทฯ ได้ขุดคลองสองเป็นที่เรียบร้อยแล้วในปี พ.ศ. 2448 ก็ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปสร้างอาคารถาวรใหม่ริมคลองสอง แล้วเปลี่ยนชื่อ “อำเภอบางหวาย” ใหม่ ว่า “อำเภอคลองหลวง” เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อคลองที่ได้พระราชทานขุดขึ้น เมื่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ใช้คำว่า “จังหวัด” แทน “เมือง” ดังนั้นเมืองชัยบุรีจึงได้เปลี่ยนเป็นจังหวัดชัยบุรีและในสมัยรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีประกาศให้ยุบจังหวัดชัยบุรีมาขึ้นกับจังหวัดปทุมธานี เมื่อปี พ.ศ. 2475 ทำให้อำเภอคลองหลวง ขึ้นกับจังหวัดปทุมธานี ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

จากสภาพพื้นที่คลองหลวง เมื่อได้เกิดคลองซอยต่างๆ แบ่งแยกออกเป็นแต่ละตำบล คลองที่ได้พระราชทานขุดขึ้น ทำให้ทางราชการเห็นควรให้มีการเปลี่ยนแปลงชื่ออำเภอ ชื่อตำบลต่างๆ ในอำเภอคลองหลวงตามไปด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2486 จึงได้มีการประกาศ

เปลี่ยนชื่อตำบลใหม่หมด โดยใช้ชื่อตามลำดับที่คลองขุดผ่านท้องที่ของอำเภอคลองหลวง ตั้งแต่คลองหนึ่งถึงคลองเจ็ด เป็นชื่อตำบลแทน คือ

1. ตำบลท่าโขลง เป็น ตำบลคลองหนึ่ง
2. ตำบลบางหวาย เป็น ตำบลคลองสอง
3. ตำบลบึงอ้ายเสียบ เป็น ตำบลคลองสาม
4. ตำบลบึงเขาย้อน เป็น ตำบลคลองสี่
5. ตำบลบึงจระเข้ เป็น ตำบลคลองห้า
6. ตำบลบึงตะเคียน เป็น ตำบลคลองหก
7. ตำบลคลองเจ็ด แยกมาจากตำบลคลองหก

สรุปได้ว่าชื่อ อำเภอคลองหลวง แต่เดิมนั้นชื่อ “อำเภอบางหวาย” ขึ้นอยู่กับเมืองธัญบุรี และเมื่อบริษัทขุดคลองแลคูนาสยามดำเนินการขุดคลองชลประทานเสร็จเรียบร้อยใน ปี พ.ศ. 2448 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอคลองหลวง” เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับคลองที่ได้พระราชทานขุดขึ้น

ที่ตั้งและอาณาเขตอำเภอคลองหลวง

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางปะอินและอำเภอมั่นขวัญ (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอหนองเสือ

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอธัญบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองปทุมธานีและอำเภอสองโคก

การปกครองส่วนท้องถิ่น

ท้องที่อำเภอคลองหลวง มี 7 ตำบล 106 หมู่บ้าน มีองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาล 2 แห่ง มีอบต. 5 แห่ง ได้แก่

1. เทศบาลเมืองคลองหลวง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคลองหนึ่งและตำบลคลองสอง เฉพาะฟากใต้ของถนนคลองหลวง (ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3214)
2. เทศบาลเมืองท่าโขลง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคลองหนึ่งและตำบลคลองสอง เฉพาะฟากเหนือของถนนคลองหลวง (ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3214)
3. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองสาม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคลองสามทั้งตำบล

4. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองสี่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคลองสี่ทั้งตำบล
5. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองห้า ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคลองห้าทั้งตำบล
6. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองหก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคลองหกทั้งตำบล
7. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองเจ็ด ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคลองเจ็ดทั้งตำบล

ข้อมูลจำนวนประชากร

อำเภอคลองหลวง มีการขยายตัวเมืองอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร การเคลื่อนย้ายหน่วยงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วิทยาลัยอาชีวศึกษา และหมู่บ้านจัดสรรมาตั้งในพื้นที่อำเภอคลองหลวง ทำให้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการเคลื่อนย้ายประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ดังข้อมูลในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรในอำเภอคลองหลวง ปี 2551, 2553, 2554

ลำดับ	เทศบาล/อบต.	ตำบล	จำนวน ประชากร ปี 2551	จำนวน ประชากร ปี 2553	จำนวน ประชากร ปี 2554
1.	เทศบาลเมือง คลองหลวง/ท่าไผ่	คลองหนึ่ง	77,484	88,296	89,526
2.	เทศบาลเมือง คลองหลวง/ท่าไผ่	คลองสอง	26,627	29,241	30,471
3.	อบต.คลองสาม	คลองสาม	55,352	66,859	68,109
4.	อบต.คลองสี่	คลองสี่	15,478	16,195	17,425
5.	อบต.คลองห้า	คลองห้า	11,324	12,294	13,524
6.	อบต.คลองหก	คลองหก	10,077	10,817	12,047
7.	อบต.คลองเจ็ด	คลองเจ็ด	6,452	6,840	8,070
รวมทั้งอำเภอ			202,794	230,542	239,172

ที่มาข้อมูลประชากร ปี 2551 จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, 2552:20-26

ปี 2553 จากสำนักงานทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ปี 2554 จาก <http://th.wikipedia.org/wiki> สืบค้นวันที่ 15 พฤษภาคม

การคมนาคม

อำเภอคลองหลวงมีถนนพหลโยธิน (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1) ตัดผ่านอันเป็นทางสำคัญในการเดินทางไปยังภาคเหนือและภาคอีสาน ส่วนถนนสายสำคัญอื่นๆ ได้แก่ ถนนวงแหวนรอบนอกตะวันออก (ทางหลวงพิเศษหมายเลข 9) ถนนลำลูกกา-วังน้อย (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 352) และถนนคลองหลวง (ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3214)

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่อำเภอคลองหลวง เป็นที่ราบลุ่มมีคลองส่งน้ำของกรมชลประทานตัดผ่านถึงเจ็ดคลอง และมีคลองซอยอย่างทั่วถึง อาชีพดั้งเดิมของประชากรคือทำการเกษตร (ทำนา ทำสวน และพืชผัก) คิดเป็นร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด ปัจจุบันอำเภอคลองหลวงมีแหล่งชุมชน หมู่บ้านจัดสรร สนามกอล์ฟ และแหล่งอุตสาหกรรมได้แผ่ขยายเข้ามาบุกรุกพื้นที่การเกษตรเป็นจำนวนมากและเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี

สภาพแวดล้อมและธรรมชาติ

เนื่องจากอำเภอคลองหลวงมีนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ อยู่ในพื้นที่และมีหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก พื้นที่ทำการเกษตรกรรมลดน้อยลงทำให้เกิดมลภาวะเพิ่มมากขึ้น

สถานที่สำคัญและหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอคลองหลวง

อำเภอหลวงมีหน่วยงานสำคัญทั้งภาครัฐและเอกชนที่มาตั้ง ซึ่งมีความสำคัญในแง่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวิทยาศาสตร์ ทางประวัติศาสตร์ แหล่งรวมสถานศึกษา แหล่งรวมอุตสาหกรรม และตลาดขายส่งขนาดใหญ่ อาทิเช่น พิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติฯ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ธรณีวิทยาเฉลิมพระเกียรติฯ หอจดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช หอศิลปศิลป์ องค์การพิพิธภัณฑ์ทางวิทยาศาสตร์แห่งชาติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (วิทยาเขตรังสิต) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย โรงเรียนสวนกุหลาบรังสิต วัดพระธรรมกาย วัดบางขันธุ์ วัดปัญญานันทาราม นิคมอุตสาหกรรม นวนคร ตลาดไท โรงกษาปณ์รังสิต โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ และธนาคารสาขาต่างๆเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

ข้อมูลพื้นฐานอำเภอหนองเสือ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, 2552 : 155-164)

ประวัติการตั้งถิ่นฐานอำเภอหนองเสือ

อำเภอหนองเสืออยู่สุดเขตทางทิศตะวันออกของจังหวัดปทุมธานีสภาพเดิมเป็นป่าดงพงไพร รกร้างว่างเปล่า ไม่มีผู้คนอาศัย เป็นที่ลาดต่ำมาจากภูเขาใหญ่ในเขตจังหวัดสระบุรีและจังหวัด นครนายก เป็นที่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด เช่น เสือ ควาย เก้งและเนื้อสมัน มีป่าหูกวางและต้นไม้ เบญจพรรณเป็นจำนวนมาก ถือเป็นถิ่นกันดารมาก ไม่มีแม่น้ำลำคลอง มีแต่หนองและบึงตาม ธรรมชาติเท่านั้น มีสัตว์ป่านานาชนิดอยู่อาศัยชุกชุม สมัยก่อนไม่มีใครอยากไปอยู่ ทั้งกลัว ทั้ง กันดาร ต้องเดินทางรอนแรมเป็นระยะทางไกลมาก บางทีเดินด้วยเท้าหรือไม้ก็ต้องงัดมาเข้าไป ถ้า ข้าราชการคนใดถูกส่งให้ไปประจำที่อำเภอหนองเสือ นับว่ามีกรรมที่สุดเป็นการลงโทษกันอย่าง ชัดๆเรียกว่าถูกเนรเทศกันเลยทีเดียว

ต่อมาในปี พ.ศ. 2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งกรุง รัตนโกสินทร์ ได้ทรงพัฒนาทุ่งหลวงรังสิต ดำเนินการขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์และขุดคลองซอย เล็กๆ ขวางคลองรังสิตประยูรศักดิ์ทั้งฝั่งเหนือและฝั่งใต้ เพื่อส่งน้ำเข้าไปเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ คลองซอยที่ขุดนี้มีความยาวจากคลองรังสิตประยูรศักดิ์ไปทางทิศเหนือจรดคลองระพีพัฒน์ ประมาณ 20 กิโลเมตร คนงานที่ใช้ขุดคลองซอยส่วนมากเป็นคนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย ยังมีฐานะไม่ดี รับจ้างขุดคลอง ฉะนั้นคลองซอยเหล่านี้คนแต่ก่อนเรียกว่า “คลองเจ๊ก” แต่ถ้าเรียกให้ ถูกต้องตามทางราชการจะเรียกว่า คลองที่ 1 คลองที่ 2 ตามลำดับไปจนถึง “คลองที่ 17” เมื่อขุดคลอง เสร็จพื้นที่เหล่านี้ก็มีน้ำใช้อาบกิน ทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ไม่กันดารน้ำเหมือนแต่ก่อน ประชาชนเริ่มทยอยกันเข้าไปจับจองที่ดินแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่ทำนาทำสวนต่อไป ความเจริญใน ท้องถิ่นก็มีมากขึ้นความเป็นป่าและสัตว์ป่าค่อยๆหมดไป เมื่อทางราชการเห็นว่าประชาชนมาอาศัย มากขึ้น เพื่อสะดวกแก่การปกครองทางราชการจึงได้ตั้งที่ว่าการอำเภอและสถานีตำรวจขึ้น

แต่ก่อนพื้นที่แถบนี้เป็นป่า คงมีเสือช้างที่ดุร้ายลงมาจากภูเขา จังหวัดสระบุรี จังหวัด นครนายกบ้าง มาอาศัยกินน้ำในหนองเป็นที่หวาดกลัวของคนทั่วไป หนองน้ำแห่งนี้จึงได้ชื่อ “หนอง เสือ” ตามชื่อของสัตว์ประเภทที่ดุร้ายไปด้วย ครั้นตั้งเป็นอำเภอขึ้นมาจึงได้นามว่า “อำเภอหนองเสือ” ตามชื่อของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีคนเก่าบางคนเล่าเรื่องนอกเหนือจากข้อสันนิษฐานที่กล่าวแล้ว ว่าในท้องที่แถบนี้เป็นป่าเป็นที่ซ่อนสมุขของพวกโจรร้ายใจดำอำมหิตที่ขวยออกจี้ปล้นชาวบ้าน แล้วเข้า มาข่มขืนอาสยหลบซ่อนอยู่ในที่นี้ ซึ่งเรียกว่า ดงโจรหรือดงเสือ เพราะสภาพของท้องที่เหมาะแก่การ

อาศัยมากมีหนองน้ำใหญ่อาศัยอาบกินไม่กัณการเหมือนที่อื่น ต่อมาเมื่อทางราชการตั้งเป็นอำเภอขึ้น จึงได้นามว่า “อำเภอหนองเสือ” หลงพั่ว จรุงศรี บอกยายอายุ 109 ปี เล่าให้ฟังผู้ใหญ่หยด หนองพงษ์ ให้ข้อมูล

ที่ตั้งและอาณาเขตอำเภอหนองเสือ

อำเภอหนองเสือ มีเนื้อที่ประมาณ 399.990 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 257,956 ไร่ รูปร่างคล้ายขนมเปียกปูน โดยมีพื้นที่ด้านตะวันออกเฉียงเหนือยื่นออกไปเล็กน้อย มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอหนองแคและ
อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบ้านนาและอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอธัญบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอคลองหลวง

การปกครองส่วนท้องถิ่น

อำเภอหนองเสือ แบ่งการปกครองออกเป็น 7 ตำบล แต่ละตำบลแบ่งออกเป็นหมู่บ้าน รวม 70 หมู่บ้าน มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น 1 เทศบาล 7 อบต. ประกอบด้วย

1. เทศบาลตำบลหนองเสือ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลบึงบา (หมู่ 5-6)
2. องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบึงบา (นอกเขตเทศบาลตำบลหนองเสือ)
3. องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบึงบอนทั้งตำบล
4. องค์การบริหารส่วนตำบลบึงกาสาม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบึงกาสามทั้งตำบล
5. องค์การบริหารส่วนตำบลบึงชำอ้อ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบึงชำอ้อทั้งตำบล
6. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสามวัง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองสามวังทั้งตำบล
7. องค์การบริหารส่วนตำบลศาลาครุ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลศาลาครุทั้งตำบล
8. องค์การบริหารส่วนตำบลนพรัตน์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนพรัตน์ทั้งตำบล

ข้อมูลจำนวนประชากร

อำเภอหนองเสือ มีลักษณะเป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบท มีข้อมูลประชากร ดังข้อมูลในตารางที่

6

ตารางที่ 6 การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรในอำเภอหนองเสือ ปี 2551 ,2553, 2554

ลำดับ	เทศบาล/อบต.	ตำบล	จำนวน ประชากร ปี2551	จำนวน ประชากร ปี2553	จำนวน ประชากร ปี2554
1.	เทศบาลตำบล/ อบต.บึงบา	บึงบา	6,009	6,347	6,417
2.	อบต.บึงบอน	บึงบอน	7,958	8,313	8,383
3.	อบต.บึงกาสาม	บึงกาสาม	6,352	6,597	6,667
4.	อบต.บึงชำอ้อ	บึงชำอ้อ	8,641	8,781	8,851
5.	อบต.หนองสามวัง	หนองสามวัง	9,951	10,102	10,172
6.	อบต.ศาลาครุ	ศาลาครุ	4,997	5,085	5,155
7.	อบต.นพรัตน์	นพรัตน์	4,573	4,607	4,677
รวมทั้งอำเภอ			48,521	49,832	50,322

ที่มาข้อมูลประชากร ปี 2551 จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, 2552:20-26

ปี 2553 จากสำนักงานทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ปี 2554 จาก <http://th.wikipedia.org/wiki> สืบค้นวันที่ 15 พฤษภาคม

2556

การคมนาคม

การติดต่อระหว่างอำเภอกับจังหวัด ใช้รถยนต์มีถนนลาดยาง คือ ถนนคลอง 10 ระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร การติดต่อระหว่างอำเภอ มีถนนหลวงระหว่างอำเภอหนองเสือ-อำเภอคลองหลวง อำเภอหนองเสือ-อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี และอำเภอหนองเสือ-อำเภовังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การติดต่อระหว่างตำบลต่างๆส่วนใหญ่จะเป็นถนนลาดยาง มีถนนลูกรังเป็นบางส่วน ใช้บริการรถประจำทาง จักรยานยนต์รับจ้างและรถส่วนตัว

สภาพทั่วไปทางภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของอำเภอหนองเสือ โดยทั่วไปเป็นที่ราบ เหมาะแก่การทำนา ทำสวน ทำไร่ มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์พอสมควร เพราะมีคลองส่งน้ำและระบายน้ำเชื่อมระหว่างคลองรังสิตประยูรศักดิ์กับคลองระพีพัฒน์ รวม 8 คลอง ตั้งแต่คลองระบายน้ำที่ 7 ถึงคลองระบายน้ำที่ 14 มีระยะห่างระหว่างคลอง ประมาณ 2.4 กิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำดังกล่าว ทั้งในด้านการเกษตรกรรมและการบริโภค อำเภอหนองเสือนี้อาจมีสภาพดินเป็นดินเหนียว มีการปนอยู่ค่อนข้างสูงทำให้ดินเป็นดินเปรี้ยว ซึ่งเป็นปัญหาทางการเกษตรอย่างหนึ่ง

อำเภอหนองเสือเป็นอำเภอที่มีสภาพสังคมในลักษณะเมืองกิ่งชนบท ไม่มีชุมชนใหญ่ มีเพียงร้านค้าเล็กๆ หมู่บ้านจะอยู่กระจัดกระจายไปตามบริเวณถนนสายคลอง

สภาพทางเศรษฐกิจและอาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เน้นในเรื่องการทำนาและการทำสวนผักผลไม้ มีพื้นที่การเกษตรประมาณ 136,103 ไร่ เป็นพื้นที่นาประมาณ 47,127 ไร่ และพื้นที่ทำสวนปลูกผัก ผลไม้ประมาณ 82,435 ไร่ พื้นที่ทั้งหมดอยู่ในเขตชลประทาน นอกจากนั้นยังมีอาชีพอื่นๆ เช่น รับราชการ การเพาะเห็ดฟาง เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ และรับจ้างแรงงาน นอกจากนี้อำเภอหนองเสื่อยังมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก จำนวน 16 แห่ง (ข้อมูลปี 2550)

สถานที่สำคัญและหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอหนองเสือ

อำเภอหนองเสือ มีลักษณะชุมชนเมืองกิ่งชนบทไม่มีชุมชนใหญ่ มีธนาคาร 1 แห่ง คือ ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาย่อยหนองเสือ มีโรงพยาบาลประจำอำเภอ 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่ตำบลบึงบา คือ “โรงพยาบาลหนองเสือ” มีการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอหนองเสือ ประชาชนมีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง มีการประปา ให้บริการเกือบเต็มพื้นที่ มีที่ทำการไปรษณีย์ 1 แห่ง

การพัฒนาสังคม

การพัฒนา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่เล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้นเติบโตขึ้นมีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิม หรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ(ปกรณ์ ปรีชากร, 2538:5) ส่วนความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้น หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้นการคลี่คลายไปในทางที่ดี (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, 2538:238)

การพัฒนาสังคมจึงมุ่งเน้นไปที่ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในอนาคต การที่สังคมเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เศรษฐกิจเจริญขึ้น รายได้ประชาชาติเพิ่มมากขึ้น รายได้ต่อหัวของประชาชนเพิ่มขึ้น และมาตรฐานการครองชีพดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น สุขภาพ การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งประชาชนมีจริยธรรมดีขึ้น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองดีขึ้น

ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ

นักวิชาการได้เสนอแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาประเทศหลากหลายทฤษฎี แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ (“ ทฤษฎีและแนวคิดในการพัฒนาประเทศ ”, ออนไลน์, ๒๕๕๖)

ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The Stages of Economic Growth Theory)

เจ้าของทฤษฎีนี้คือ รอสโทว์ (Rostow, W.W., 1960) เป็นทฤษฎีที่เน้นหนักไปในทางการพัฒนาระบบการผลิต การขยายตัวด้านการผลิต การกระจายผลผลิตว่าจะทำ ให้ระบบเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าโดยที่ใช้ระบบเศรษฐกิจของยุโรปตะวันตกหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นแบบในการศึกษา โดยสรุปว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นจะเป็นลำดับขั้น และมี 5 ขั้นตอนคือ

1. ระบบเศรษฐกิจสังคมแบบดั้งเดิม (Tradition Society) เป็นเศรษฐกิจของมนุษย์สังคมดั้งเดิมที่ผูกพันอยู่กับจารีตประเพณีอย่างมาก โครงสร้างทางสังคมยังแบ่งเป็นชนชั้นต่าง ๆ การขยายตัวทางเศรษฐกิจมีน้อยมาก เพราะอาชีพหลักคือการเกษตรนั้นยังไม่มีเทคโนโลยีเกิดขึ้นมากนัก ผลผลิตจึงมีน้อย ครอบครัวยังเป็นหน่วยงานสังคมที่สำคัญที่สุด ทำหน้าที่ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค
2. ขั้นเตรียมการพัฒนา (Precondition for Take Off) เป็นระบบที่สังคมได้มีการติดต่อค้าขายกับสังคมภายนอกมากขึ้น เพราะการคมนาคมติดต่อกันสะดวกสบายขึ้น สถาบันทางสังคมเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างชัดเจน การประกอบอาชีพเริ่มพัฒนามากขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ มีการขยายตัวเพื่อเพิ่มคุณภาพการผลิต ผลผลิตกลายเป็นการผลิตเพื่อส่งขายมากขึ้น ขั้นนี้มีการนำเทคโนโลยีวิธีการใหม่ๆ มาใช้มากขึ้น มีการสร้างทุนพื้นฐานอย่างกว้างขวาง
3. ขั้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Take Off Stage) เป็นระยะที่มีการตื่นตัวด้านการลงทุนทุกสาขา ทั้งด้านการเกษตร อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การศึกษา โดยภาคอุตสาหกรรมได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นรวดเร็วมาก มีโครงสร้างทาง

สังคม การเมือง เศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น สังคมเมืองได้เกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็ว มาก

4. ขั้นทะยานเข้าสู่ภาวะของความอุดมสมบูรณ์ (Drive to Maturity Stage) ขั้นนี้เป็นผลจากขั้นที่ 3 เมื่อเศรษฐกิจในสังคมขยายตัว ทำให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคมมีความ สะดวกสบายมากขึ้น เครื่องมือเครื่องใช้สิ่งใหม่ๆ ตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มีมากขึ้น มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีต่างๆ การจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ แรงงานส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่มีฝีมือ มีเครื่องทุ่นแรงเข้ามาใช้แทนแรงงานคนมาก สถานภาพของคนในสังคมส่วนใหญ่ อยู่ในช่วงที่ต้องการความก้าวหน้าในชีวิตที่สูงยิ่งขึ้นกว่าเดิม

5. ขั้นอุดมสมบูรณ์ (Stage of High Mass Consumption) เป็นขั้นที่สมาชิกใน สังคมมีมาตรฐานการครองชีพสูงมาก มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีคุณภาพสูงคอยอำนวยความสะดวก วิธี ชีวิตส่วนใหญ่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่มาก ประชาชนมีการบริโภคที่สมบูรณ์โดย ทั่วหน้ากัน มีการจ้างงานเต็มที่ ประชาชนจะมีความรู้สึกมั่นคง ดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข (Gracia, 1985)

ทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับกันมากในระยะแรก แต่ต่อมาถูกโต้แย้งว่าไม่สามารถใช้อธิบายกับ สังคมอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือทวีปยุโรปได้ (Streeter, 1972) และในความเป็นจริงแล้วการพัฒนาทาง เศรษฐกิจของสังคมต่างๆ ในโลกไม่อาจดำเนินไปตามทฤษฎีนี้ได้ทั้งหมด ไม่อาจเป็นบรรทัดฐานได้ แน่แน่นอนว่า ทุกประเทศจะต้องมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นขั้นๆ เพราะแต่ละประเทศมี สภาพแวดล้อม โครงสร้างและประวัติศาสตร์ความเป็นชาติต่างกัน ดังนั้นในปัจจุบันนัก เศรษฐศาสตร์จึงไม่ยอมรับมากนัก แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ เพราะการพัฒนาชุมชนนั้นมีลักษณะเป็นกระบวนการ คือมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่สัมพันธ์กัน และต้องใช้เวลาในการที่จะปรากฏผลออกมา ดังนั้นในการพัฒนาชุมชน จึงต้องดำ เนินงานเป็น ขั้นตอน มีการแก้ไขปรับปรุงกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสม และนำไปสู่ขั้นตอนสูงขึ้นเสมอจนกระทั่ง บรรลุจุดหมายปลายทาง

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

เป็นทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่ให้ความสำคัญของความทันสมัยในเชิงการผลิต การลงทุน โดยกรรมวิธีที่มีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูง เช่น เครื่องจักรกลขนาดใหญ่ โรงงานใหญ่ๆ จำนวน มากๆ อัตราการขยายตัวของดีกรีสถาปัตยกรรมทันสมัยเพิ่มปริมาณในอัตราสูง ประชาชนมีเครื่องมือ

อำนวยความสะดวกมากมาย ในชีวิตประจำวันจะมีเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย การพัฒนาที่นำไปสู่ความทันสมัยนั้นจะต้องประกอบด้วย (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2547:92) 1. การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตจากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีตไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูง มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น 2. เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเกษตรกรรมแบบยังชีพหรือการทำการเกษตรในที่ดินแปลงเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นการผลิตขนาดใหญ่เพื่อขาย มีการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวหรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว 3. มีระบบอุตสาหกรรมในโรงงานและการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้นวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นแบบเป็นทางการ 5. เกิดเมืองเพิ่มขึ้นและมีการขยายตัวของสังคมเมือง 6. มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล 7. เกิดชนชั้นกลางและผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เพิ่มขึ้น 8. มีการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคนจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัวและชุมชนนิยม เป็นความคิดเชิงเหตุผลปัจเจกชนนิยมและวัตถุนิยม 9. โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว 10. สถาบันทางสังคมต่างๆ มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น 11. การจัดระเบียบทางสังคมใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้นแทนที่บรรทัดฐานและวิถีประเพณีที่ใช้กันในสังคมจารีต

ดังนั้นการพัฒนาตามทฤษฎีนี้จะเน้นทางวัตถุเป็นสำคัญ มีการกำหนดเป้าหมายหลักไว้ล่วงหน้าในเชิงปริมาณที่ชัดเจน เช่น ในอีก 5 ปีข้างหน้าจะมีถนนเพิ่มขึ้นกี่สาย มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นอีกกี่โรง มีอาคารศูนย์การค้าพาณิชย์กี่แห่ง เป็นต้น รูปแบบการพัฒนาแบบทันสมัยนี้ ประชาชนส่วนใหญ่สามารถเห็นผลอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะโดยสภาพทางจิตวิทยาสังคมแล้ว ความหิวหยา ความสะดวกสบายเป็นแรงจูงใจที่สำคัญและทำให้เกิดการเคลื่อนไหวใน 3 รูปแบบ คือ

1. การเคลื่อนไหวทางกายภาพ หมายถึงการนำเอาสิ่งใหม่ๆ หรือของใช้ทันสมัยเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าในการประกอบอาหาร ใช้อำนวยความสะดวกในการทำงาน หากวันใดไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเหล่านี้ ก็จะรู้สึกเดือดร้อนมาก เพราะให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้มากเป็นพิเศษนั่นเอง

2. การเคลื่อนไหวทางจิต เป็นการเคลื่อนไหวทางค่านิยม รสนิยม ความรู้สึกนึกคิดที่ก้าวไกลออกไปจากสภาพของความเป็นจริงในขณะนั้น เช่น คนยากจนที่จะใช้ชีวิตแบบหรูหราฟุ่มเฟือย เมื่อมีเงินนิดหน่อยก็ไปนั่งร้านอาหารราคาแพง เพื่อสนองความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนมั่งมี

ทั้งนี้เพราะจิตใจได้เคลื่อนไหวนอกไปแล้ว การเคลื่อนไหวที่รวดเร็วมาก โดยเฉพาะในประเทศด้อยพัฒนา

3. การเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมหรือทางเศรษฐกิจ เช่น บุคคลที่มีการศึกษาสูงขึ้น ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานมากขึ้น มีความรู้ความสามารถมากขึ้นก็จะได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น จึงมีการเคลื่อนไหวทางสถานภาพทางสังคม หรือเมื่อมีรายได้มากขึ้น สถานะความเป็นอยู่ดีขึ้นก็เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจขึ้น เป็นต้น

ความทันสมัยที่สมบูรณ์คือคนในสังคมนั้นๆ มีการเคลื่อนไหวทั้ง 3 ประการไปพร้อมๆ กันอย่างสอดคล้องเหมาะสม หากการเคลื่อนไหวตัวใดตัวหนึ่งเคลื่อนไหวก้าวไปเร็วมาก ในขณะที่ตัวอื่นๆ เคลื่อนไหวตามช้า จะทำให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย เช่น ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในกลุ่มประเทศพัฒนาทั้งหลายในปัจจุบัน การพัฒนาตามแนวทางนี้ จึงหมายถึงการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวใน 3 ประการข้างต้นของสมาชิกในสังคม และควบคุมให้การเคลื่อนไหวนั้น ดำเนินไปอย่างสอดคล้องสมดุลทั้ง 3 ประการนั่นเอง

ทฤษฎีความทันสมัยนี้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนหลายประการ ที่สำคัญคือ ทำให้เกิดความเข้าใจในการที่จะยอมรับสิ่งใหม่ๆ เข้ามาในชุมชน จะต้องคำนึงถึงให้รอบคอบเพราะไม่เช่นนั้นแล้วชุมชนหรือสังคมนั้นจะมีลักษณะดังคำกล่าวที่ว่า “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา” นั่นเอง

ทฤษฎีการพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation Development)

การพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ประกอบไปด้วยความเกี่ยวข้องของประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา เช่น การตัดสินใจในการพัฒนา การดำเนินการและการประเมินผล ประโยชน์ที่ได้รับคือทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของในการพัฒนา ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนสิ่งที่ได้มาจากการพัฒนา การเสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นมีความสำคัญมาก จึงจำเป็นต้องมีแนวคิดทฤษฎีที่ช่วยทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้นอยู่ 5 แนวคิด (“ ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาชนบท ”, ออนไลน์, 2556) ได้แก่

1. แนวคิดทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) โดยการใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อบ่มเพาะให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำตาม ซึ่งเป็นไปตามหลักพฤติกรรมของมนุษย์
2. แนวคิดทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของชนในชาติ (National Morale) ขวัญเป็น

สถานการณ์ในทางจิตใจที่แสดงออกทั้งทางบวก (กระตือรือร้น ความหวัง ความกล้า ความเชื่อมั่น) และทางลบ (เฉื่อยชา เฉยเมย หวาดระแวง ขาดความเชื่อมั่น)

3. แนวคิดทฤษฎีสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยม (Nationalism) ชาตินิยม หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง ที่จะอุทิศหรือเน้นผลประโยชน์ร่วมของชาติ พื่อใจในเกียรติภูมิ รวมตัวเพื่อชาติ

4. แนวคิดทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) ลักษณะของผู้นำ (แบบอัตนิยม ประชาธิปไตย หรือเสรีนิยม) ช่วยระดมความร่วมมือของประชาชน

5. แนวคิดทฤษฎีการใช้วิธีและระบบบริหาร (Administrative System and Method) เป็นวิธีที่ง่าย เพราะใช้กฎหมาย ระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือดำเนินการ

ปัญหาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอาจเกิดจากสาเหตุต่างๆ หลายประการ อาทิเช่น ปัญหาสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ปัญหาด้านองค์การและนโยบายของรัฐบาล ปัญหาตัวบุคคลซึ่งเข้าร่วมในโครงการพัฒนา ปัญหาทรัพยากรที่มีในชุมชนทางกายภาพ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ และแม้ในประเทศเดียวกันก็มีลักษณะต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น แนวทางส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการหรือพัฒนาชุมชน ขึ้นอยู่กับวิธีการ (Suthasupa, Paiboon, 1982) ดังต่อไปนี้

1. นโยบายของรัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ จะต้องปรับแนวคิดการวางแผนจากบนลงล่าง (Top Down) ไปเป็นล่างขึ้นบน (Bottom Up) มากขึ้น เพื่อพัฒนาให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดความสำนึกมีการประสานงานและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น แต่โดยทั่วไปการมีส่วนร่วมนั้นจะไม่หมายถึง การที่ชาวบ้านถูกผู้นำ ทางทหารหรือข้าราชการเรียกมารวมกันเพื่อทำ กิจกรรมพัฒนา เพราะลักษณะการทำงานเช่นนี้จะเรียกว่า การเกณฑ์แรงงานทางอ้อม (Indirect Coerced Labour) หรือ อาจจะเป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกระดมเข้าร่วมภายใต้การควบคุม (Control Led Mobilization)

2. องค์การปกครองท้องถิ่นหรือองค์กรประชาชน ควรมีโครงสร้างองค์กรที่เป็นอิสระจากการครอบงำ จากภายนอก องค์กรเหล่านี้ มีอาทิเช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี สามารถมีอิสระในการตัดสินใจ และ ดำเนินงานสนองตอบความต้องการของแต่ละบุคคล และแต่ละกลุ่มได้ เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของไทยมีความเกรงใจ ผู้ใหญ่มีอิทธิพลช่วยเหลือผู้น้อย ระบบอาวุโสทำให้การเข้าร่วมอย่างจริงจังหรืออาสาสมัครเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตามก็ควรมีการ

สนับสนุนทางวัตถุและเทคนิค ซึ่งจะมีส่วนช่วยชาวบ้านที่ยากจนได้เข้าร่วมมากขึ้น แม้คนจนจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการเสียสละทรัพย์ วัตถุมากนัก แต่อาจจะร่วมแสดงความคิดเห็น สละแรงการร่วมทำ หรือพัฒนา และสละเวลาเข้าร่วมประชุมมากขึ้นก็ได้

การจัดตั้งเทศบาล

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจังหวัดปทุมธานี อำเภอธัญบุรี อำเภอลองหลวง อำเภอหนองเสือ และทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาประเทศที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ถึงสภาพการพัฒนาการทางสังคมออกเป็นเขตที่มีการพัฒนาความเจริญถึงเกณฑ์ก่อตั้งเป็นเขตเทศบาล กับพื้นที่นอกเขตเทศบาลที่ความเจริญยังไม่ถึงเกณฑ์ โดยอ้างอิงจากบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาจัดตั้งท้องถิ่นขึ้นเป็นเทศบาล ไว้ 3 ประการ (“หลักเกณฑ์การจัดตั้งเทศบาล”, ออนไลน์, 2556) ดังนี้

1. จำนวนขนาดของประชากรหรือราษฎรในพื้นที่ และการกระจายตัวเชิงพื้นที่ของประชากร
2. ความเจริญทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาจากการจัดเก็บรายได้โดยตรงตามกฎหมาย และงบประมาณรายจ่ายในการดำเนินกิจการของท้องถิ่น
3. ความสำคัญทางเมืองท้องถิ่น โดยพิจารณาศักยภาพของท้องถิ่นในการพัฒนาซึ่งจากเกณฑ์ตามกฎหมายดังกล่าวจึงกำหนดให้จัดตั้งเทศบาลได้ 3 ประเภท ดังนี้
  1. เทศบาลตำบล เป็นเทศบาลขนาดเล็ก กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์การจัดตั้งเทศบาลตำบลไว้ดังนี้
    - 1.1 มีรายได้โดยตรงในปีงบประมาณที่ผ่านมา โดยไม่รวมเงินอุดหนุน 12,000,000 บาทขึ้นไป
    - 1.2 มีขนาดประชากรหรือราษฎรท้องถิ่น 7,000 คนขึ้นไป
    - 1.3 มีการกระจายตัวเชิงพื้นที่ 1,500 คนต่อตารางกิโลเมตร
    - 1.4 ได้รับความเห็นชอบจากราษฎรท้องถิ่น
  2. เทศบาลเมือง เป็นเทศบาลขนาดกลาง กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์การจัดตั้งเทศบาลเมืองไว้ดังนี้

2.1 ท้องที่ที่เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดทุกแห่ง ให้ยกฐานะเทศบาลเมืองได้โดยไม่ต้องพิจารณาหลักเกณฑ์อื่นๆ ประกอบ

2.2 ส่วนท้องที่ที่มีใช้เป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดจะยกฐานะเป็นเทศบาลเมือง ต้อง

2.2.1 มีขนาดประชากรหรือราษฎรท้องถิ่น 10,000 คนขึ้นไป และ มีการกระจายตัวเชิงพื้นที่ 3,000 คนต่อตารางกิโลเมตร

2.2.2 ตลอดทั้ง มีรายได้พอแก่การปฏิบัติหน้าที่บริหารจัดการและให้บริการตามที่กฎหมายกำหนด

3. เทศบาลนครเป็นเทศบาลขนาดใหญ่ กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์การจัดตั้งเทศบาลนคร ไว้ดังนี้

3.1 มีขนาดประชากรหรือราษฎรตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไป

3.2 มีการกระจายตัวเชิงพื้นที่ ไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อตารางกิโลเมตร

3.3 มีรายได้พอแก่การปฏิบัติหน้าที่อื่นต้องทำตามกฎหมายกำหนด

เปรียบเทียบพัฒนาการทางสังคมในจังหวัดปทุมธานีระหว่างในเขตเทศบาลกับนอกเขตเทศบาล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ศึกษามาเปรียบเทียบพัฒนาการทางสังคมอำเภอธัญบุรี อำเภอคลองหลวง อำเภอหนองเสือระหว่างในเขตเทศบาลกับนอกเขตเทศบาล ปรากฏผลดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบพัฒนาการทางสังคมอำเภอธัญบุรี อำเภอคลองหลวง อำเภอหนองเสือ
ระหว่างในเขต เทศบาลกับนอกเขตเทศบาล

หัวข้อเปรียบเทียบ		ในเขตเทศบาล	นอกเขตเทศบาล
1. โครงสร้าง การบริหาร ส่วนราชการ ส่วนภูมิภาค และส่วน ท้องถิ่น	อำเภอธัญบุรี	เทศบาลนครรังสิต เทศบาลเมืองบึงยี่โถ เทศบาลเมืองสนั่นรักษ์ เทศบาลตำบลธัญบุรี	ไม่มี
	อำเภอคลองหลวง	เทศบาลเมืองคลองหลวง เทศบาลเมืองท่าโขลง	อบต. คลองสาม คลองสี่ คลอง ห้า คลองหก คลองเจ็ด
	อำเภอหนองเสือ	เทศบาลตำบลหนองเสือ	อบต. บึงบา บึงบอน นพรัตน์ บึงกาสาม บึงชำอ้อ หนองสามวัง ศาลาครุ
2. ทฤษฎี พัฒนาการทาง ทางสังคม ทั้ง 3 อำเภอใช้ รูปแบบการ พัฒนาแบบ ผสมผสาน และแบบมี แผน ระดับ การพัฒนาอยู่ ในระดับ ประเทศกำลัง พัฒนา	อำเภอธัญบุรี	อยู่ในลำดับขั้น 4-5 ตามทฤษฎี ของรอสโทว์ และตกอยู่ภายใต้	-
	อำเภอคลองหลวง	อิทธิพลของทฤษฎีภาวะทันสมัย และนำเอาแนวคิดการพัฒนา ชนบทแบบการมีส่วนร่วมของ	อยู่ในลำดับขั้น 3-4 ตามทฤษฎี ของรอสโทว์ และตกอยู่ภายใต้
	อำเภอหนองเสือ	ประชาชน ใช้แนวคิดทฤษฎีการ สร้างผู้นำโดยจัดตั้งชุมชนย่อย นโยบายของรัฐบางส่วนปรับ เป็นการวางแผนจากล่างขึ้นบน โดยมีการทำแผนประชาคม ชุมชน และเกิดองค์กรอิสระที่มี อิสระในการตัดสินใจ ประชาชน ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องและใช้ชีวิต ขึ้นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบ IT ลักษณะสังคมส่วน ใหญ่มีความเป็นชุมชนใหม่ที่ ต่างคนต่างอพยพเข้ามาอยู่	ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความรู้ ในระดับต่ำ มีการว่างงาน อาชีพ ส่วนใหญ่เกษตรกร ทฤษฎีการ พัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วมยัง เน้นทฤษฎีการเกลี้ยกล่อม มวลชน โดยอิงกับผู้นำ/ผู้มี อำนาจในชุมชนนโยบายของรัฐ ยังเป็นแบบการวางแผนจากบน ลงล่าง ลักษณะสังคมพื้นฐานยัง ผูกพันกับความเชื่อโชคลาง และ มีความใกล้ชิดกันแบบชุมชนเก่า

กรอบแนวคิดในการศึกษาลักษณะความขัดแย้งและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งในจังหวัด ปทุมธานี

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัย กล่าวคือจากการศึกษาการแบ่งประเภทของความขัดแย้งโดยผู้วิจัยได้สรุปแบ่งตามเนื้อหาสาระ ตามแนวคิดการแบ่งประเภทความขัดแย้งของอรุณ รักธรรม (2537:4-12) ที่มีการจำแนกประเภทความขัดแย้งในเนื้อหาสาระ เกี่ยวกับนโยบายการปฏิบัติ การแข่งขันกัน บทบาทที่สัมพันธ์กันรวมถึงแนวคิดที่แตกต่างกัน ประกอบการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและสาเหตุความขัดแย้ง ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดปทุมธานี และทฤษฎีการพัฒนาการทางสังคม งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัย จึงขอสรุปลักษณะความขัดแย้งที่จำแนกตามเนื้อหาสาระของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนจังหวัดปทุมธานี ออกได้ดังนี้

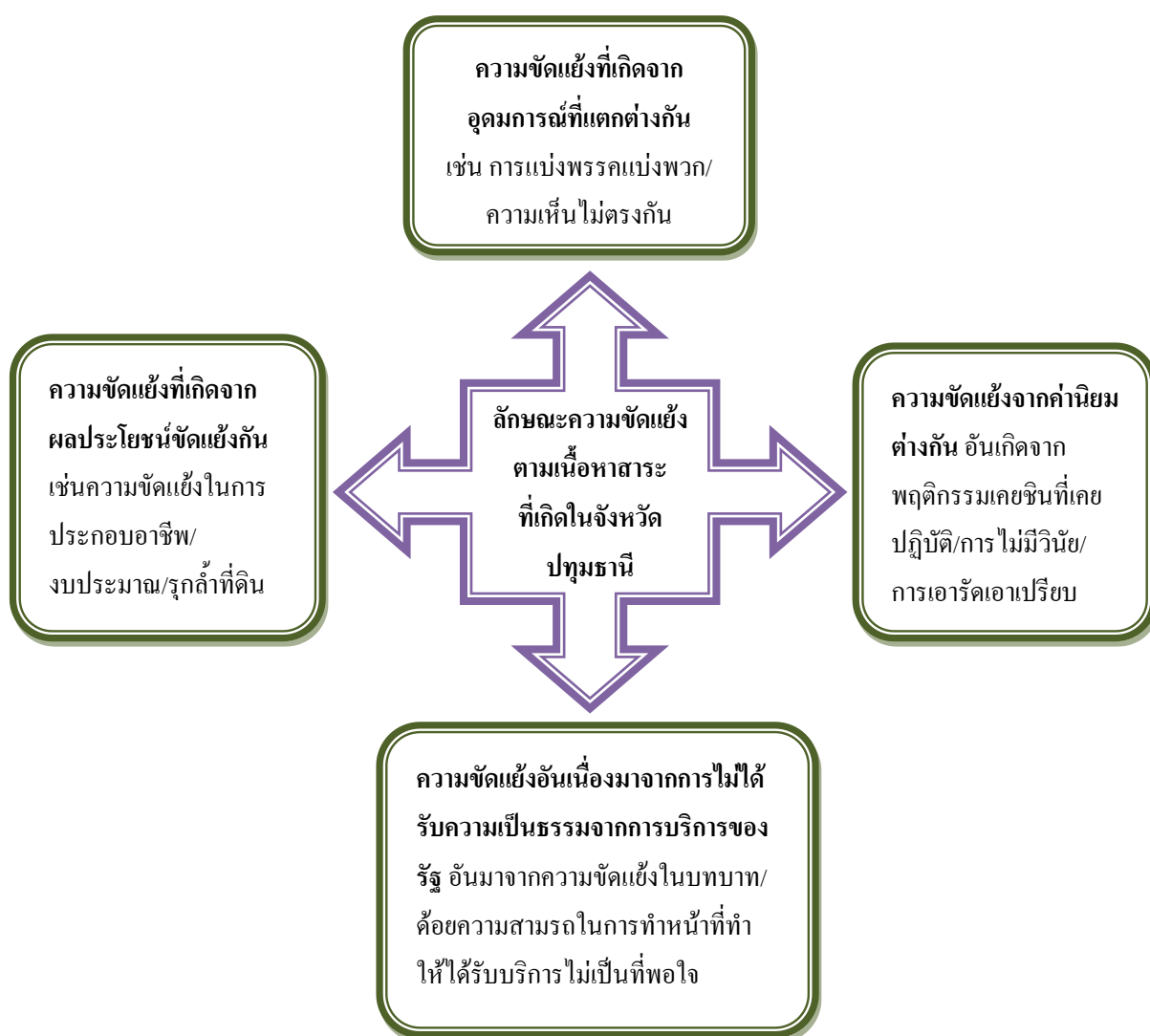
1. ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการบริการของรัฐ (มาจากการศึกษางานวิจัยกรณีรัฐกับการแก้ไขปัญหายาเสพติด กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่สาร กรณีศึกษาป่าสงวน แห่งชาติแม่แดง กรณีศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลัง พฤติกรรมเผชิญหน้าสถานการณ์ชีวิต และการสนับสนุนทางสังคมกับความเครียดในบทบาทตามการรับรู้ของอาจารย์พยาบาลในวิทยาลัยพยาบาล เป็นต้น) ซึ่งเมื่อเทียบกับลักษณะชุมชนในจังหวัดปทุมธานีที่มีการพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการปกครองอย่างรวดเร็ว ก็จักได้เนื้อหาความขัดแย้งจากการได้รับบริการไม่เป็นที่พึงพอใจ อันเกิดจากความขัดแย้งในบทบาท ความคาดหวัง/ความคลุมเครือ/ความไม่เหมาะสม/ความด้อยความสามารถในบทบาทหน้าที่การให้บริการ

2. ความขัดแย้งจากค่านิยมต่างกัน (มาจากการศึกษาศึกษาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในเรื่องการใช้ทรัพยากรป่า)ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่ขาดความรับผิดชอบก่อให้เกิดความขัดแย้ง ไม่สอดคล้องกันตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติกันมา ซึ่งเมื่อเทียบกับลักษณะชุมชนในจังหวัดปทุมธานี ที่มีการพัฒนาความเจริญทางกายภาพไปอย่างรวดเร็ว แต่การพัฒนาทางด้านจิตใจไม่ได้เตรียมพร้อมรองรับให้สอดคล้องกัน ก็จักได้เนื้อหาความขัดแย้งเล็กน้อยๆในชีวิตประจำวันที่เกิดจากพฤติกรรมลบซ้ำซากที่มาจากค่านิยมในการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมตามความเคยชินที่ไม่มีระเบียบวินัย

3. ความขัดแย้งที่เกิดจากผลประโยชน์ขัดแย้งกัน (มาจากการศึกษางานวิจัยกรณีโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล กรณีศึกษานากุ้งในอำเภอหัวไทย จังหวัดนครศรีธรรมราช กรณีศึกษาการขยายเขตเทศบาลเมืองอ่างทอง เป็นต้น) ซึ่งเมื่อเทียบกับลักษณะชุมชนในจังหวัด

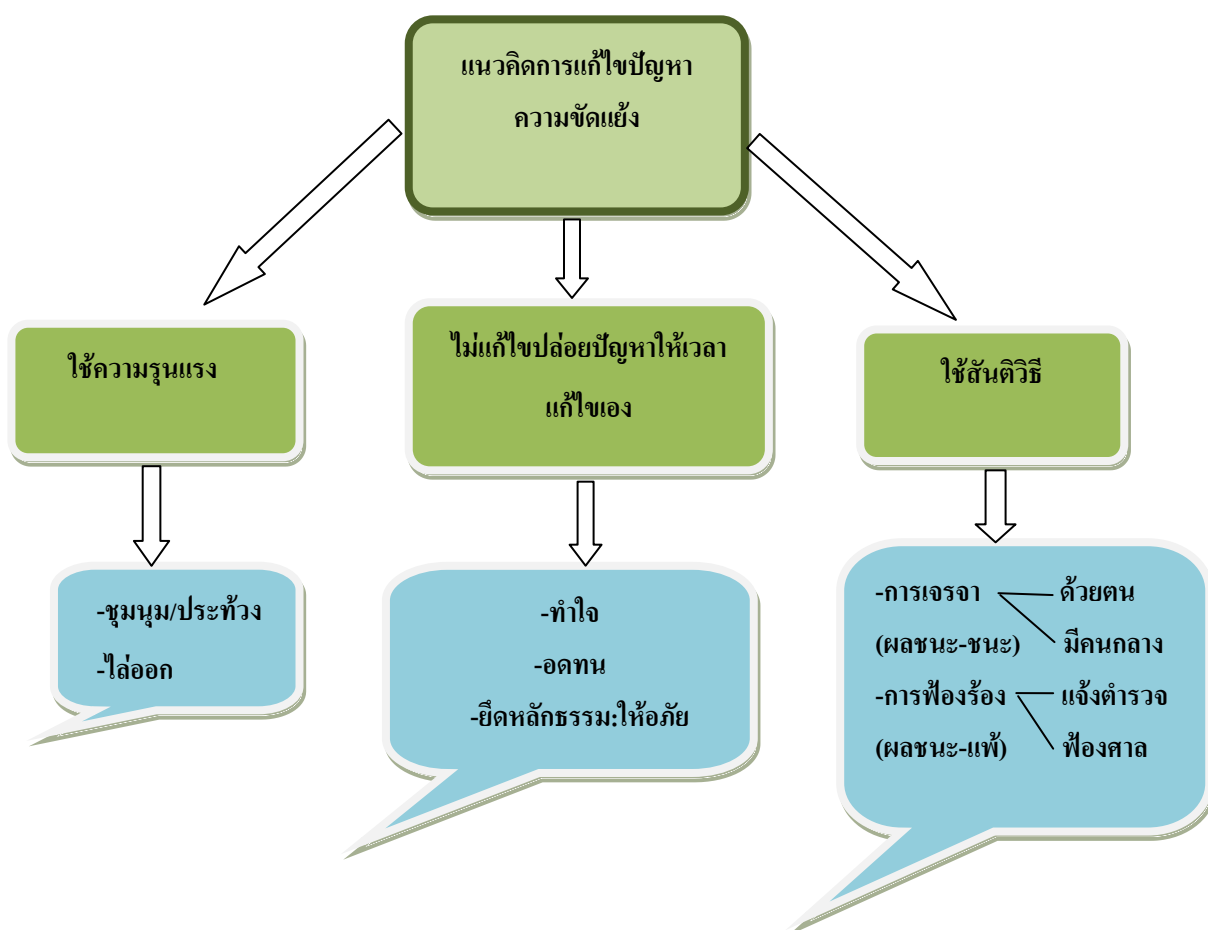
ปทุมธานี ก็จักได้เนื้อหาความขัดแย้งที่เกิดจากการแบ่งพรรคแบ่งพวกและแย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างกันโดยเฉพาะในการประกอบอาชีพ

4. ความขัดแย้งที่เกิดจากอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน (มาจากการศึกษางานวิจัยเรื่องการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี งานวิจัยกรณีโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล กรณีศึกษาความคิดระหว่างรัฐกับสังคมในเรื่องสิทธิของประชาชน เป็นต้น)ซึ่งเมื่อเทียบกับลักษณะชุมชนในจังหวัดปทุมธานี ก็จักได้เนื้อหาความขัดแย้งที่เกิดจากการแบ่งพรรคแบ่งพวกอันเนื่องจากอุดมการณ์ที่แตกต่างกันระหว่างฝ่ายคนเมืองกับฝ่ายคนชนบท ฝ่ายกลุ่มอำนาจเก่ากับฝ่ายกลุ่มอำนาจใหม่

ภาพที่ 4. กรอบการศึกษาลักษณะความขัดแย้งของชุมชนในจังหวัดปทุมธานี

นอกจากนี้จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง การศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้ง การศึกษาแนวทางเจรจาไกล่เกลี่ย หลักการเจรจาไกล่เกลี่ย คุณสมบัติส่วนบุคคลผู้ไกล่เกลี่ยจากแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ และข้อมูลพื้นฐานจังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยจึงได้แนวทางการศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามกรอบแนวคิด 3 รูปแบบ คือ 1.การใช้ความรุนแรงแก้ไขเพื่อยุติหรือระงับความขัดแย้ง 2.ใช้สันติวิธีแก้ไข 3. ไม่แก้ไขปล่อยปัญหาไปเรื่อยๆให้เวลาช่วยแก้ไขปัญหา โดยเลือกรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนจังหวัดปทุมธานีที่เน้นสันติวิธีใน 2 แนวทาง คือ 1.การฟ้องร้อง กับ 2.การเจรจา โดยเฉพาะใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ย/ไกล่เกลี่ยคนกลางที่ทำให้เกิด win-win แก่ทั้งคู่กรณี

ภาพที่ 5. แนวทางการศึกษารูปแบบจัดการความขัดแย้งของชุมชนในจังหวัดปทุมธานี